

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER
TEMEL ALANINDA AKADEMİK ÇALIŞMALAR - V

Editor: **Doç. Dr. Cengiz KAHRAMAN**

ARTİKEL AKADEMİ:189

Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanında Akademik Çalışmalar - V

Editor: Doç. Dr. Cengiz KAHRAMAN

HAKEM KURULU:

Prof. Dr. Giuseppe T. CIRELLA

Prof. Dr. Mohammed SHARAF

Prof. Dr. Selin Şahin Sevgili

Prof. Dr. Targan ÜNAL

Doç. Dr. Sibel ŞAHİN AYL A

ISBN 978-625-8088-29-8

Birinci Basım: Eylül - 2022

Ofset Hazırlık: Artikel Akademi

Baskı ve Cilt: Net Kırtasiye Tanıtım ve Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.

Gümüşsuyu, İnönü Caddesi & Beytül Malcı Sokak 23/A,

34427 Beyoğlu/İstanbul

Matbaa Sertifika No: 47334

Artikel Akademi bir Karadeniz Kitap Ltd. Şti. markasıdır.

©Karadeniz Kitap - 2022

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayımcının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

KARADENİZ KİTAP LTD. ŞTİ.

Koşuyolu Mah. Mehmet Akfan Sok. No:67/3 Kadıköy-İstanbul

Tel: 0 216 428 06 54 // 0530 076 94 90

Yayıncı Sertifika No: 19708

mail: info@artikelakademi.com

www.artikelakademi.com

SOSYAL, BEŞERİ VE İDARİ BİLİMLER TEMEL ALANINDA AKADEMİK ÇALIŞMALAR - V

Editor: **Doç. Dr. Cengiz KAHRAMAN**

YAZARLAR

- *Ali Rıza ABAY*

- *Ali YALÇIN*

- *Ayşe ATILGAN SARIDOĞAN*

- *Burak UĞUR*

- *Emre KUZUGÜDENLİ*

- *Hüseyin GÖKTAŞ*

- *Mustafa GÖKMEN*

- *Mustafa Sarper ALAP*

- *Nurullah YELBOĞA*

- *Seda YILMAZ*

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	7
1. Bölüm	
SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE BİR ÖĞRETİM ARACI OLARAK BROŞÜR KULLANIMI: VERGİ OKURYAZARLIĞI ÖRNEĞİ.....	9
- <i>Ali YALÇIN</i>	
2. Bölüm	
11-31/631-198 SAYILI REKABET KURULU KARARININ İNCELENMESİ.....	25
- <i>Burak UĞUR</i>	
3. Bölüm	
DOĞAL ALANLARIN ÖĞRENCİLERİN DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	33
- <i>Emre KUZUGÜDENLİ & Hüseyin GÖKTAŞ</i>	
4. Bölüm	
ENGELLİLER İÇİN HAZIRLANAN DOĞA EĞİTİMLERİNİN YÖNETİM VE ORGANİZASYONU	45
- <i>Hüseyin GÖKTAŞ</i>	
5. Bölüm	
BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE DERGİ YAYINCILIĞI.....	53
- <i>Mustafa GÖKMEN</i>	

6. Bölüm
ÇEŞİTLİ YABANCI KİTAPLARDA OSMANLI
DİVAN EDEBİYATI DÖNEMİ VE ŞAİRLERİ.....81
- Mustafa Sarper ALAP
7. Bölüm
SOSYAL SERMAYE KAPSAMINDA
TAZİYE KÜLTÜRÜNÜN YAS SÜRECİNDE
PSİKOSOSYAL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ.....103
- Ali Rıza ABAY & Nurullah YELBOĞA
8. Bölüm
STRATEJİK YÖNETİM VE ÖRNEK OLAY ANALİZİ ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME.....127
- Seda YILMAZ
9. Bölüm
STÜRKİYE MOBİLYA SEKTÖRÜ VE DOĞANLAR MOBİLYA GRUBU İÇİN
MALİ BİR ANALİZ153
- Ayşe ATILGAN SARIDOĞAN

ÖNSÖZ

Dünya son yüzyılda görülen teknolojik gelişmeler ve nüfusta görülen muazzam artış, şehirlerin fonksiyonlarını çeşitlendirmiş, toplumsal, ekonomik ve sosyal birçok sorun ortaya çıkmıştır. Bu manada sosyal bilimler araştırmalarının önemi gün geçtikçe artmaktadır.

Bu kitapta alanında birbirinde değerli sekiz akademisyenin çalışmaları yer almaktadır. Sosyal bilgiler dersinde öğretim aracı olarak kullanılan broşürler, rekabet kurulu kararlarının incelenmesi, doğal alanların öğrencilerin davranışları üzerindeki etkisi, engelliler için hazırlanan doğa etimlerinin yöntem ve organizasyonu, Türkiye’de dergi yayıncılığının geçmişi, yabancı kaynaklardan taranan divan edebiyatı dönemi ve şairleri, taziye kültürünün psikososyal açıdan değerlendirilmesi ve stratejik yöntemlerin örnek olay üzerinden analizini ele alan akademik çalışmaların; farklı bakış açıları geliştirilmesi adına yeni araştırmaların da yolunu açması dileğimizdir.

Dördüncü kitap olarak yayınlanan *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Temel Alanında Akademik Çalışmalar* Kitap Serisinin V. kitabını biraraya getirip yayınlamaktan mutluluk duyuyoruz. Kitabın basımında emeği gecen Artikel Akademi Uluslararası Yayınevi’ne ve değerli çalışmalarıyla katkı sunan bölüm yazarlarınıza içten teşekkür eder, saygılar sunarım.

- Doç. Dr. Cengiz Kahraman
Editör

1. Bölüm

SOSYAL BİLGİLER DERSİNDE BİR ÖĞRETİM ARACI OLARAK BROŞÜR KULLANIMI: VERGİ OKURYAZARLIĞI ÖRNEĞİ

Dr. Ali YALÇIN

aliylcnn77@gmail.com

ORCID No: 0000-0001-8421-3924

1. GİRİŞ

Sosyal bilgiler dersi, günümüz dünyasına uyum sağlayan aynı zamanda geçmiş, günümüz ve gelecek perspektifinden olayları yorumlayan bir derstir. Bu derste öğretim yöntem ve teknikleri etkin bir şekilde kullanmak ve bunları geliştirmek için önemli kaynak derslerden biridir. Sosyal bilgiler dersinde, öğretim sürecinde birçok farklı öğretim materyali kullanılmaktadır. Hatta son dönemlerde eğitim teknolojilerinin hızlı gelişmesi, kitle iletişim araçlarının aktif kullanılması, çeşitli web 2 ve web 3 araçlarının eğitim sürecinde kullanılması ayrıca çeşitli görsel temelli resim, broşür ve benzeri araçların aktif kullanılması çocukların derslerde başarılarını yükselttiği ve ilgilerinin arttığı söylenebilir.

Sosyal bilgiler dersinde kavram öğretim sürecinde, görseller, tarih ve coğrafya kartları, posterler, broşürler, karikatürler ve yazılı materyaller önemli yardımcı kaynaklardır. Bu materyal kaynaklardan hangisinin çocukların öğrenme sürecine daha olumlu bir etkisi olduğunu görmek için dersin öğretim sürecinde yapılan etkinliklerle birlikte ölçme ve değerlendirme araçlarıyla anlaşılabilir. Bu süreçte önemli olan çocukların, bu kavramların anlamını ve bağlantılarını doğru ve tam öğrenmeleridir. Bu bağlamda öğrenme sürecini çeşitli materyallerle zenginleştirmek avantajlar sağladığı gibi konunun özetlenmesi ve bütün olarak

görmek açısından da fayda sağlayabilir. Bu açıklamalar ışığında, sosyal bilgiler dersinde vergi ve vergi konularının kavram öğretim sürecinde broşürlerden aktif bir şekilde yararlanılabilir. Bu materyallerin en önemli avantajı: Pratik olması, konuyu özetleme, kamu ve bazı özel kurumlarda alınanların ücretsiz olması, ucuz olması, erişimi kolay olması gibi özellikler sıralanabilir.

“İlköğretim sosyal bilgiler dersinin öğrenme öğretme sürecinde materyali etkili kullanabilen öğretmen; öğretim sürecini zenginleştirir, kolaylaştırır, somut ve kalıcı hale getirir ayrıca öğrenme ve öğretme sürecinde konunun somutlaşmasında etkisi büyüktür” (Nalçacı ve Ercoşkun, s. 141, 2005). Çünkü öğretim materyali, öğretim hedeflerini gerçekleştirmek için çeşitli araçlardan faydalanarak oluşturulan içeriklerdir. Bu öğretim materyalleri içerisinde tebeşir, broşür, görseller, harita ve gazeteden çeşitli teknolojik araçlara kadar etkin bir şekilde kullanılabilir (Yanpar Şahin, s. 282, 2004). Bazen bir kavram veya konunun öğretim sürecinde, broşür kullanmak, bir bilgisayar teknolojisinden daha etkili bir öğrenmeyi sağlayabilir. Sosyal bilgiler dersinin kazanımlarını gerçekleştirmek için kullanılan materyaller önemli rol oynar. Zengin konu içeriklerine sahip olan sosyal bilgiler dersinde hedef ve davranışları gerçekleştirmek, bilgi, beceri ve değerleri kazandırmada öğretim araç, gereç ve materyaller fayda sağlar.

“Öğretimde verimliliği ve etkililiği sağlayacak, konuların daha kalıcı ve daha kolay öğretilmesini sağlayacak her türlü araç-gereçler, eğitimin her dalında olduğu gibi sosyal bilgiler dersinde de kullanılmalıdır” (Çelikkaya, 2013, s. 73-105,). Türkiye’de bazı okullar, materyal araç-gereç konusunda zengin kaynaklara sahipken bazı okullarda yeterli materyal bulunmamaktadır (Adıgüzel, 2010; Çelikkaya, 2013).

Bu bağlamda okullar, araç ve gereç konusunda zenginleştirilmelidir. Bu açıklamalar ışığında bu araştırma konusunun belirlenmesinde üç temel neden vardır. Bunlardan birincisi, sosyal bilgiler dersinde soyut kavramların en çok olduğu konular içerisinde vergi konuları da yer almaktadır. Öğrenciler, soyut olan konuları anlayabilmesi için bunların somutlaştırılması ve materyal olarak öğrenme sürecinin zengin olması önemlidir. İkincisi, vergi okuryazarlık ile ilgili broşürlere ulaşmanın ucuz, kolay ve ulaşılabilir olmasıdır. Üçüncüsü ise küresel dünyada oluşan ekonomik problemler ve bu problemlerin ülkemize yansımaları sonucunda ülke parasının değer kaybetmesi, üretim, dağıtım ve tüketim zincirinde oluşan yüksek maliyet yüzünden, vergisini ödeyemeyen vatandaşların

sayısının gün geçtikçe artması nedeniyle vergi bilinci ve duyarlılığına sahip bireyleri yetiştirme ihtiyacı, gün geçtikçe artmaktadır. Bu üç sebepten dolayı sosyal bilgiler dersinde vergi kavramlarının öğretim sürecinde broşür materyali kullanmanın öğrencilerin öğrenmelerine olumlu bir etkisi olabilir.

Sosyal bilgiler dersinde, çocukların vergi okuryazarlık bilgisini ve duyarlılığını arttırmak için kamu kurumlarının çıkartmış olduğu vergi konulu broşürler kullanılabilir. Bunlar hem ücretsiz, renkli ve baskısı kaliteli, hem de ulaşılabilir ve boyutları da öğrenci seviyesine uygundur. Çünkü eğitim ve öğretim literatüründe bir materyal olarak broşürler de kullanıldığı söylenebilir. Her ne kadar Türkiye’de sosyal bilgiler dersinde broşür kullanma ile ilgili araştırmalara rastlanmasa da yurt dışında eğitim literatüründe broşür kullanıldığı görülmektedir. Bu araştırmalarda, sosyal bilgiler dersinde öğrenciler, renkli yazma etkinlikleri kullanarak öğrenme süreçlerine pozitif etkiler yapabilir (Boyer, 2006). Yapılan başka bir araştırmaya göre broşürler, öğrencilerin dil becerileri, iletişim becerileri, küresel bakış açıları ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirebilir, çevre bilgilerini arttırabilir (Ady, 20).

Bu açıklamaları ışığında bu araştırma, sosyal bilgiler literatürüne katkı sağlaması bakımından, eğitim sürecinde materyal kullanmanın önemi bakımından, soyut olan konuların somutlaştırılması bakımından, vergi okuryazarlık becerisinin sosyal bilgiler dersinde geliştirilmesi bakımından ve gelecek araştırmalara farklı bakış açısı sunması açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda araştırmanın odak problemi sosyal bilgiler dersinde bir öğretim aracı olarak broşür kullanımınıdır. Bu sebeple araştırmanın şu alt problemine yanıt aranmıştır.

1- Sosyal bilgiler dersinde vergi okuryazarlık konuları için kamu kurumlarında (GİB) var olan broşürler hangileridir?

2. YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Deseni

Bu araştırma nitel araştırmalarda sıklıkla kullanılan doküman incelemesine göre tasarlanmıştır. Dokümanlar, bilgisi ve düşünceleri geniş olan insanlar için önemli kaynaklardır. Bu araştırmada dokümanlar içerisinde yer alan broşürler kullanıldığı için nitel araştırmanın doğasına uygundur. Çünkü dokümanlar,

yazılı ve görsel materyallerden oluşabildiği gibi sadece yazılı materyallerden de oluşabilmektedir.

2.2 Veri toplama araçları

Bu araştırmanın temel veri toplama aracı, Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı Yalova il kurumunda bizzat talep edilerek alınmıştır. Bu broşürler seçilirken sosyal bilgiler dersinde vergi okuryazarlık konularına uygun olmasına dikkat edilmiş ve 4. 5. 6. ve 7. sınıf öğrencilerinin düzeylerine uygun bilgiler içeren broşürler seçilmiştir. Bunun içinde vergi broşürleri seçilmeden önce sosyal bilgiler öğretim programı kazanım ve ders kitaplarında vergi konuları belirlenmiş ve daha sonra bu konuların uygunluğuna bakılarak 11 broşür seçilmiştir. Böylece seçilen bu broşürler, sosyal bilgiler dersinde vergi konularının öğretim sürecinde bir materyal olarak kullanılabilir. Bu broşürler ile ilgili genel bilgiler tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Broşürler

Broşür adı	Konusu	Kurumu	Basım yılı
Tüketici olarak haklarını biliyor musun?	Haklarımız sorumluluklarımız	Ticaret Bakanlığı	2020
İnteraktif vergi dairesi	Vergi dairesi, vergiler	Hazine ve Maliye Bakanlığı	2020
Kira geliri için yıllık gelir vergisi beyanı	Vergi çeşitleri	Hazine ve Maliye Bakanlığı	2020
Öğrenim ve katkı kredisi borçlarının yapılandırılması	Vergi yükümlülüğü	Hazine ve Maliye Bakanlığı	2018
İnteraktif vergi dairesi	İnteraktif vergi dairesi nedir?	Hazine ve Maliye Bakanlığı	2020
Vergide hazır beyan sistemi	Vergi nasıl ödenir?	Hazine ve Maliye Bakanlığı	2019

Yurt içi ve yurt dışı varlıkların ekonomiye kazandırılması	Ekonomi okuryazarlığı	Hazine ve Maliye Bakanlığı	2018
Ticari kazançlar için yıllık vergi beyanı	Vergiler	Hazine ve Maliye Bakanlığı	2019
Serbest meslek kazancı için yıllık gelir vergisi beyanı	Meslekler vergiler	Hazine ve Maliye Bakanlığı	2019
Tüketici olarak haklarını biliyor musun (mesafeli sözleşmeler)	Haklarım, sorumluluklarım, (ekonomi okuryazarlığı, vergi okuryazarlığı)	Ticaret Bakanlığı	2020
Genç girişimcilere vergi ve sigorta prim teşviki	GiriŐimcilik	Hazine ve Maliye Bakanlığı	2020

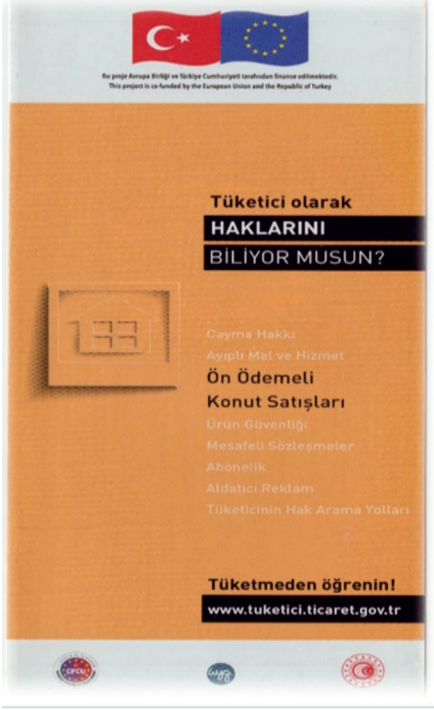
2.3 Verilerin analizi

Doküman incelemesi yöntemiyle toplanan veriler, betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz, belli aşamalardan gerçekleştirilmiştir. İlk önce sosyal bilgiler dersi için uygun olduğu düşünölen ve kamu kurumları içerisinde Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı Yalova il kurumuna gidilerek broşürler toplanmış ve kaynaklara ulaşma aşaması gerçekleştirilmiştir. Daha sonra sosyal bilgiler dersinde vergi konularının öğretim sürecinde yardımcı bir materyal olarak kullanılabilecek broşürler seçilmeye başlanılmıştır. Bunlar seçilirken konu içeriklerine uygunluk, kazanım, beceri ve değerlere uygunluk, boyut, anlaşılabilirlik, dil ve yazım açısından uygunluk, görsel tasarıma uygunluk ve benzeri özellikler göz önünde bulundurularak seçilmiştir. Bir sonraki aşamada ise seçilen broşürler sıralanmış ve yorumlanmıştır. Bu broşürleri desteklemek ve araştırmanın geçerlik ve güvenilirliğini arttırmak için sosyal bilgiler ders kitaplarında vergi konularıyla ilgili uygun metinsel açıklamalardan faydalanılmıştır. Analizler, başka bir alan uzmanına danışılmış ve uzman görüşü alınmıştır. Broşürlerin sosyal bilgiler dersinde bir öğretim materyali olarak kullanılabileceği, dersin pekiştirilmesinde ve öğrenmenin kalıcı olmasında etkin rol oynadığı belirtilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde, verilerin analizinden elde edilen bulgular ve yorumlara yer verilmiştir.

Broşür 1.

Broşür 2.

Broşür 1’de tüketici olarak haklarını kullanabiliyor musunuz isimli broşürün, bireylerin bir şeyler satın alırken devlete ödenen vergiden, bireysel haklarının farkında olmaları için hazırlanmıştır. Broşür 2’de interaktif vergi sisteminin nasıl kullanılacağı ve vatandaşlarını herhangi bir kuruma gitmeden kolay bir şekilde vergilerini ödeyebilecek bir sistem ve uygulama teknolojisini anlatan bir broşürü anlatmaktadır. Bu broşürler sayesinde bireyler, vergi çeşitlerini anlayabilir ve vergi okuryazarlıkları geliştirebilir. Bu bağlamda bir öğretim aracı olarak derslerde ekonomi konuları, finans okuryazarlık konuları ve bununla doğrudan bağlantılı olan vergi okuryazarlık konularının öğretiminde yardımcı bir kaynak olarak etkili bir şekilde kullanılabilir. 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, bilinçli bir tüketici ve vergi ile ilgili şu açıklamalara yer verilmiştir.

“Satın aldığımız ürünler için ödediğimiz paranın bir bölümünü vergiler

oluşturur. Bu vergilerin devletimizin hazinesine ulaşabilmesi biz vatandaşların fiş veya fatura istemesiyle mümkündür. Bilinçli tüketicilerin önemli özelliklerinden biri de reklamların etkisinde kalmamalarıdır. Firmalar, satışlarını arttırmak için reklamlarında ürünlerinin sadece iyi yönlerini söyler” (Tüysüz, 2020, s. 137).

“Bu nedenle bir ürünün sadece reklamına bakılarak satın alınması doğru bir tüketici davranışı değildir. Bu ürünlerin etiketlerini mutlaka incelemeliyiz ve sağlığa zararlı malzemelerden yapılıp yapılmadıklarına bakmalıyız. Ayrıca ürünlerin kullanımına ilişkin etiketlerde yer alan uyarılara dikkat etmeliyiz” (Tüysüz, 2020, s. 137).

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi bilinçli tüketiciler aldığı ürüne dikkat eder ve vergisini verir, sorumluluklarını yerine getirir. Bu konuların öğretiminde bu tarz broşürlerden faydalanılabilir.

Broşür 3.

Broşür 4.

Broşür 3 ve 4 genel olarak değerlendirildiğinde, bir evin yıllık gelir vergisinin olduğu ve eğitim harcamalarında öğrencilere ödenen geri ödemeli mükellefiyetin olduğu ifade edilmiştir. Bu broşürler de asıl anlatılmak istenen devletin gelişmesinde ve kalkınmasında vatandaşlardan alınan vergiler sayesinde gerçekleşmektedir. Sosyal bilgiler dersinde vergi konularında yardımcı bir öğretim materyali olarak kullanılabilir. Ayrıca bireylerin vergi bilincini gelişmesini destekleyebilir.

Broşür 5.

İnteraktif Vergi Dairesi nedir?

Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından sunulan hizmetlerin zaman ve yer koşulu aranmaksızın kolay, hızlı ve etkin bir şekilde elektronik ortamda yapılabilmesine imkân sağlayan güvenilir, etkileşimli, yeni nesil bir sistemdir.

e-Devlet şifrenizle de İnteraktif Vergi Dairesine giriş yapabilirsiniz.

Sistemden kimler yararlanabilir?

Sistemden;

- kullanıcı kodu ve şifresi bulunan,
- e-Devlet şifresi bulunan,
- yvd.gib.gov.tr adresi üzerinden şifre edinen gerçek ve tüzel kişiler

yararlanabilir.

Sisteme nasıl giriş yapılabilir?

İnteraktif vergi dairesini kullanmak için herhangi bir başvuru yapılmasına gerek bulunmamaktadır.

Sisteme Türkiye Cumhuriyeti Kimlik Numarası/Vergi Kimlik Numarası/Kullanıcı Kodu ve şifre bilgileri ya da e-Devlet şifresi kullanılarak yvd.gib.gov.tr adresi üzerinden giriş yapılabilir.

Sistemi kullanmak için şifre nasıl alınabilir?

Şifre, gerçek ve tüzel kişilerce hem yvd.gib.gov.tr adresi üzerinden hem de vergi dairesinden alınabilir.

Sisteme giriş şifresi unutulursa, ne yapılmalı?

yvd.gib.gov.tr adresi üzerinden "Şifremi Unuttum" butonu tıklanarak yeni şifre oluşturulması mümkündür.

Sistemin avantajları nelerdir?

- Vergi dairesine gidilmeksizin vergisel işlemlerin yapılabilmesi.
- İnteraktif Vergi Dairesi üzerinden yapılan başvuru/ taleplerin hangi aşamada olduğunun takibinin sağlanması.
- Vergi dairesi sistemlerinde kayıtlı olan kimlik bilgileri, iletişim bilgileri, mükellefiyet bilgileri ve motorlu taşıtlara ilişkin bilgilerin görüntülenebilmesi.

İnteraktif Vergi Dairesinde hangi araç işlemleri yapılabilir?

- 🚗 Kasko değerine göre MTV düzeltme dilekçesi
- 🚗 Mahkeme kararına istinaden trafik para cezası tahakkununun kaldırılması dilekçesi
- 🚗 Malul ve engelliler adına kayıt ve tescilli taşıtlarda motorlu taşıt vergisi istisna dilekçesi
- 🚗 Motorlu taşıt vergisi taksit düzeltme talebi dilekçesi
- 🚗 Beyanlı trafik para cezası ödeme

İnteraktif Vergi Dairesinde şifresiz ödeme işlemleri nelerdir?

- 👉 MTV ve trafik para cezası ödeme
- 👉 Tecilli borç ödeme
- 👉 Belge numarası ile ödeme
- 👉 Yurt dışı çıkış harcı ödeme
- 👉 Cep telefonu harcı ödeme
- 👉 Tapu harcı ödeme
- 👉 Umuma mahsus pasaport harcı ödeme
- 👉 Pasaport değerli kâğıt bedeli ödeme
- 👉 Sürücü belgesi harcı ödeme
- 👉 Sürücü belgesi değerli kâğıt bedeli ödeme
- 👉 T.C. kimlik kartı bedeli ödeme
- 👉 Göç İdaresi ikamet tezkeresi harcı ödeme
- 👉 Referans numarası ile ödeme

Vergi borcunuzu ister cepten ister webden Kredi kartı/Banka kartı ile 7/24 ödeyebilirsiniz.

Broşür 5 incelendiğinde, öğrencilerin interaktif vergi uygulamaları hakkında bilgi edinmeleri için temel düzeyde bilgi içeren bir broşürdür. Özellikle e-uygulamalar konusunda bireylerin bazı vergi uygulamalarını da nasıl kullanacağını içeren öğrenmeye yardımcı bilgiler içermektedir. Böylece bu broşürlerin sosyal bilgiler dersinde bir öğretim aracı olarak kullanılması hem

öğrencilerin vergi okuryazarlığının gelişimine katkı sağlayabilir hem de teknoloji okuryazarlığını da destekleyebilir.

Broşür 6.

Vergimi nasıl ödeyebilirim?

Verginizi,

- Başkanlığımıza ait www.gib.gov.tr internet sitesi (İnteraktif Vergi Dairesi ve GİB Mobil uygulaması) üzerinden;
 - Anlaşmalı bankaların kredi kartları ile
 - Anlaşmalı bankaların banka kartları veya banka hesabınızdan,
 - Yabancı ülkede faaliyet gösteren bankaların; kredi kartları, banka kartları ve diğer ödeme yöntemleri ile
- Anlaşmalı bankaların;
 - Şubelerinden,
 - Alternatif ödeme kanallarından (İnternet Bankacılığı, Telefon Bankacılığı, Mobil Bankacılık vb.),
- PTT işyerlerinden,
- Tüm vergi dairelerinden, ödeyebilirsiniz.

Beyannamenin bu Sistemi kullanarak verilmesi zorunlu mudur?

Sistemi kullanma zorunluluğunuz bulunmamakta birlikte, sistem size hızlı, güvenilir, kolay ve masrafsız bir şekilde beyanname gönderme imkânı sunmaktadır.

Yıllık Gelir Vergisi Beyannamenizi, olası yoğunluk sorunları ile karşılaşmamak için beyan döneminin son günlerine bırakmadan gönderiniz.

Ayrıntılı bilgi için;
www.gib.gov.tr

GİB GELİR İDARESİ BAŞKANLIĞI

VERGİDE HAZIR BEYAN SİSTEMİ

BEYANNAMENİZ BİZDEN ONAYLAMAK SİZDEN

2018 Yılına Ait Beyannamenizi 1 - 25 Mart 2019 Tarihleri Arasında Vermeyi Unutmayınız.

Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı
2019
Yayın No: 303

www.gib.gov.tr

ÜCRETSİZDİR

Broşür 6'da verginin nasıl ödeneceği ile ilgili temel bilgiler içeren yazılı bir materyaldir. Özellikle vergide hazır beyan sistemi konusunda bilgiler vermektedir. Bu tarz broşürler, sosyal bilgiler dersinde çocuklara vergi konuları öğretilirken yardımcı bir öğretim aracı olarak kullanılabilir. Böylece bireylerin vergi okuryazarlığını geliştirmede destek olabilir.

Broşür 7.

T.C. MALİYE BAKANLIĞI
GELİR İDARESİ
BAŞKANLIĞI

BİLDİRİLEN YURT DIŞI VARLIKLAR İLE BEYAN EDİLEN YURT İÇİ VARLIKLAR NEDENİYLE HİÇBİR SURETLE VERGİ İNCELEMESİ VE VERGİ TARHİYATI YAPILMAYACAKTIR.

III-YURT DIŞINDAN ELDE EDİLEN VE KANUN KAPSAMINDA GELİR VEYA KURUMLAR VERGİSİNDEN İSTİSNA EDİLEN KAZANÇLAR

31/10/2018 (bu tarih dâhil) tarihine kadar elde edilenler de dâhil olmak üzere tam mükellefiyete tabi gerçek kişiler ile kurumların:

- Kanunî ve iş merkezi Türkiye'de bulunmayan kurumlara ilişkin iştirak hisselerinin yurt dışında satışından doğan kazançları,
- Kanunî ve iş merkezi Türkiye'de bulunmayan kurumlardan elde ettikleri iştirak kazançları,
- Yurt dışında bulunan iş yeri veya daimi temsilcileri aracılığıyla elde ettikleri ticari kazançları,

gelir veya kurumlar vergisinden istisna edilmiştir.

Ayrıca, kanunî ve iş merkezi Türkiye'de bulunmayan kurumların tasfiyesinden doğan ve **31/12/2018** (bu tarih dâhil) tarihine kadar Türkiye'ye transfer edilen kazançlar da istisna kapsamındadır.

Konuya ilişkin ayrıntılı bilgiye Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılmasına İlişkin 7143 Sayılı Kanun Genel Tebliğinden (Seri No: 3) ulaşmanız mümkündür.

Erken Başvurunun Fırsatı Kaçırılmayın

www.gib.gov.tr

444 0 189
VERGİ İLETİŞİM MERKEZİ

Ayrıntılı bilgi için:
www.gib.gov.tr

T.C. MALİYE BAKANLIĞI
GELİR İDARESİ
BAŞKANLIĞI

7143
VERGİ VE DİĞER BAZI
ALACAKLARIN YENİDEN
YAPILANDIRILMASI
KANUNU

**YURT İÇİ VE YURT DIŞI VARLIKLARIN
MİLLİ EKONOMİYE KAZANDIRILMASI**

**Varlıklarınızı
Yurt Dışından Getirin
KAZANÇLI ÇIKIN**

param ülkemde işim rahat

Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı
Temmuz/2018
Yayın No: 279

Broşür 7'de vergiler sayesinde milli ekonominin geliştiği, insanların refah seviyesinin yükseldiği, ülkenin kalkındığına dair bilgiler içermektedir. Özellikle sosyal bilgiler dersinde ekonomi konuları ve bu konuların içerisinde yer alan vergi konularının öğretiminde yardımcı kaynaklar olarak kullanılabilir

Broşür 8.

Broşür 9.

Broşür 7 ve 8'de hem ticaret hem de serbest mesleklerde yıllık kazançları karşılığında devlete belli bir oranda vergi verildiğine dair bilgiler ifade edilmiştir. Sosyal bilgiler dersinde devlete ödenen vergi çeşitleri ile ilgili bilgiler öğretilirken bu broşürlerden faydalanabilir. Kısa, genel ve açıklayıcı bilgileri sayesinde öğrenciler, konuyu daha iyi öğrenebilir ve konuyu özetlemek için de yardımcı olabilir.

Broşür 10.

Broşür 11.

Broşür 10 ve 11’de tüketici hakları ve genç girişimciler için faydalı bilgiler için hazırlanan broşürlerdir. Bireylerin vergi okuryazarlıklarını geliştirmek ve vergi bilincini kazandırmak, girişimciliği teşvik etmek için yardımcı öğretim materyalleridir. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında, bilinçli bir tüketici ve vergi ile ilgili şu açıklamalara yer verilmiştir.

“Vergimi ödüyorum ünitesinde, bireylerin ihtiyaç duyduğu ve tek başına üretemediği bazı mal ve hizmetler vardır. Toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olan bu mal ve hizmetler genellikle devlet tarafından üretilir. Toplumun ortak ihtiyaçlarını karşılamak için devletin yerine getirmesi gereken hizmetlere kamu hizmeti adı verilir. Ülkenin korunması, kişilerin can ve mal güvenliğinin sağlanması; baraj, liman, köprü inşa edilmesi kamu hizmetlerine örnektir” (Şahin, 2019, s. 183).

“Yaşadığımız çağda devletin sunması gereken kamu hizmetlerinin türü ve sayısı her geçen gün artmaktadır. Buna bağlı olarak kamu giderleri de

artmaktadır. Ancak kamu hizmetlerini karşılayacak mali kaynaklar sınırlıdır. Bu nedenle devlet, kamu hizmetlerinin sağlanması amacıyla kişilerden ve kurumlardan vergi alır. Devletin, kişilerden ve kurumlardan kamu hizmetlerinin finansmanını karşılamak üzere yasal olarak aldığı paraya vergi denir. Vergi alma hakkı yalnızca devlete aittir” (Şahin, 2019, s. 183).

“Vergi ödemek bir vatandaşlık görevidir. Toplumda vergi bilinci ne kadar arttırılırsa devletin gücü ve insanlara sağlayacağı hizmet olanağı da o kadar artar” (Şahin, 2019, s. 183).

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi bilinçli tüketiciler aldığı ürüne dikkat eder ve vergisini verir, sorumluluklarını yerine getirir. Bu konuların öğretim sürecinde bu tarz broşürlerden faydalanılabilir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Sosyal bilgiler dersinde bir öğretim aracı olarak broşür materyalinin kullanılması, öğrenme sürecinin zenginleştirilmesini destekleyebilir. Bu araştırmanın sonuçlarına göre bir öğretim aracı olarak broşür kullanma önerisini içeren ve kamu kurumlarında ücretsiz olan bu broşürler, ders sürecinde etkin bir şekilde kullanılabilir. Bu broşürler sayesinde bireyler, vergi çeşitlerini anlayabilir ve vergi okuryazarlıkları gelişebilir. Bu bağlamda bir öğretim aracı olarak derslerde ekonomi konuları, finans okuryazarlık konuları ve bununla doğrudan bağlantılı olan vergi okuryazarlık konularının öğretiminde yardımcı bir kaynak olarak etkili bir şekilde kullanılabilir.

İnteraktif vergi uygulamaları hakkında bilgi edinmeleri için temel düzeyde bilgi içeren bir broşürdür. Özellikle e-uygulamalar konusunda bireylerin bazı vergi uygulamalarını da nasıl kullanacağını içeren öğrenmeye yardımcı bilgiler içermektedir. Böylece bu broşürlerin sosyal bilgiler dersinde bir öğretim aracı olarak kullanılması hem öğrencilerin vergi okuryazarlığının gelişimine katkı sağlayabilir hem de teknoloji okuryazarlığını da destekleyebilir. Vergiler sayesinde milli ekonominin geliştiği, insanların refah seviyesinin yükseldiği, ülkenin kalkındığına dair bilgiler içermektedir. Özellikle sosyal bilgiler dersinde ekonomi konuları ve bu konuların içerisinde yer alan vergi konularının öğretiminde bir materyal olarak kullanılabilir.

Sosyal bilgiler dersinin, öğrenme ve öğretme sürecinde yazılı materyallerin kullanılması öğrenme sürecini pozitif etkiler. Öğretim sürecinin vazgeçilmez unsuru olan yazılı ve görsel materyaller sayesinde öğrenme anlamlı hale gelebilir. Böylece hem öğretmenlere hem de öğrencilere öğrenme sürecinde önemli yardımcı kaynaklar arasında yer almaktır. Bu yazılı materyaller içerisinde bulunan broşürler sayesinde, kavramların öğrenme süreci olumlu bir şekilde desteklenebilir. Yapılan bir araştırma sonucuna göre sosyal bilgiler derslerinde öğrenme-öğretme etkinliklerin, ders araç ve gereçleriyle desteklenmesi kalıcı öğrenmeyi sağladığı ifade edilmiştir (Nalçacı ve Ercoşkun, 2005).

Broşürler, görsel ve metinsel olarak genellikle renkli olduğu için öğrenciyi dersin öğretim sürecinde ilgisini arttırabilir. Bu açıklamalar doğrultusunda bu araştırmada sosyal bilgiler dersinde vergi okuryazarlık konularının öğretim sürecinde yardımcı bir öğretim materyali olarak broşürlerin kullanılabilceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu broşürler, kamu kurumlarında ücretsiz alınabildiği gibi sivil toplum kuruluşları, dernekler ve özel kurumlardan da alınabilir.

Sosyal bilgiler dersinde, öğretimde verimliliği ve etkililiği sağlayacak, konuların daha kalıcı ve daha kolay öğretilmesini sağlayacak her türlü görsel araç-gereçler kullanılması (Çelikkaya, 2013), etkili öğretimin gerçekleşmesini destekleyebilir. Nitekim günümüz dünyasında teknolojik araçların gelişmesiyle okullarda eğitim gören öğrenciler, kamu kurumları, müzeler, antik yerler, fabrikalar ve benzeri birçok yere gitmeden sanal ortamları kullanabilir. Öğrenciler, bu gibi kurum ve etkinlik konularını yazılı materyaller aracılığıyla da öğrenebilmektedir. Bu yazılı materyallerden biri olan broşürler, bir kurumun tanıtımı olabileceği gibi dersin öğretim sürecinde yardımcı bir materyal olarak kullanılabilir. Bu yüzden sosyal bilgiler dersinde vergi okuryazarlık konularının öğrenme ve öğretim sürecinde yardımcı bir materyal olarak kullanılması derse ilgiyi ve öğrenmeyi arttırabilir. Yazıcı () yaptığı araştırmaya göre sosyal bilgiler dersinde bilginin öğrenme sürecinde materyaller kullanılmaktadır. Bunların içinde, görsel ve yazılı materyalleri kullanmak, anlaşılması zor ve soyut olan konu ve kavramların somutlaşmasında etkin rol oynamaktadır.

“Etkili öğretim ortamı oluşturmak için öğretim araç ve gereçlerinden yararlanmalıdır. Öğretim araç ve gereçleri kullanmanın, öğrenme-öğretme sürecindeki eğitsel amaçların gerçekleştirilmesinde doğrudan etkileri vardır”

(Kazu ve Yeşilyurt, 2008, s. 186). Benzer bir araştırma sonucuna göre eğitim ve öğretim faaliyetlerinde öncelikle somut örnekler kullanılmalı ve giderek soyut konular ele alınmalıdır. Bunun için konunun öğretiminde çeşitli araç ve gereç kullanmak, öğrenmeyi kolaylaştırır (Doğanay, 2002). Ancak bir başka araştırma sonucuna göre sosyal bilgiler dersi öğretim sürecinde, soyut kavramların işlendiği konularda görsel materyaller, sadece metinden oluşan bir yazılı materyalden daha etkili olabilir. Fakat sözel ve görsel betimlemelere sahip materyallerin öğrenme sürecinde daha etkili olduğu açıklanmıştır (Ulusoy ve Gülüm, 2009).

KAYNAKÇA

- Adıgüzel A. (2010). İlköğretim okullarında öğretim teknolojilerinin durumu ve sınıf öğretmenlerinin bu teknolojileri kullanma düzeyleri, *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15, ss. 1-17.
- Şahin, E. (2019). Ortaokul ve imam hatip Ortaokulu 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı. Ankara: Anadol Yayıncılık.
- Ulusoy, K. ve Gülüm, K. (2009). Sosyal bilgiler dersinde tarih ve coğrafya konuları işlenirken öğretmenlerin materyal kullanma durumları, *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(2), ss. 85-99.
- Doğanay, H. (2002). Coğrafya öğretim yöntemleri, Erzurum: Aktif Yayınevi.
- Kazu, H. ve Yeşilyurt, E. (2008). Öğretmenlerin öğretim araç-gereçlerini kullanım amaçları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 175-188.
- Çelikkaya, T. (2013). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin öğretim araç-gereç ve materyallerini kullanma düzeyleri. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 32(1), 73-105.
- Hazine ve Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı, (2021). Broşürler (1-11), Yalova İl Kurumu.
- Fidan N.K. (2008). İlköğretimde araç gereç kullanımına ilişkin öğretmen görüşleri, *Kuramsal Eğitim Bilim*, 1(1), ss. 48-61.
- Nalçacı A. ve Ercoşkun M. H. (2005). İlköğretim sosyal bilgiler derslerinde kullanılan materyaller, *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, ss:141-154.
- Yazıcı, K. (). Sosyal bilgilerde kullanılan görsel araçlar: haritalar-küreler, resimler, tablolar ve grafikler.

- Tüysüz, S. (2020). 4. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabı, Ankara: Tuna Matbaacılık.
- Şahin, E. (2019). Ortaokul ve imam hatip Ortaokulu 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı. Ankara: Anadol Yayıncılık.
- Boyer, T. L. (2006). Writing to learn in social studies. *The Social Studies*, 97(4), 158-160.
- Ady, J. K. (2010). Computer-mediated communication in a high school global education curriculum: *A Brochure Project*, 90(4).

Dr. Ali YALÇIN

Bu çalışmanın yazarı, sosyal bilgiler eğitimi, sürdürülebilir kalkınma için eğitim, vergi okuryazarlığı, coğrafya okuryazarlığı, teknoloji okuryazarlığı ve harita okuryazarlığı alanında akademik çalışmalar yürütmektedir.

2. Bölüm

11-31/631-198 SAYILI REKABET KURULU KARARININ İNCELENMESİ

- *Burak UĞUR*

burakugur1989@gmail.com

Bağımsız Araştırmacı

1. MERCİ GÖRÜŞÜ

Röportörlerin incelemesi ve görüşlerine bu bölümde bakacak olduğumuzda, kendilerinin süreci çok farklı noktalardan ele alarak, detaylı bir biçimde irdeledikleri karşımıza çıkmaktadır.

Elbette ilk inceleme aşamasında davaya konu olan ve ön araştırmanın başlangıç noktasını oluşturan Konya Şeker Fabrikasının işleyiş ve esasları kontrol edilmiştir. Konya Şeker Fabrikası ülkemizde kurulu bulunan Şeker Kurulu tarafından kendisine tahsis edilen ve izin verilen alan olan Konya ilinin tamamında, ilçeleri ile beraber yer alan bölgede çiftçilerle sözleşmeli tarım esasları ile şeker pancarı üretimi yapmaktadır.

4634 sayılı Şeker Kanunu incelendiğinde Şeker Kurulu tarafında yetki verilen Konya Şeker Fabrikasının sorumluluk alanında bulunan Konya ili ve tüm ilçelerinde şeker pancarı üretimine ve satışına yetkili tek kurumun kendisi olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bölgede bulunan tüm üreticilerin şeker pancarı üretimi noktasında tamamen Konya Şeker Fabrikasına birebir bağlı oldukları gözlemlenmiştir.

Talep edilen, dava edilen nokta detayları ile incelendiğinde ise, Konya Şeker Fabrikasının geçtiğimiz yıla kadar, kendi iştiraki olan Beta Tohumculuğa ait şeker pancarı tohumlarının üreticiler tarafından kullanılmasına baskı yaptığı ancak

bu yıl, hem sözleşme bazında hem de fiili baskı sürecinde yoğun bir yönlendirme sağladığı iddia edilmektedir.

Ön araştırma süresince başvuru sahibi ile de görüşmeler yapıldığı ve birebir görüşler alındığı görülmektedir. Yapılan görüşmelerde başvuru sahibinin şeker pancarı üretimi yanı sıra ülkemizde faaliyet gösteren önemli bir uluslararası tohum firmasının da Konya ili bayisi olduğu gözlemlenmiştir. Bu sayede başvuru sahibinin tohumculuk sektörüne yakınan ilişkili olduğu tespit edilebilmektedir.

Tohumculuk konusunda tecrübe sahibi olan, başvuru sahibi, iddia ettiği konuya detaylı açıklık getirmektedir. Konya Şeker Fabrikasının sözleşmeli olarak şeker pancarı üretimi gerçekleştirdiği üreticilere, yalnızca fabrikanın temin ettiği tohumları kullanmaları konusunda baskı yaptığını aktarmıştır. Bunun yanı sıra, iddiaya göre Konya Şeker Fabrikasının dolaylı yetkilileri olan, çavuş olarak tabir edilen alt bölge sorumluluklarının, farklı tohum kullanan üreticileri listeledikleri ve tutanak tuttuklarını iletmiştir. Bu tutanaklar ile üreticilerin fabrikaya sunmuş oldukları kota miktarlarının iptal edilerek, üreticilerin zarara uğratacakları beyan edilmiştir.

Konuyu şikâyet eden, başvuru sahibi, geçtiğimiz yıl çok daha fazla miktarda şeker pancarı tohumu satarken, bu yıl satışlarının haksız rekabet sebebi ile düştüğünü beyan etmektedir.

Ayrıca Konya Şeker Fabrikasının üreticilere tohum seçme özgürlüğü bırakmadığını bu sebeple, daha yüksek verim alabilecekleri tohumu satın alamadıklarını ve daha yüksek maliyet ile beraber düşük reelte beklentisi sonucunda zarara uğratacaklarını beyan etmektedir.

Son olarak Röportörlerin görüşüne özetle bakacak olursak, Başvuru konusunda yönelik olarak, 4054 sayılı Kanun'un 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadığı, Ancak Konya Şeker Fabrikası ile ekim alanlarında yer alan şeker pancarı üreticileri arasında akdedilen "Şeker Pancarı Üretim Sözleşmesi"nin 8/b. maddesinin 4. paragrafının pazardaki fiili uygulama ile paralel hale getirilmesi yönünde Konya Şeker Fabrikası'na görüş gönderilmesinin uygun olacağı sonuç ve kanaatine ulaşıldığı ifade ediliyor.

2. HUKUKİ PROBLEMLER

Süreç içerisinde ki hukuki değerlendirmeye bakacak olursak, çiftçilerin ürünlerinin satışı bakımından yapılan yasal düzenlemelerin uyarınca Konya Şeker Fabrikası'na tabi ve Konya Şeker Fabrikası'nın tohuma yönelik gerek yasal düzenlemelerin gereği olarak gerekse kendi inisiyatifinde şekillenen davranışlarının doğrudan etkisi altında iken, tohum üreticileri bakımından rekabet, yasal düzenlemelerin etkisiyle ise "Pazar içi rekabet" niteliğinde olduğu, bu durumun ve tohum üreticilerinin Türkiye çapında ki faaliyetlerinin de değerlendirmeye dahil edilmesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

3. İLGİLİ PAZAR

3.1. Şeker Pancarı Hakkında Genel Bilgi

Türkiye'de baktığımızda sakaroz kökenli şeker üretiminin neredeyse tamamı, yetiştirilmesinde ılıman iklime ihtiyaç duyduğumuz şeker pancarından elde ediliyor. Şeker pancarının ana şeker üretimi dışındaki kullanımlarına baktığımız zaman melas ve pancar posası gibi yan ürünlerin yanı sıra gübre ve alkol üretiminde de aktif olarak kullanılmaktadır. Ekonomik anlamda farklı kullanım yönleri olan pancar oldukça kıymetli bir bitkidir.

Şeker pancarı ekonomik kıymetinin yanı sıra tarımsal anlamda iklim ve toprak istekleri bakımından zor yetiştirme koşullarına sahip bir bitkidir. Bakım ve üretim sürecinin uzun olması ve maliyetli olması sebebiyle de üretim koşullarını zorlaştırmaktadır.

3.2. Türkiye'de Şeker Üretimi

Dünya'da üretilen şekerin ana kaynağı incelendiğinde %82'sinin şeker kamışından üretildiği görülmektedir. Ülkemiz şeker kamışı üretimi için uygun bir iklime ve coğrafyaya sahip olmaması sebebi ile, şeker pancarı üreticisidir. Şeker pancarı, şeker kamışına göre daha kıymetli bir üründür. Ülkemizde şeker pancarı uluslararası pazarda ticareti olmamakla beraber ülke ihtiyaçlarını karşılamak üzere üretilmektedir.

3.3. Şeker Mevzuatı

Ülkemizde ilk sanayi işletmeleri olarak gösterilebilecek olan şeker fabrikaları bugüne kadar farklı mevzuatlar ve yasalar ile yönetilmiştir. Günümüz itibarı ile 4634 sayılı Kanun'a dayalı olarak düzenlenen Türkiye şeker rejimi belirli kapsayıcılık ve kontrolü beraberinde getirmektedir.

4634 sayılı Kanuna baktığımızda Türkiye şeker sektörünü domine eden Türk-şeker'in özelleştirilmesi süresince başlatılan ve farklı Pazar ve fiyat mekanizmalarını yeniden düzenlemek amacı ile hayata geçirildiğini görüyoruz. Bu kanunun hedeflerine baktığımızda, Şeker üretiminde bir istikrar yakalanması, sektörü iç piyasa rekabet kurallarına göre yönlendirmesi, özelleştirmeye hukuki alt yapı sağlanması hedefi karşımıza çıkmaktadır.

4634 sayılı Kanunun şeker pancarı fiyatının her yıl, şeker fabrikası işleten gerçek ve tüzel kişilerinin yanı sıra üreticiler veya onların temsilcileri arasında varılan mutabakata göre belirlenmesini benimsemiştir. Ayrıca şeker fiyatlarının belirlenmesi süreci içinde şeker fabrikası işleten gerçek ve tüzel kişiler tarafından serbestçe belirlenebileceği belirtilmiştir.

4634 sayılı Kanun incelendiğinde her bir şeker fabrikasının sorumluluk alanı içerisinde bulunan il ve ilçeler düzeyindeki şeker ekim alanlarının belirlenmesi birim fabrika şeker kotalarının oluşturulması ve bu kotaların alt bölge kırılımlı olarak üreticilere verilmesi benimsenmiştir.

3.4. Konuya Bahis İlgili Coğrafi Pazar

Dosya bakımından ilgili coğrafi pazarı "*Konya Şeker Fabrikasının şeker pancarı ekim alanı olarak*" tanımlamak doğru olacaktır. Bu alana baktığımızda ise Konya ili ve ilçelerini görmek mümkün.

4. DEĞERLENDİRME

Davanın genel değerlendirmesini yaparken, konunun ana muhatabı olan ve şikâyete konu olan Konya Şeker Fabrikasının mevcut durumunu incelemekte fayda görüyorum. Bu inceleme davanın genel seyrini daha iyi kavrama ve davanın yaptığı hamlelerinin açıklanmasında etkin rol oynayacağı inancındayım.

Konya Şeker Fabrikası 1952 yılında Konya, Eskişehir, Akşehir, Ilgın Pancar Ekicileri Kooperatifleri, Konya Sanayi Kalkınma A.Ş. ve Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. ortaklık yapısı ile kurulmuştur. Aslına bakıldığında kurumun temelleri yine aynı zamanda üreticilerden yani çiftçilerden oluşan bir tabana sahiptir. Konya Şeker Fabrikasının en büyük hissedarı %54,37 ile Anadolu Birlik Holding A.Ş. olup, bu hissedarı %20,18 pay ile Akşehir-Ilgın Pancar Ekicileri Kooperatifi takip etmektedir. Anadolu Birlik Holding A.Ş. nin yapısı incelendiğinde ise yine üretici tabanlı kooperatiflerin yüksek oranda ortaklık payı bulunan bir yapı karşımıza çıkmaktadır. Konya Şeker Fabrikaları A.Ş. bu anlamda üretici için faaliyet gösteren, şeker fiyatlarının ve ürünlerinin belirlenmesinde etkin rol oynayan konumdadır.

Konya Şeker Fabrikası 4634 sayılı Şeker Kanunu uyarında Şeker Kurulu tarafından Konya ili ve İlçelerinde şeker üretimi yaptırma ve toplama yetkisine sahip tek kurum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir de elbette konuya dahil olan Konya Şeker Fabrikaları A.Ş. nin iştiraki olan Beta Ziraat ve Ticaret A.Ş. yi incelemek gerek. Buraya baktığımızda ise Beta Tohumculuk 1961 yılında ülkemizde kurulan ilk yerli tohum firmalarından birisidir. Yalnızca şeker pancarı tohumu konusunda değil, sebze tohumculuğu ve yem bitkileri konusunda da ülkemizde üretimi ve pazarlanması konusunda uzman bir şirkettir.

Beta Tohumculuğun ülkemizde arz ettiği şeker pancarı tohumluklarına baktığımızda dünyanın önde gelen tohum firmalarından olan Belçika merkezli SESVanderHave firmasının çeşitlerini ülkemizin farklı lokasyonlarında üreterek satışını sağlamaktadır. Beta Tohumculuğun ortaklık yapıları incelendiğinde ise, yine zeminini üreticilerin oluşturduğu, üretici kooperatiflerinin sahibi olduğu görülmektedir.

Şeker pancarı tohumluğunun pazara arzı noktasındaki yasal düzenlemelere bakıldığında; Türkiye’de piyasaya sunulacak şeker pancarı tohumları için, tohum üreticileri, görevi “yurt içinde veya yurt dışında ıslah edilen yeni bitki çeşitleri ile yurt dışından ithal edilen çeşitlerin tescilini yapmak ve kütüğe kaydetmek” olan Tarım ve Köy İşleri Bakanlığına bağlı Tohum Tescil ve Sertifikasyon Merkezi Müdürlüğü (TTSM)’nden tescil almaktadırlar. Sertifikasyona aday tohum çeşitleri TTSM tarafından verim, hastalık ve zararlılara karşı dayanıklılık, fabrika ve mekanizasyona elverişlilik, iç ve dış pazar isteklerine uygunluk gibi hususlar yönünden değerlendirilmekte, mevcut çeşitlerden farklı, yeknesak ve durulmuş olduğu, yani ekonomik değeri olan bir veya birkaç karakter yönün-

den standart çeşitlerle aynı seviyede olduğu veya üstünlük gösterdiği belirlenen çeşitler tescil edilmektedir. Şeker pancarı tohum çeşitleri bakımından TTSM sertifikasyonunda Türk Şeker bünyesinde bulunan Şeker Enstitüsünün şeker pancarı çeşit denemeleri sonuçları önemli bir referans noktası oluşturmaktadır. Şeker Enstitüsü, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından pancar çeşitlerinin tescil denemelerini yapmakla görevlendirilmiş, bu kapsamda Şeker Enstitüsünün düzenli denemelerinden olan “Çeşitli Verim Kontrol Denemeleri” ve “Tescil Denemeleri”, farklı bölgelerdeki Şeker Enstitüsü deneme istasyonları ile ülkemizde görülen çeşitli şeker pancarı hastalıklarıyla yoğun olarak bulaşık ekim alanlarında yürütülmektedir.

Sürecin Konya Şeker Fabrikaları A.Ş. yönünü ve Beta Tohumculuk tarafını inceledikten sonra, mevzu bahis olan şeker pancarı üreticilerine de bakmakta fayda görüyorum. Şeker pancarı üretimi, ülkemizde 2001 yılından itibaren 4 yıllık münavebe dönemleri dâhilinde, yılda yaklaşık 3.244.000 dekarlık alanda, 196.000 çiftçi tarafından şeker fabrikaları ile kurulan sözleşmeli tarım esasına dayalı olarak gerçekleştirilmektedir. 4634 sayılı Kanun’un “yurt içi talebin yurt içi üretimle karşılanmasına... yönelik olarak Türkiye’de şeker rejimini...düzenlemek” amacı paralelinde bu konuda görevlendirilen Şeker Kurumu tarafından, “Şeker Mevzuatı” bölümünde de yer verildiği üzere, şeker sektöründe planlı üretimi sağlamaya yönelik olarak şeker fabrikalarına kota tahsis yapılması, pancar üretiminde fabrikaların sözleşmeli tarım esasına dayalı olarak pancar temin edeceği ekim alanlarının belirlenmesi, her bir fabrikanın kendine tahsis edilen üretimin niteliği ve yönetilmesinde belirleyici olduğu bu alanlardan alım yapması, diğer fabrikaların ekim alanlarından alım yapmasının yasaklanması esaslarının benimsendiği görülmektedir. Fabrikalar tarafından üretilen şekerin miktar ve niteliğini doğrudan etkileyen şeker pancarına ve üretimine ilişkin olarak da fabrikalara, ekim alanları dâhilinde ürün normları ve kalite standartları bakımından tanınan belirleyici role karşılık, üreticiye karşı sözleşmede de yer vermek üzere birtakım sorumluluklar yüklendiği görülmektedir. “Hammadde ve Şeker Yönetmeliği”nde bu çerçevede düzenlenen önemli konular; üretimde kullanılacak tohum çeşidinin tespiti ve temininin fabrikaya ait olduğunun, tohumun fiyatlandırılması ile ekimin yapılma şekli ve mücadele ile ilgili esasların, aynı ve nakdi desteklerin miktar, zaman ve şeklinin, hammadde bedel ödemelerinin şekil ve zamanının, gecikme halinde Fabrika tarafından üstlenilecek yükümlülüklerin, mücbir sebepler ve uygulama esaslarının, sözleşmeye uyulmaması

halindeki cezai şartlar ile taraflar arasındaki bilumum anlaşmazlıkların ve davaların çözümü için hangi mahkemelerin yetkili olduğunun sözleşmede hüküm altına alınması gerektirir.

Sürecin taraflarına baktıktan ve inceledikten sonra kısaca görüşlerime ve dayanaklarıma geçmekte yarar görüyorum.

Detaylarda da gördüğümüz üzere Konya Şeker Fabrikaları A.Ş. sözleşmeli olarak tarımsal üretim gerçekleştirmektedir ve bunu da tek yetkilisi olduğu alanda, Konya ili ve tüm ilçelerine şeker pancarı üretiminde gerçekleştirmektedir. Tohumculuk sektörünün genel süreci ve sözleşmeli tarımın doğası gereği, Konya Şeker Fabrikaları A.Ş. ve Beta Tohumculuk ilgili şeker pancarı tohumluklarının ebeveyn taleplerini ve üretim tahmin miktarlarını Belçika menşeli şirkete iki yıl öncesinden vermek durumundadır. Beta Tohumculuğun hem Konya Şeker Fabrikasına hem de tüm Türkiye şeker pancarı pazarına tohum arzı yaptığını düşürsek, ilgili tohumluk üretim planlamasının yıllar öncesinden titizlikle yapılması gerekmektedir. Bir diğer taraftan Konya Şeker Fabrikaları üreticiye destek sunmak amacı ile, Beta Tohumculuktan temin edilen şeker pancarı tohumluk ücretlerinin yarısını sübvansede ettiği görülmektedir. Bu da üreticinin önemli girdi kalemlerinden olan tohumluk maliyetlerini yarı yarıya düşürmesine neden olmaktadır.

Konya Şeker Fabrikaları üreticinin lehine hareket ederek, Beta Tohumculuk ile beraber bölge koşullarına adaptasyonu sağlanmış, hastalıklara karşı direnci yüksek ve yüksek kaliteli tohum çeşitlerini üreticilere arz etmektedir. Unutulmamalıdır ki, tohumluk kontrolü sağlanmadığında, üreticiler yüksek verim beklentisi ile, hastalık dayanımı daha düşük olan ve bölgeye hastalık patojenlerini yayma ihtimali olan çeşitleri tercih edebilmektedir. Dolayısı ile bölgenin tam hâkimi olan Konya Şeker Fabrikaları bu süreci titizlikle kontrol etmek zorundadır.

Elbette birde ürünün kalite beklentisi bulunmaktadır. Konya Şeker Fabrikaları fabrikalarının kaliteli ürün işleyerek, maksimum performansta çalışması için alacağı şeker pancarının belirli bir polar düzeyinde kaliteye sahip olmasını beklemektedir. Bu bağlamda Beta Tohumculuğun sunmuş olduğu çeşitler yüksek kalite değerlerine sahip olması sebebiyeti ile fabrikalarında daha efektif çalışmasına maksimum fayda sağlamasına yardımcı olmaktadır.

Dosyanın sonucuna bakıldığında dosya konusun iddialara yönelik olarak, 4054 sayılı kanununun 41. maddesi uyarınca soruşturma açılmasına gerek olmadı-

ğına oy birliği ile karar verildiği görülmektedir.

İlgili karara fikrimce katıldığımı bildirmek isterim. Konya Şeker Fabrikaları Beta Tohumculuk ile beraber Konya ve yöresine uygun adapte olmuş bir tohumu üreticilere sunmaktadırlar. Ayrıca bu sunulan tohum TTSM(Tohum Tescil Sertifikasyon Müdürlüğü) tarafından onaylanmış, birden fazla yılda, rakiplerle beraber denemiş ve yeknesak olduğu, verim ve kalite yönünden üstün olduğu kanıtlanmış bir çeşittir.

Diğer bir taraftan Konya Şeker Fabrikaları 2 yıl öncesinden üretim miktarı tahmin etmekle mükelleftir. Bu sebeple üreticilere belirli tohumları yönlendirmek ve bu tohumlar üzerinden ticareti şekillendirmek pek tabii olacaktır. Üreticilerin faydasına yönelik olarak %50 sübvans uygulamasının da üreticiler için yüksek bir avantaj sağladığı görülmektedir.

Tüm bu veriler üst üste değerlendirildiğinde Konya Şeker Fabrikalarının ve Beta Tohumculuğun rekabeti bozacak veya olumsuz etkileyecek tarırdan ziyade, sözleşmeli esasta yapılan tarımsal üretimin sahibi üreticiyi korumaya yönelik bir çalışma olduğu görülmektedir. Ayrıca şeker konusunun bir milli mesele olması, tüm yaşananlar içerisinde mutlak suretle bir kamu yararı gözetilmesi gerektiğini göstermiştir.

KAYNAKÇA

Rekabet Kurumu Kurumsal Sayfası <https://www.rekabet.gov.tr/Sayfa/Kurumsal/hakkimizda>

Türkşeker Kurumsal Sayfası <https://www.turkseker.gov.tr/>

Türkşeker Mevzuatları <https://www.turkseker.gov.tr/?ModulID=8&MenuID=29>

Tarım Bakanlığı

<https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2020-Ocak%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/%C5%9Eker%20Pancar%C4%B1%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasa%20Raporu%202020%20ocak.pdf>

Şeker Pancarı Tarımı

<https://konyaseker.com.tr/tr/icerik/detay/2250/seker-pancarinin-tarimi>

Konya Şeker Hakkında <https://www.belgemodul.com/sirket/974>

Rekabet Kurumu Dava Dosyası

<https://www.rekabet.gov.tr/Karar?kararId=b25ce0b7-8b36-4d9f-bcba-ddc-b53a8b645>

3. Bölüm

DOĞAL ALANLARIN ÖĞRENCİLERİN DAVRANIŞLARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Doç.Dr. Emre KUZUGÜDENLİ

Isparta Uygulamalı Bilimler Fakültesi

Yenişarbademli Meslek Yüksekokulu

emrekuzugudenli@isparta.edu.tr

Öğr. Gör. Hüseyin GÖKTAŞ

huseyingoktas@isparta.edu.tr

Yenişarbademli Meslek Yüksekokulu

1. GİRİŞ

Bilim insanları, insanın kentlerde betonarmeye sıkışmış hayatının doğasına aykırı olduğunu, mutlaka doğaya çıkması ve doğal alanlara gitmesinin gerekliliğini savunarak, insanları doğa ile yakın bir yaşantıya teşvik etmektedirler. Nitekim doğaya çıkmanın ve burada aktivite yapmanın insana sağlık açısından da pozitif anlamda katkı sunduğu birçok araştırma ile tespit edilmiştir (Ulrich et al., 1991).

Doğal hayat ve bu hayatın en önemli unsuru olan bitkilerin insan sağlığına yaptığı birçok olumlu etki bulunmaktadır. Örneğin, peyzaj alanlarının insan sağlığı üzerindeki etkisinin araştırıldığı çalışmalar incelendiğinde, hastane bahçelerinin peyzaj ve düzenlenmesinin hastaların iyileşmesinde önemli etkiye sahip olduğu ortaya konmuştur (Söderback et al., 2004). Bununla birlikte bitkilerin insanlarda sakinleştirici ve ağrı kesici etkisinin olduğu, insanların psikolojisini olumlu yönde etkilediği belirtilmiştir.

Yapılan birçok araştırmada doğal alanları içeren görüntülere bakmanın kan basıncına pozitif yönde etki yaptığı saptanmıştır (Owen, 1994; Ulrich et al., 1991) Bir diğer çalışmada, hastaların ameliyat sonrası iyileşme süreçlerinin hastane penceresinden gördükleri ağaç manzaraları ile azaldığı saptanmıştır. Araştırmada iki grup hasta üzerinde gerçekleştirilmiş olup ilk grup ameliyattan çıkan hastanın odasındaki pencerede ağaç manzarası bulundurulurken ikinci grup ameliyattan çıkan hastanın odasındaki pencerede tuğla ile örülmüş duvar bulunmaktadır. Ağaç manzarası bulunan odadaki hastanın çabuk iyileştiği saptanmıştır (Ulrich et al., 1991). Benzer bir araştırma da hapisshane olan hükümlüler için yapılmıştır. Hastane penceresinden doğal bir alanı gözlemlemenin safra kesesi ameliyatı olmuş hastalarda iyileşmesine katkı sunduğu belirtilmektedir. Doğal manzaraya sahip olan hükümlülerin, sahip olmayan hükümlülere kıyasla daha az baş ağrısı çektikleri ve daha az doktor görmek istedikleri tespit edilmiştir. Bu sebeple çalışma hayatında büroları, hastane ve hapisshane gibi kapalı alanları tasarlarırken, pencerenin manzaralı ve doğal alanlara bakıyor olması bir avantaj olacağı ifade edilmektedir. Bürolarda çalışanların daha verimli olabileceği, hastanelerde yatan hastaların iyileşme sürecinin daha hızlı olabileceği düşünülmektedir (Uslu, 2007).

Yine benzer bir çalışmada, belli bir gruba rahatlama amacıyla doğal objelerden oluşan bir parkta yürüyüş yaptırılmış diğer bir gruba ise koltuklarda dergi okutulmuştur. Araştırma neticesinde, parkta yürüyüş yapan grubun dergi okuyan gruba kıyasla mutlulukların ve motivasyonlarının daha fazla arttığı gözlemlenmiştir (Ulrich, 1984).

Doğa ile ilgili bu çalışmalar incelendiğinde, doğal alanların insan sağlığını olumlu yönde etkilediği ortak sonucuna varılmıştır.

Gerçekleştiğinde kişinin veya çevresindekilerin güvenliğini tehdit etmekte olan ya da öğrenme üzerinde problem etki çıkaran davranışlar “problem davranış” şeklinde tanımlanmaktadır (Sucuoğlu, 2010). Problem davranışlar diğer davranışlar gibi öğrenilmiş olup, uygun öğrenme ortamıyla değiştirilebileceği ifade edilmektedir (Coleman, 1992).

Gerçekleştirilen bu çalışmada, doğanın zihinsel engelli öğrencilerin problem davranışları üzerindeki etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Gerçekleştirilen bu çalışma ilişkisel tarama modelindedir. Araştırmada, zihinsel engelli öğrencilerin problem davranışlarının doğa sevgisi, doğaya gitme sıklığı ve bahçeli evde ikamet etme durumuna göre değişip değişmediği incelenmiştir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Isparta il merkezinde yer alan Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı Isparta Özel Eğitim İş Uygulama Merkezinde eğitim alan 34 öğrenci oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada Problem Davranış Ölçeğinde yer alan sorulara ilave olarak katılımcılara ait kişisel sorulardan elde edilen veriler kullanılmıştır.

Problem Davranış Ölçeği

Problem davranış ölçeği Merrill (2003) tarafından geliştirilmiştir (Şekil 1). 4 faktörden oluşan (Dışa Yönelme, İçe Yönelme, Anti-Sosyallik ve Ben Merkez-cilik) ölçeğin 1. faktöre göre güvenilirlik 0,96, açıklanan varyans 0,62; 2. faktöre göre güvenilirlik 0,90, açıklanan varyans 0,65, 3. faktöre göre güvenilirlik 0,89, açıklanan varyans 0,73, 4. faktöre göre güvenilirlik 0,75, açıklanan varyans 0,51 olarak belirlenmiştir. Ölçeğin 1. Faktörüne göre Cronbach Alfa değeri 0,95, 2. Faktörüne göre Cronbach Alfa değeri 0,87, 3. Faktörüne göre Cronbach Alfa değeri 0,81, 4.faktörüne göre Cronbach Alfa değeri 0,72; Ölçeğin toplam Cronbach Alfa değeri 0,96 olarak belirtilmiştir (Alisinanoğlu ve Özbey, 2009).

Not: Sevgili veliler, aşağıdaki soruları çocuğunuz için dolduracaksınız.

Yaş:

Cinsiyet:

AŞAĞIDAKİ SORULARIN YANINA " X "KOYARAK DOLDURUNUZ

SORULAR	ASLA	BAZEN	ÇOĞU ZAMAN
Diğerleriyle kavga eder			
Kendisine güveni azdır			
Diğerlerini tehdit eder			
Yalnız görünür			
Kolayca dikkati dağılır			
Diğerlerinin sözlerini keser			
Devam eden bir etkinliği bozar			
Bir arkadaş grubuyla beraber olmaktan kaygı duyar			
Kolayca utanır			
Kendisine söylenenleri dinlemez			
Diğerleriyle tartışır			
Düzeltildiğinde yetişkinine karşılık verir.			
Kolay sinirlenir			
Öfke nöbetleri vardır			
Yalnız olmayı sever			
Üzgün yada depresif davranır			
Düşüncesizce davranır			
Yerinde duramaz ya da aşırı hareketlidir			

	EVET	HAYIR
Eviniz Bahçeli mi?		
Doğayı seviyor mu?		

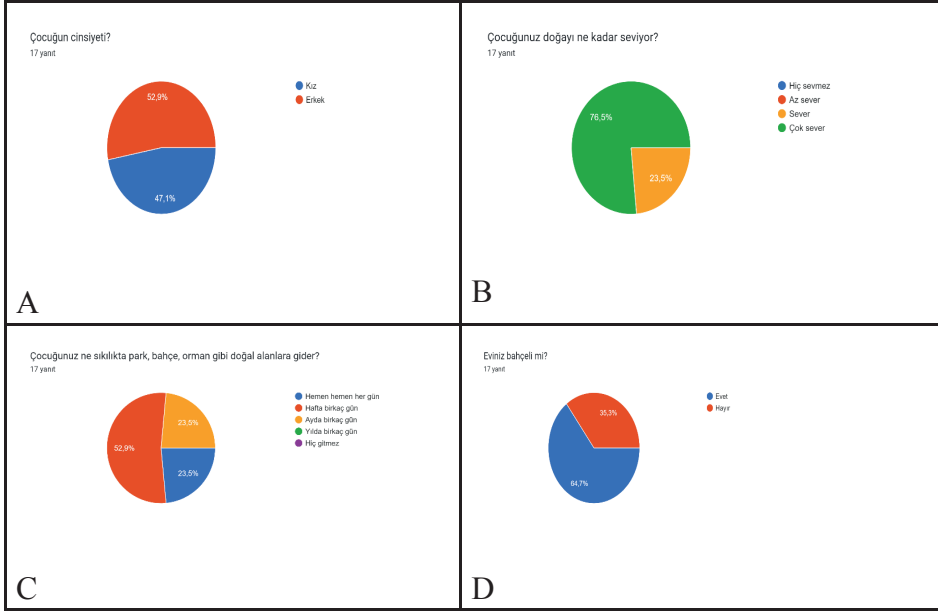
	Hergün	Haftada birkaç kez	Ayda birkaç kez	Yılda birkaç kez	Hiç
Ne sıklıkta doğal alanlara (piknik, orman vb.) gidiyorsunuz?					

Şekil 1. Problem davranış ölçeği

Anketlerden elde edilen veriler sayısallaştırıldıktan sonra değişkenler arasındaki ilişkileri belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

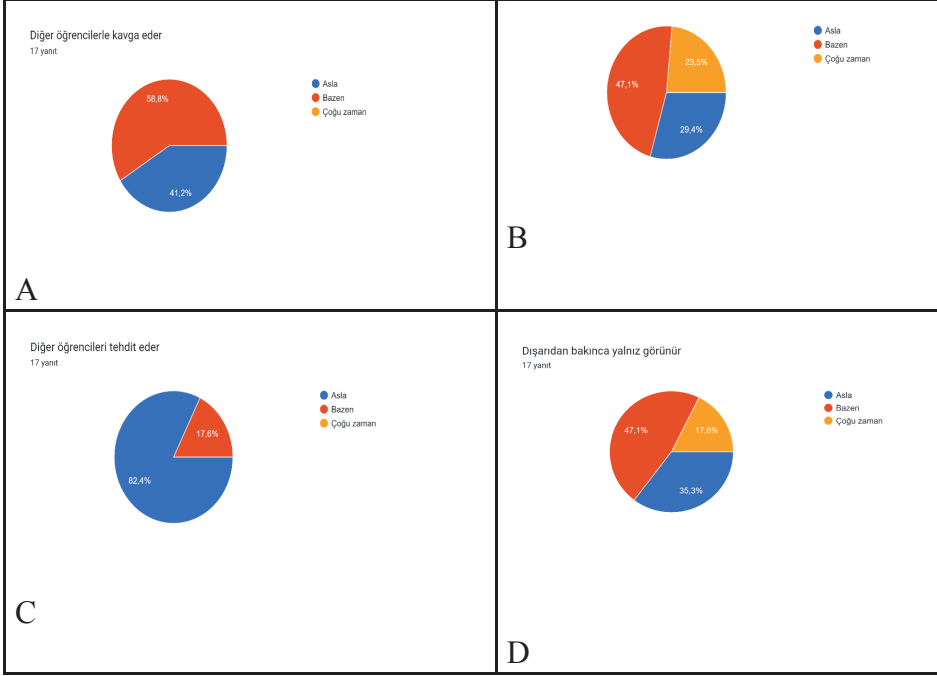
3. BULGULAR

Katılımcıların sorulara vermiş oldukları cevapların dağılımları Şekil 1-6'da verilmiştir. Katılımcıların %52,9'u erkek, %47,1'i kadındır. %76,5'i doğayı çok sever, %23,5'i doğayı sever şeklinde ankete cevap vermiştir. Doğaya gitme sıklığına bakıldığında katılımcıların %52,9'u haftada birkaç gün, %23,5'i ayda birkaç gün ve %23,5'i hemen hemen her gün doğal alanlara gittiklerini ifade etmişlerdir. Katılımcıların %64,7'si bahçeli evde ikamet etmektedir (Şekil 2).

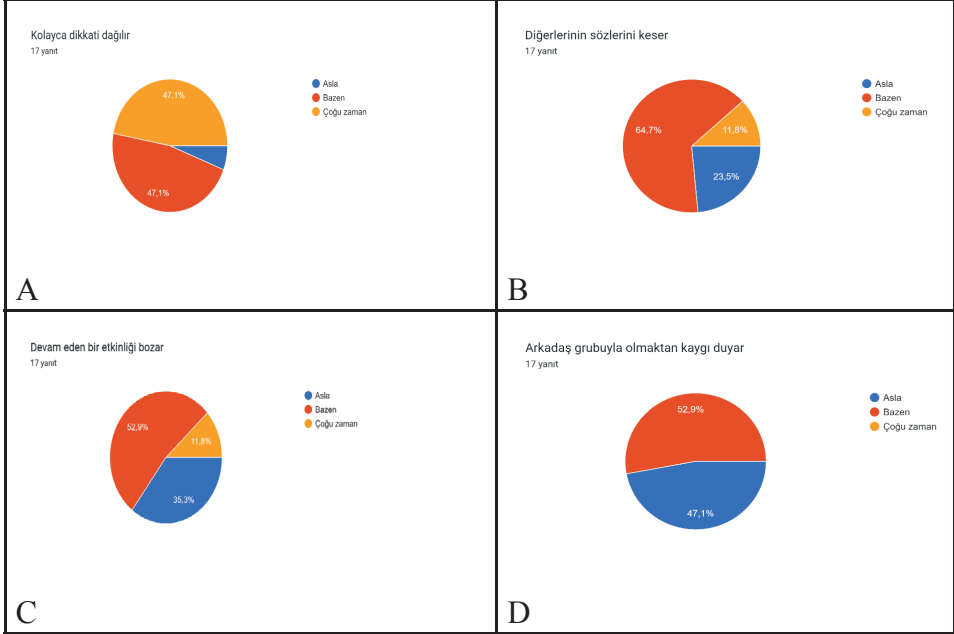
Şekil 2. Cinsiyet(A), Doğa sevgisi(B), Doğaya gitme sıklığı(C), Bahçeli ev(D)

Katılımcılar diğerleriyle kavga etme sorusuna %58,8'i bazen %41,2'si asla yanıtını vermiştir. Kendisine duyduğu güven sorusuna %29,4'ü asla, %23,5'i çoğu zaman ve %47,1'i bazen yanıtını vermiş olup, diğerlerini tehdit eder mi? sorusuna %82,4'ü asla, %17,6'sı bazen yanıtını vermiştir. Ayrıca katılımcılar yalnız görünme durumuna %35,3 ile asla, %17,6 ile çoğu zaman, %47,1 ile bazen şeklinde cevap vermişlerdir (Şekil 3).

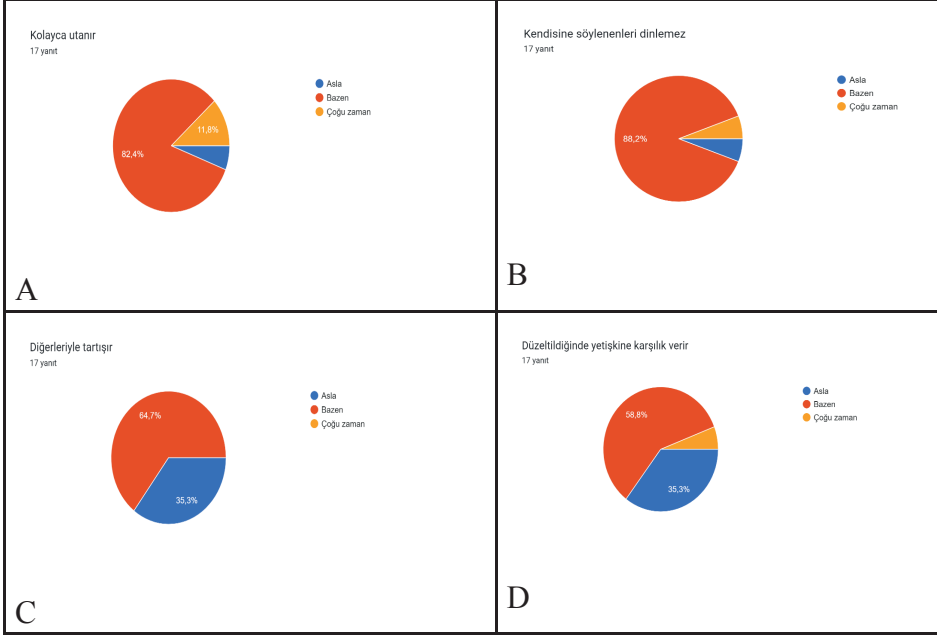
Şekil 3. Kavga etme(A), Özgüven(B), Diğerlerini tehdit(C), Yalnız görünme(D)

Katılımcılar dikkat dağılması sorusuna %47,1'inde bazen %47,1'inde ise çoğu zaman şeklinde yanıt vermiş olup, başkasının sözünü keser mi? sorusuna %23,5'i asla, %11,8'i çoğu zaman, %64,7'si bazen yanıtını vermişlerdir. Devam eden bir etkinliği bozma durumuna bakıldığında katılımcılar %35,3'ü asla, %52,9'u bazen ve %11,8'i çoğu zaman şeklinde anket sorusunu yanıtlamışlardır. Ankette katılımcılar %52,9'u arkadaş grubuyla olmaktan bazen kaygı duyduklarını yanıtını vermişlerdir. (Şekil 4).

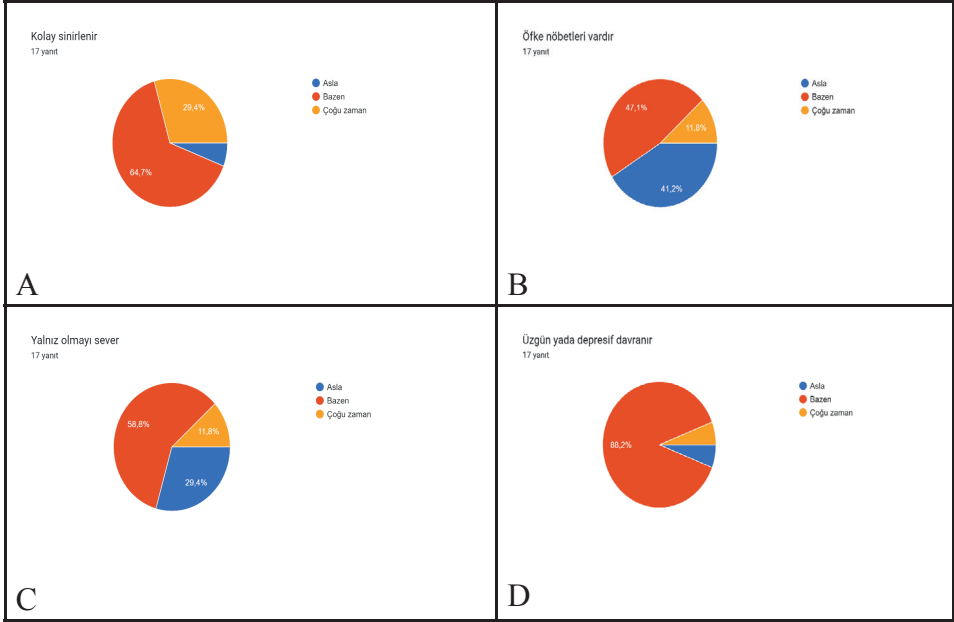
Şekil 4. Dikkat dağılımı(A), Başkasının sözünü kesmesi(B), Etkinlikleri bozma(C), Arkadaş grubuyla olmaktan kaygı duyma(D)

Katılımcıların %11,8'i kolayca utanır, %82,4'ü bazen utanır, %88,2'si bazen söyleneni dinlemez şeklinde ankete cevap vermiştir. Katılımcılar diğerleriyle tartışır şeklindeki anket sorusuna %35,3'ü asla, %64,7'si bazen şeklinde cevap vermiş olup, düzeltildiğinde yetişkinine karşılık verir sorusuna %35,3'i asla, %58,8'i bazen yanıtı vermiştir. (Şekil 5).

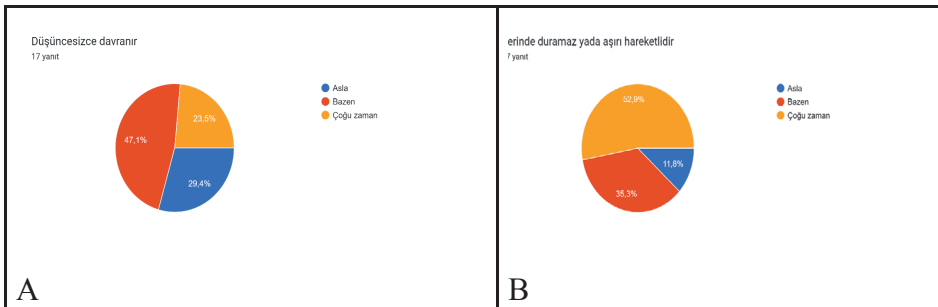
Şekil 5. Kolayca utanır(A), Söyleneni dinlemez(B), Diğerleriyle tartışır(C), Düzeltildiğinde yetişkine karşılık verir(D)

Katılımcılar ankette kolay sinirlenir sorusuna %64,7'si bazen, %29,4'ü çoğu zaman şeklinde, Öfke nöbeti varlığına %47,1'i bazen, %11,8'i çoğu zaman, %41,2'si asla şeklinde yanıt vermiştir. Ankette bulunan yalnızlıktan hoşlanma sorusuna %58,8'i bazen, %11,8'i çoğu zaman, %29,4'ü asla şeklinde cevap verilmiş olup, depresif davranma sorusuna %88,2'si bazen yanıtını vermiştir (Şekil 6).

Şekil 6. Kolay sinirlenir(A), Öfke nöbeti varlığı(B), Yalnızlıktan hoşlanma(C), Depresif davranma(D)

Katılımcılar ankette düşüncesizce davranır sorusuna %47,1'i bazen, %23,5'i çoğu zaman, %29,4'ü asla yanıtını vermiştir. Aşırı hareketlidir sorusuna ise %35,3'ü bazen, %52,9'u asla, %11,8'i asla yanıtını vermiştir (Şekil 7).

Şekil 7. Düşüncesizce davranır(A), Aşırı hareketlidir(B)

4.SONUÇ VE TARTIŞMA

Korelasyon analizi sonucu elde edilen sonuçlara göre doğayı seven, doğaya sık giden ve bahçeli evde ikamet eden öğrencilerin söz kesme eğiliminin, akranlarıyla tartışma sıklığının, kolay sinirlenme eğiliminin, öfke nöbetlerinin, üzgün-depresif davranışlarının, kavga sıklığının, akranlarını tehdit etme sıklığının, kolayca utanma durumunun, aşırı hareketliliğin, güven probleminin, yalnızlık probleminin ve söylenenleri dinlememe probleminin azaldığı tespit edilmiştir.

Sonuç olarak öğrencileri doğa sevgisi aşılmasının önemli olduğu, öğrencilere doğayı sevdirmek ve doğada sıkça vakit geçirmesini teşvik etmenin yukarıda bahsi geçen birçok problem davranışı azaltacağı düşünülmektedir. Benzer şekilde Şirin Kaya ve Özyürek (2002), yaptıkları bir çalışmada 4-6 yaş grubu anaokulu öğrencilerine okul öncesi etkinliklerinin bahçede yapılmasının çocukların problem davranışlarına ve sosyal becerilerine etkisini incelemişler, çalışma sonunda etkinliklerin bahçede yapılması öğrencilerin sosyal becerilerini anlamlı düzeyde artırmış, problem davranışlarını da anlamlı düzeyde azalttığını belirtmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Alisinanoğlu, F. ve Özbey, S. (2009). *Anaokulu ve Anasınıfı Davranış Ölçeğinin Geçerlilik ve Güvenirlilik Çalışması*. Mesleki Eğitim Fakültesi Dergisi. Sayı:1 173-198.
- Coleman, M.C. (1992). *Behavior disorders theory and practice*. Boston: Allyn and Bacon.
- Merrill, K.W. (2003). *Preschool and Kindergarten Behavior Scales*. Second Edition. Examiner's Manual. Pro-ed. An International Publisher.
- Owen, P.J. (1994). *Influence of botanic garden experience on human health*. Master Thesis Kansas State University, Department of Horticulture, Forestry and Recreation Resources, Manhattan.
- Söderback, I., Söderström, M., & Schäländer, E. (2004). *Horticultural therapy: the 'healing garden' and gardening in rehabilitation measures at Danderyd Hospital Re-*

habilitation Clinic, Sweden. *Pediatric rehabilitation*, 7(4), 245-260.

Sucuoğlu, B. (2010). *Zihin engelliler ve eğitimleri*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 8(02), 88-90.

Şirin Kaya, Ş. ve Özyürek, A. (2022). *Bahçede uygulanan okul öncesi eğitimin çocukların problem davranışlarına ve sosyal becerilerine etkisi*. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(1), 128-142.

Ulrich, R. S. (1984). *View through a window may influence recovery from surgery*. *Science*, 224(4647), 420-421.

Ulrich, R. S., Simons, R. F., Losito, B. D., Fiorito, E., Miles, M. A., & Zelson, M. (1991). *Stress recovery during exposure to natural and urban environments*. *Journal of environmental psychology*, 11(3), 201-230.

Uslu, A. (2007). Kent Ekolojisi. *Genel Ekoloji Kitabı*, Nobel Yayın No: 1160, Nobel Bilim ve Araştırma Merkezi yayın No: 1, Fen ve Biyoloji Yayınları Dizisi: 37, 1. Basım, Nisan.

4. Bölüm

ENGELLİLER İÇİN HAZIRLANAN DOĞA EĞİTİMLERİNİN YÖNETİM VE ORGANİZASYONU

Öğr. Gör. Hüseyin GÖKTAŞ

huseyingoktas@isparta.edu.tr

Yenişarbademli Meslek Yüksekokulu

1.GİRİŞ

Engelli, doğumda veya daha sonra meydana gelen bir kaza veya hastalık sonucu bedensel, zihinsel veya ruhsal özelliklerini kaybetmiş kişidir. Doğuştan ya da sonradan kazanılan bu olumsuz etkenler nedeniyle engellilerin yaşam kalitesi etkilenmekte ve engelliler günlük yaşamlarında birçok problemle karşı karşıya kalmaktadır. Bu problemlerin meydana getirdiği olumsuz psikolojik etkiler, engellilerin hayatını daha da zorlaştırmaktadır.

Doğa, insanların fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimi ile ilgili birçok çalışmaya malzeme sağlar. Örneğin, doğanın birey üzerindeki sakinleştirici ve ağrı kesici etkilerinin araştırıldığı bir çalışmada doğa, savaştan sonra eve dönen askerlerin fiziksel ve zihinsel yaralanmalarının tedavisine yardımcı olmuştur (Söderback et al. 2004). Bir diğer çalışmada ise, hastane bahçesinde engellilerin kullanımına sunulan tedavi edici bahçe tasarımlarının, hastaların iyileşme sürecine yardımcı olduğu bildirilmiştir (Akın, 2006). Benzer bir çalışmada da doğa temalı peyzaj düzenlemelerinin insanların psikolojisini olumlu yönde değiştirdiği tespit edilmiştir (Kaplan ve Kaplan, 1989).

Doğa ve insan sağlığı konulu gerçekleştirilen benzer çalışmalarda da doğanın insan sağlığı üzerindeki olumlu etkileri vurgulanmaktadır. Bundan dolayı

son yıllarda engelli bireylerle ilgili gerçekleştirilecek çalışmalarda doğa temalı eğitimler etkinlik düzenleyicileri tarafından tercih edilmektedir. Çünkü doğada gerçekleştirilen etkinlikler engelli bireylerin kişisel, sosyal gelişimini hızlandırır ayrıca psikolojik yönden kendine güven duygusunu artırarak başarıma hissiyatını destekler.

Ayrıca bu etkinliklerle birlikte engelli bireyler doğayla iç içe bir etkinlik dönemi geçirerek kapalı mekanlardaki yaşamış oldukları psikolojik stresten, radyasyondan ve rutinden kurtularak farklı bir bakış açısı kazanırlar.

Her etkinlikte olduğu gibi engellilere ilgili doğada gerçekleştirilecek etkinliklerde de iyi bir yönetim ve organizasyon gerekmektedir. Yönetimle ilgili çalışmalar incelendiğinde, kamu yönetimiyle (Erdemir ve Erdem, 2018), kültür yönetimi (Paçacı ve Erdemir, 2020), sağlık yönetiminde (Erdemir, 2021a), üniversite yönetimiyle (Erdemir, 2021b) ilgili çok sayıda çalışma mevcuttur.

Ancak doğa eğitimlerinin yönetimiyle ilgili kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır.

Bu çalışma, engelliler için hazırlanacak olan doğa eğitimlerinin yönetim ve organizasyonuna ait püf noktaların tespit edilmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Engelli bireylerle ilgili 2010 yılı itibariyle gerçekleştirilmiş olan bazı doğa eğitimleri incelenerek yönetim ve organizasyona ait öneriler hazırlanmıştır. İncelenen projeler TÜBİTAK, BAKA (Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı), Ulusal Ajans ve Isparta Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü tarafından desteklenmiştir. İncelenen TÜBİTAK projeleri Sessiz Doğa I-II-III-IV-V, Özel Öğrenciler Güller Diyarında Doğayla Buluşuyor I-II, BAKA projesi Doğa Temalı Eğitim Modeli ile Engelli Gençlerin Kişisel Sosyal Gelişimlerinin Artırılması, Ulusal Ajans projesi Engelsiz Doğa ve Isparta Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü projesi Doğa Eğitiminin Engelli Gençler Üzerindeki Kalıcılığının Belirlenmesi isimli projelerdir.

Gerçekleştirilen bu eğitimler Türkiye’de Kovada Gölü Milli Parkı, Yazılı Kanyon Tabiat Parkı, Boyalı Tabiat Alanı, Isparta-Ayazmana mesireliği, Eğirdir

Gölü gibi doğal alanlarda gerçekleştirilmiştir (Şekil 1-2). Bu tür doğal alanlar eğitim için önemli noktalardandır. Bu öneminden dolayı bölgede orman ekolojisiyle ilgilide çok sayıda çalışma gerçekleştirilmiştir (Kuzugüdenli, 2018a; Kuzugüdenli, 2018b; Kuzugüdenli, 2018c; Kuzugüdenli, 2022; Kuzugüdenli ve Kaya, 2019; Kuzugüdenli ve Kaya, 2020; Negiz vd., 2015). Bu yönüyle bölge doğallığını koruması, canlı çeşitliliğinin fazla olması ve ulaşılabilir olması nedeniyle engelli bireylere yönelik doğa eğitimleri için potansiyel teşkil etmektedir. Türkiye dışında Makedonya, İtalya, Letonya ve Bulgaristan'ın doğal alanlarında da benzer eğitimler gerçekleştirilmiştir.

Şekil 1. Fidan dikimi etkinliği

Şekil 2. Sulak alan gözlemi etkinliği

3. BULGULAR

Engelli bireylerle ilgili gerçekleştirilen 10 doğa eğitimi etkinliği, yönetim ve organizasyon yönüyle incelenmiş ve inceleme neticesinde şu bulgulara ulaşılmıştır:

- 1-Etkinlik alanları seçilirken engelli bireylerin kullandıkları yardımcı ekipmanlar önem arz etmektedir.
- 2-Yardımcı personel sayısı ve niteliği belirlenmelidir.
- 3-Olası kaza ve yaralanmalara karşı engel durumları da dikkate alınarak ekipman seçilmelidir.
- 4-Etkinliğe katılacak olan engelli bireylere ait kısa sağlık özgeçmişi edinilmelidir.
- 5-Engel türlerine göre ayrı ayrı etkinlikler düzenlenmelidir.
- 6-Etkinlere engelli bireylerle çalışabilecek uygun nitelikte yardımcı personel seçilmelidir.
- 7-Etkinliklerin sırası, süresi, sayısı vd. hususlar katılımcılar için uygun olmalıdır.
- 8-Etkinliklerde ve konaklamalarda refakatçi bulundurulmalıdır.

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Doğa eğitimlerinin engelli bireyler üzerindeki etkilerinin araştırıldığı birçok çalışma gerçekleştirilmiştir (Gülcü vd, 2013; Kuzugüdenli vd., 2015; Kaya ve Kuzugüdenli, 2015; Kuzugüdenli ve Kılıç, 2015; Kaya ve Kuzugüdenli, 2016; Kuzugüdenli ve Kaya, 2016; Kuzugüdenli vd., 2017a; Kuzugüdenli vd., 2017b; Ünal vd., 2018; Kuzugüdenli vd., 2018a; Kuzugüdenli vd., 2018b; Kuzugüdenli ve Kaya, 2019; Kuzugüdenli ve Kaya, 2020; Gökteş ve Kuzugüdenli, 2022a; Gökteş ve Kuzugüdenli, 2022b; Gökteş ve Kuzugüdenli, 2022c; Gökteş ve Kuzugüdenli, 2022d). Ancak bu eğitimlerin yönetim ve organizasyonu ile ilgili kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır.

Engelli bireylerle ilgili doğa etkinliklerinin yönetim ve organizasyonu bi-

reylerin hassasiyetinden dolayı 2 kat daha fazla önemlidir. Yönetimin mali kısmından ziyade etkinliklerin planlanması daha çok önem arz eder. Organizasyon yapılırken yardımcı personelin nitelikli olması gerekmektedir. Görevli olduğu işi yapmasının yanında güler yüzlü, sabırlı ve kibar kişiler seçilmesi etkinliğin yapılabilirliği açısından önemlidir. Organizasyonda bir diğer husus ise refakatçidir. Mümkünse öz bakım becerisini tam kazanmamış her engelli katılımcı kendilerinin belirlediği bir refakatçi getirmelidir. Pansuman, tuvalet, banyo vb. özel hususlarda yabancı bir personelin olması engelli bireyler için ruhsal problemlere yol açabilmektedir. Etkinliklerin yönetiminde katılımcıların ulaşılabilirliğinin göz önünde bulundurulması, etkinlik alanlarında rampa ve asansör gibi yardımcı ekipmanlara dikkat edilmesi, tekerlekli sandalye ya da bastonla hareket edilebilmesi, engellilere yönelik tuvaletlerin bulunması gibi hususlara dikkat edilmelidir.

Personel sayısı ve cinsiyeti belirlenirken katılımcı sayısı, engel durumu ve cinsiyeti dikkate alınmalıdır. Net sayıyı belirleyebilmek için engelli bireylere ait sağlık durum geçmişi ve kullandığı ilaçlar bilinmelidir. Etkinliklerde ilk yardım malzemelerine ek olarak hususi ilaç ve malzemelerde ilk yardım çantasına dahil edilir (Örneğin yedek işitme cihazı pili vb.).

Bütün bu hususlara dikkat edilirse etkinliklerin sorunsuz bir şekilde tamamlanacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akın, Z. Ş. (2006). Çocuklar İçin İyileştirme Bahçeleri. Yüksek Lisans tezi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 118 s.
- Erdemir, A. (2021a). *Kamu Üniversite Hastanelerinin Yönetimsel Problemleri ve Alternatif Bir Model Önerisi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı, 05-06 Temmuz 2021, Çanakkale.
- Erdemir, A. (2021b). *Kamu Üniversitelerine Rektör Atamaları İçin Bir Model Önerisi*, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Konferansı, 05-06 Temmuz 2021, Çanakkale.
- Erdemir, A., & Erdem, R. (2018). *Türk Kamu Yöneticilerinin Yönetim Takimi Üye Seçimini Etkileyen Faktörler*. Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(1), 12-20.
- Göktaş, H., Kuzugüdenli, E. (2022a). “Doğa Eğitimlerinin İşitme Engelli Öğrenciler

- Üzerindeki Kalcılığının Belirlenmesi*". 9. Uluslararası Gap Zirvesi Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Adıyaman.
- Göktaş, H., Kuzugüdenli, E. (2022b). "*Doğa Eğitimlerinin Zihinsel Engelli Öğrenciler Üzerindeki Kalcılığının Belirlenmesi*". 9. Uluslararası Gap Zirvesi Bilimsel Araştırmalar Kongresi, Adıyaman.
- Göktaş, H., Kuzugüdenli, E. (2022c). "*Bedensel Engelli Öğrencilerin Katıldıkları Doğa Eğitimlerinin Kalcılığının Belirlenmesi*". 14. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi, Kayseri.
- Göktaş, H., Kuzugüdenli, E. (2022d). "*Doğa Eğitiminin İşitme Engelli Öğrencilerin Bitki Körlüğü Düzeylerine Etkisi*". 14. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresi, Kayseri.
- Gülcü, S., Kuzugüdenli, E., Şentürk, Ö., & Kılıç, A. F. (2013). "*Natural Areas Effect on Mentally Disabled Students*", 16th European Forum on Urban Forestry Conference Milano, Italy.
- Kaplan, R., & Kaplan, S. (1989). The experience of nature: A psychological perspective. CUP Archive
- Kaya, C., & Kuzugüdenli, E. (2015). "*Doğada Yapılan Etkinliklerin İşitme Engelli Öğrenciler Üzerindeki Etkileri*", 24. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Niğde.
- Kaya, C., & Kuzugüdenli, E. (2016). "*Nature Themed Teaching Methods for Deaf Students*", 5th Cyprus International Conference On Educational Research.
- Kuzugüdenli, E. (2018a). New Spread Area And Ecological Evaluation Of Turkish Pine In Turkey. Journal of Multidisciplinary Engineering Science and Technology, 5(10)
- Kuzugüdenli, E. (2018b). Relative Humidity Modeling With Artificial Neural Networks. Applied Ecology And Environmental Research, 16(4), 5227-5235.
- Kuzugüdenli, E. (2018c). Bulanık Mantık Yöntemiyle Kızılçamda Verimliliğin Modeldenmesi. Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi, 6(3), 426-434.
- Kuzugüdenli, E. (2022). Relationship between the productivity of Pinus brutia Ten. and site characters, the Taurus Mountains, Turkey. Journal Of Mountain Science, 19(3), 662-672.
- Kuzugüdenli, E., Akyol, A., Kaya, C., Göktaş, H., (2018a). "*Ekoloji Temelli Doğa Eğitimlerinin Engelli Gençlerin Sosyal Becerileri Üzerindeki Etkileri*", Uluslararası Tarım, Çevre ve Sağlık Kongresi, Aydın.
- Kuzugüdenli, E., Akyol, A., Kaya, C., Göktaş, H., (2018b). "*Ekoloji Temelli Doğa Eğitimlerinin Engelli Bireyler İçin Uygulanabilirliğinin İrdelenmesi*", UMTEB - 2. International Congress on Vocational and Technical Sciences, Batum.

- Kuzugüdenli, E., & Kaya, C. (2016). “*Problems and Solutions for Disabled Persons in Nature Education*”. 5th Cyprus International Conference on Educational Research.
- Kuzugüdenli, E., & Kaya, C. (2019). *Assessment of Isparta City For Ecotourism Potential*. 30 Ağustos Bilimsel Araştırmalar Sempozyumu, 28-31 Ağustos, İzmir.
- Kuzugüdenli, E., & Kaya, C. (2020). *The Effects of Some Site Factors on The Productivity of Red Pine Seedlings*. 1st International Cukurova Agriculture and Veterinary Congress, Mersin.
- Kuzugüdenli, E., Kılıç, A. F., & Kaya, C. (2015). “*Doğa Eğitiminin Bedensel Engelli Bireylerin Sosyal Gelişimine Etkisi*”, 24. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Niğde.
- Kuzugüdenli, E., & Kılıç, A. F. (2015). “*Doğa Eğitiminin Ortopedik Engelli Bireyler Üzerindeki Etkisi*”. 24. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi, Niğde.
- Kuzugüdenli, E., Göktaş, H., Kaya, C., & Kılıç, A. F. (2017a). “*Nature Education Teaching Techniques for Hearing Impaired People*”, International Journal of Research -Granthaalayah, 5(12), 298–301.
- Kuzugüdenli, E., Muca, B., Kılıç, A. F., & Kaya, C. (2017b). Increasing the Personal-Social Development of the Disabled People with the Nature Themed Education Technique. ECOLOGY 2017 International Symposium, Kayseri
- Kuzugüdenli, E., & Kaya, C. (2019). “*Bedensel Engelli Öğrencilerin Doğa Eğitimi ile Kişisel-Sosyal Gelişimlerinin Analizi*”, 30 Ağustos Bilimsel Araştırmalar Sempozyumu.
- Kuzugüdenli, E., & Kaya, C. (2020). “*Some Suggestions For Activities In Nature For Disabled Individuals*”, Cukurova 5th International Scientific Researches Conference.
- Negiz, M. G., Eser, Y., Kuzugüdenli, E., & Özkan, K. (2015). *Indicator Species of Essential Forest Tree Species in the Burdur District*. Journal of Environmental Biology, 36(1), 107-111.
- Paçacı, M., & Erdemir, A. (2020). Kültür Boyutları Modeli Perspektifinden Türk Yönetim Kritiği. Atlas Journal, 6(36), 1183-1195.
- Söderback, I., Söderström, M., & Schäländer, E. (2004). Horticultural therapy: the ‘healing garden’ and gardening in rehabilitation measures at Danderyd Hospital Rehabilitation Clinic, Sweden. Pediatric rehabilitation, 7(4), 245-260.
- Ünal, Y., Kaya, C., Kuzugüdenli, E., & Göktaş, H. (2018a). “*2007-2017 Yılları Arasında Isparta Yöresi Korunan Doğal Alanlarında Yürütülen Tübitak Destekli 4004 - Doğa Eğitimi ve Bilim Okulları Projelerinin Özellikleri*”, UMTEB - 2. International Con-

gress on Vocational and Technical Sciences, Batum.

5. Bölüm

BAŞLANGICINDAN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DE DERGİ YAYINCILIĞI

Öğr. Gör. Dr. Mustafa GÖKMEN

*ISUBÜ-Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Teknik Bilimler
MYO-Görsel, İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümü*

mustafagokmen@isparta.edu.tr

ORCID NO: 0000-0001-6712-3759

GİRİŞ

Matbaanın icadından sonra Osmanlı İmparatorluğunda matbaanın gayrimüslimler eliyle kullanılmana karşın Müslüman vatandaşlar o dönemde kitaplar elle yazıldığı için hattatların işsiz kalma kaygısı ve dini bir takım sebeplerle matbaaya karşı bir duruş sergilemişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nda resmi olarak matbaanın kurulup kitap basması 1727 yılına yani Lale Devrine kadar gecikmiştir. Bu gecikmenin neticesi olarak Avrupa ülkelerinde başlayan basın-yayın faaliyetleri yaklaşık olarak 200 yıl sonra Osmanlı İmparatorluğu topraklarında başlayabilmiştir.

II Mahmut döneminde *Takvim-i Vekayi* gazetesinin yayınlanması ile basın-yayın faaliyetleri 1831 yılında devlet tarafından başlatılmıştır. Bir İngiliz vatandaşına verilen özel imtiyazla yarı resmi gazete *Ceride-i Havadis*, 1842 yılında yayınlarına başlamıştır. *Takvim-i Vekayi*'den 30 yıl sonra 1861'de *Tercüman-ı Ahval* gazetesinin yayınlanması ile birlikte ilk özel gazete yayınlarına başlamıştır. *Tercüman-ı Ahval*'in Türk basın tarihi içerisinde ayrı bir yeri vardır. Türk basın tarihinin başlangıç dönemi kısaca bu şekilde özetlenebilir. Özel gazetelerin yayınlanmaya başlamasının ardından dergi yayınları da hız kazanmıştır.

En eski kitle iletişim araçlarından olan yazılı basın her türlü günlük ve haftalık

gazeteler ile dergilerden oluşmaktadır. Gazeteler, bulvar, siyasi, magazin, aktüel içeriklere sahip olabilmektedir. Buna karşın dergiler ise tüketici dergileri, kurum dergileri, sektörel dergiler, marjinal dergiler, bilimsel dergiler olmak üzere geniş bir yelpazede yayın yapmaktadır. Bir yayının dergi olarak adlandırılabilmesi için taşınması gereken bazı nitelikler bulunmalıdır. Yayın periyodu bir yayının dergi olup olmadığının temel göstergelerindedir. Derginin en az haftalık en fazla üç aylık yayın periyoduna uyması beklenmektedir (Gönenç, 2022, s.9).

Kâğıdın varlığı mesajları kitlelere iletmede en temel araçtır. Kâğıda basılan kitaplar, gazeteler, dergiler mesaj taşıyıcıdır. Yazılı basın ürünleri içinde en eskilerinden biri olan dergi, gazete ile kıyaslandığında uzun ömürlüdür. Gazete için kullanılan “balıktan önce bayatlar” sözü dergi için geçersizdir. Dergi, ağırbaşlı, ciddi, belli konularda fikirler taşıyan bir medya aracıdır. Dergiler, fikir bakımından okurlarına öncülük ederler, belirli bilgileri okura öğretirken fikirleri yayan ve okura bilgi kazandıran, tutum geliştiren yönü de bulunmaktadır. Dergiler, aynı zamanda fikir hareketlerine de beşiklik etmektedir (Tekin, 2002, s. 103; Çapman, 1970, s. 156).

Türk basınında çok sayıda dergi fikir hareketlerine kaynaklık etmiştir. Tarihi süreç içinde dergi yayıncılığı gazetecilik pratiklerinin takip ettiği yollardan ilerleyerek farklı bir yayın mecrasının doğuşuna ve okur tipinin de farklılaşmasına sebep olmuştur. Aynı zamanda dergi yayıncılığının dili de gazete dilinden farklılık göstermektedir (Yılmaz, 2009, s. 278). Dergi türleri oldukça çeşitlidir. Dergilerde yediden yetmişe her okuyucunun ilgisini çekecek çeşitli konular yer alabilmektedir.

Türk Dil Kurumu elektronik sözlüğü “dergi”yi “*Siyaset, edebiyat, teknik, ekonomi vb. konuları inceleyen ve belirli aralıklarla çıkan süreli yayın, mecmua*” diye tanımlamaktadır. (<http://www.tdk.gov.tr/>). Dergi, aynı gazeteye benzer şekilde belirli zamanlarda yayımlanan yaygın bir kitle iletişim aracıdır. Türkçede “*derlemek, toplamak, değişik şeyleri bir araya koymak*” fiillerinden türetilen bir isim olan “dergi”, Osmanlıca’daki “mecmua” isminin yerine kullanılan bir kelimedir (Çapman, 1970, s. 147). Basın terimi olarak ise dergi, belirli zamanlarda çıkan çok sayıda yapraktan oluşan ciltli yayın organına karşılık gelmektedir.

Dergi yayıncılığı ilk kez Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Fransa’da *Journal des Savants* adlı bilimsel dergi 1665 yılında yayımlanan ilk dergi olarak kayıtlara geçmiştir. Liepzig’de Latince dilinde 1682 yılında yayınlanmaya başlayan *Acta*

Eruditorum adlı dergi fen ve matematik konularında yayın yapmıştır. Bu dergiyi ise Almanya’da 1688 yılında *Monatsunterregunden des Thomasius* adıyla yayın hayatına başlayan dergi takip etmiştir. 1731 yılında ise İngiltere’de ilk dergi *Gentleman’s Magazine* adlı aylık dergi yayın hayatına başlamıştır. Baskı teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile birlikte 19. yüzyılda dergiler önemli bir kitle iletişim aracına dönüşmüşlerdir (Gönenç, 2022, s.29).

Ünlü fikir adamı Cemil Meriç’e göre ise, “*dergi, hür tefekkürün kalesidir*” ve genç yazarların yetişmesi için uygun zeminlerdir. Kitaplar genellikle tek kişinin tek düşüncenin eseri olurken dergiler ise zekalar topluluğunun eseri olarak kolektif bir çalışmanın ürünü olarak yayınlanmaktadır. Bu çerçevede kapanan her dergi kaybedilen bir kültür kalesi olarak görülmelidir (Meriç, 2004, s. 100-101). Geleneksel basın araçları içinde yer alan dergi, kitapla gazete arasında bir konuma sahiptir. Kitabın anlaşılabilmesi için uzun soluklu bir okuma eylemi gerekmektedir. Kısa sürede hazırlanan ve hızlıca tüketilen gazete de işlenen konuyu derinlemesine incelenme imkânı bulunmamaktadır. Buna karşın dergi, ele alınan konuları etraflıca bütün yönleriyle okurlarının beğenisine sunma özelliği sebebiyle gazete ve kitap arasındaki büyük bir boşluğu kapatmaktadır (Gönenç, 2022, s.7).

Sürelî yayınlar sınıfına dahil edilen dergiler, belirli aralıklarla düzenli olarak yayınlanırlar. Bazı dergiler kitlelerin hobilerine yönelik yayınlar yapmaktadır. Bazı dergiler ise siyaset, düşünce ağırlıklı yayınlarla öne çıkmaktadır. Kulüp, dernek ve okulların yayımladığı dergiler de bulunmaktadır. Kadınlar, erkekler, çocuklar için yayımlanan özel dergiler de vardır (Çapman, 1970, s. 158-150). Eğlence ve mizahın öne çıktığı dergi türleri de insanları eğlendirirken oyalayan ve düşündürten dergilerdir.

Gazeteler ve dergiler temel bazı nitelikleriyle bir birinden ayrılmaktadır. En belirgin nitelikleri gazeteler günlük yayın yaparken dergiler daha uzun zaman aralığına sahip yayınlardır. Gazetelerde ele alınan konuları açıklamak için zamanla yarış söz konusuysen dergilerde ise daha esnek bir yaklaşım söz konusu olabilmektedir. İki yayın türünün ele aldıkları konuya yaklaşımlarda farklılıklar bulunmaktadır (Gönenç, 2022, s.14).

1. TÜRKİYE’DE DERGİ YAYINCILIĞININ BAŞLANGICI

İlk gazete *Takvim-i Vekayi*’nin yayınından 18 yıl sonra ilk mecmua (dergi) olan *Vakayi-i Tıbbiye* dergisi 1849 çıkmaya başlamıştır (Gerçel,2002:37; Çapman,1970:153). Osmanlı devletinde bilinen ilk Türkçe dergi 1849-1851 yılları arasında 28 sayı yayımlanan *Vaka-i Tıbbiye* olmuştur. Bir tıp dergisi olan bu yayın, Avrupa ülkelerindeki ilk dergiler gibi bilimsel bir içeriğe sahiptir (Gönenç, 2022, s.48). *Vakayi-i Tıbbiye*, 26 Mart 1849 yayınlanmaya başlamıştır. Dergi, taş basma tekniğiyle basılan Türkiye’de yayımlanan ilk Türkçe dergidir. Dergi 2-4 sayfa arasında basılmıştır. 600 kadar aboneye ulaştırılan dergi Türk basınında ilk resim basan dergi olması yönüyle de ayrıca dikkat çekicidir (Tazegül, 2001:95). Mesleki ve sağlık dergisi olarak aylık periyotta çıkan dergi, iki seneden fazla yayınlanarak 28 sayıya ulaşmıştır.

Vaka-i Tıbbiye dergisinden sonra yayımlanan ikinci dergi *Mecmua-i Fünun* dergisi olmuştur. Dergi, belirli bir fikir hareketinin yansımasıdır. Hem İslam kültürüne hem de Avrupa kültürüne hakim aydın bir kişi olan Münif Paşa, dergiyi yayınlamadan önce bir dernek kurmuştur. Derneğin adı Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye (Osmanlı Bilim Topluluğu) adındaki ilim derneğidir. Münif Paşa dernekte bilimsel konferanslar düzenlemiş bu bilimsel altyapının üzerine dergiyi bu derneğin yayın organı olarak çıkarmıştır. İlk sayıda derneğin tüzüğünü de yayınlayan Münif Paşa, ülkemizde daha sonraki süreçte birçok örneği görülen belli bir fikir hareketi etrafında şekillenen dergiciliğin ilk örneğini ortaya koymuştur (Ertuğ, 1970:188; Şapolyo,1969:112-113). İlk iki dergimizin bilimi merkeze alan dergiler olması anlamlıdır (Çapman,1970:153).

Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye Derneğinin yayın organı olarak 1862 yılında yayın hayatına başlayan *Mecmua-i Fünun* dergisi **içeriğinde**; felsefe, ruh bilim, toplumbilim, fizik, kimya, tarih ve coğrafya konularına yer almıştır. Tanzimat aydınlarının fikirlerini neşrettikleri *Mecmua-i Fünun*, teknik anlamda basın tarihimizde ilk ciddi dergi olarak zikretmek mümkündür (Gönenç, 2022, s.48). Aylık periyotta çıkan *Mecmua-i Fünun* (Bilimler Dergisi) dergisi “din”e ve “politika”ya ilişilmeyeceği kesin bir dille vurgulanmıştır. Dergi Münif Paşa tarafından 1862-1883 yılları arasında kesintili olarak yayınlamıştır. Farklı tarihlerde yayınlanan bu dergi, toplamda 47 sayı çıkarılabilmektedir (Ertuğ, 1970:186-187). Takip eden süreçte başka türde çok sayıda dergi yayımlanmıştır.

İlk dergilerden birisi de resimli dergi olan *Mir’at* (Ayna) 1862’de sadece üç

sayı yayın yapabilirken, 1862-1864 yayınlanan *Ceride-i İber-i İntibah* 8 sayı yayınlanabilmiştir. Bu bağlamda ilkler arasında sayılacak dergilerden birisi de 1864-1919 yılları arasında yayınlanan 15 günde bir çıkıp en uzun yayın hayatına sahip olan Harbiye Nezareti (Savunma Bakanlığı) tarafından yayınlanan *Ceride-i Askeriye* dergisidir (Ertuğ,1970:188; Tazegül, 2001:95).

Aynı dönemde *Takvim-i Ticaret*, *Ayine-i Vatan*, *Tuhfet-ül Tıb*, *Cüzdan* adlı dergiler de çıkarılmıştır. Çoğu yalnızca bir sayı yayımlanabilmiştir. Musiki-i Osmani ise 1863 yılında on sayı yayımlanan ilk müzik dergisi olma özelliğini taşımaktadır. *Mümeyyiz* adlı ilk çocuk dergisi ise 1869 yılında bir gazetenin haftalık eki olarak okurlarıyla buluşmuştur. 49 sayı çıkan dergi dönemin şartları içinde başarıyı yakalamayı başarmıştır. Teodor Kasap tarafından 1869 yılında *Diyojen* adlı mizah dergisi çıkarılmaya başlanmıştır. *Yadigar* ve *Mecmua-i Ulum*, *Dağarcık*, *Keşkül*, *Mitat-İber*, *Muharrir*, *Derme-Çatma*, *Kırk Anbar*, dönemin diğer dergileri arasında sayılabilir (Gönenç, 2022, s.48). Bu dergiler basın hayatımızda yayınlanmış olan ilk dergilerdir.

1976 yılında Sultan II. Abdülhamid'in tahta çıkışıyla birlikte ilan edilen Meşrutiyet Osmanlı-Rus savaşı gerekçesiyle 1878'e Meşrutiyet padişahın kararıyla askıya alınmıştır. 1880'den itibaren devletin bütün kurumlarında gücü eline geçiren Sultan II. Abdülhamit, ülkeyi baskı yönetimiyle idare etmeye başlamıştır. Kendi döneminde 33 yıl süresince gazeteler yoğun sansür baskısı altında varlıklarını sürdürmek zorunda kalmıştır. Aynı dönemde dergiler ise siyasete temas eden konuların dışında kalan edebiyat, bilim, ziraat, hayvancılık konularında yayınlar yapmışlardır. Edebiyat dergileri arasında “edebi tartışmalar” bile yasaklar arasında yer almıştır. Dergilerin bilimsel yazılarında ise “elektrik, telefon, motorlu taşıtlar, patlayıcı madde” gibi cümleleri kullanmaları sakıncalı bulunmuştur (Okay,1981:32). Sultan II. Abdülhamid'in saltanatına denk gelen 1880-1890 yılları arasında çıkan dergi sayısı 50'yi aşmıştır. 1890'dan sonrası çıkan dergilerden en önemlisi II. Meşrutiyet'e kadar *Sevet-i Fünun* olmuştur (Tazegül, 2001:95).

Bilim dergisi olarak yola çıkan *Sevet-i Fünun*¹, edebiyat dergisi kimliğine bürünerek yayınlarına devam etmiştir. Ahmet İhsan Tokgöz tarafından 1891 yı-

1 20-21 Aralık 2019 tarihlerinde Gölcük Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı-Servet-i Fünun Sempozyumu düzenlenmiştir. 8 oturumda 37 ayrı sunum gerçekleştirilmiştir. Bildiriler Ali Kurt editörlüğünde kitap halinde yayınlanmıştır. Geniş bilgi için bakılabilir. Kurt, A. (2020). *Servet-i Fünun Dergisi ve Serveti Fünun Topluluğu Edebiyatı*, Gölcük Belediyesi: Kocaeli. Bu kitap Servet-i Fünun dergisi ve Ahmet İhsan Tokgöz hakkında geniş bilgiler içermektedir.

ında, haftalık olarak yayımlanan, *Servet-i Fünun*’da Batı edebiyatının etkileri görülmektedir. Bilimsel bir dergi olmasına rağmen edebiyat dergisi kimliğiyle öne çıkmıştır. 1894 yılında *Servet-i Fünun*’a rakip olarak eski edebiyatı savunan *Malumat* dergisi ortaya çıkmıştır (Gönenç, 2022, s.48).

1.1.Meşrutiyet Dönemi Dergiciliği

1976 yılında Sultan II. Abdülhamid’in tahta çıkışıyla birlikte ilan edilen Meşrutiyet Meşrutiyet’in 24 Temmuz 1908’de ikinci kez ilan edilmesi bütün memlekette sevinç ve coşkuyla karşılanmıştır. “Hürriyetin ilanı” diye tarihe geçen II. Meşrutiyet’ten sonra basın hayatında çok büyük bir canlanma yaşanmıştır. Basın hürriyetinin önünün açılmasıyla birlikte memlekette bir anda onlarca gazete ve dergi yayın hayatına atılmıştır. Ekonomik sebepler ve diğer bir takım güçlükler yüzünden bazıları batarak kapanmıştır. 1914’e gelindiğinde dünyadaki gelişmelerin de etkisiyle basında bir durulma gözlenmiştir (Okay,1981:32). Batanlar batmış, batmayanlar ise yeni düzene ayak uydurarak ayakta kalmıştır.

II. Meşrutiyet yıllarında gazeteciliğin ne olduğunu bilmeyen insanlar hevesle çıkardıkları gazete ya da dergilerini devam ettiremeyerek bir süre sonra kapatmak zorunda kalmışlardır. Bu dönemde meydana gelen özgürlük ortamında çıkan gazete ve dergilerin sayısı 353’e yükselmiştir (Şapolyo, 1969:170-171). Meşrutiyetin ilanından 1909 Ağustos ayına kadar geçen yaklaşık 1 yıllık sürede imtiyaz hakkı alanların sayısı 310’a ulaşırken ortaya çıkan durum uzun yıllar süren II. Abdülhamid istibdadının etkisiyle basın hürriyetine duyulan özlemi gözler önüne sermektedir. Ancak 31 Mart Vak’asının yaşandığı 1909 başında konan sansürden sonra, gazete ve dergilerin sayılarında ciddi düşüş yaşanmıştır (Kocabaşoğlu, 2010:38-39).

Özgürlük havasının da etkisiyle 1908-1911 yılları arasında gazete ve dergi yayıncılığının her türüsü bu dönemde görülmüştür. Mizah başta olmak üzere çocuk, kadın, sanat, eğlence, iktisat, din ve müzik dergileri II. Meşrutiyet’in özgürlükçü ortamında yayımlanmaya başlanmıştır. Bu dönemde çeşitli düşünce akımları, Modernleşme çabalarının da etkisiyle kendi düşünceleri çerçevesinde dergiler yayınlamayı tercih etmişlerdir (Gönenç, 2022, s.50).

Meydana gelen özgürlük ortamı siyasi içerikli çok sayıda derginin yayımlanmasına da imkân sunmuştur. Yayımlanan dergiler çok sayıda farklı fikirlerin dile

getirilmesine fırsat vermiştir. Farklı içerikteki çok sayıda dergi toplumun sorunlarına çözümler sunan yayınlar yapmışlardır. İslami ve dini içerikli, Batı yanlısı, Sosyalist, Türkçü, Milliyetçi, Anadoluçu, Osmanlıcı, Sağ görüşlü, Muhafazakar, Fikir ve Sanat, Dil ve Edebiyat, Haber, Siyasi, İlmi veya Bilimsel, Magazin içerikli dergiler Osmanlı'nın son devrinde ortaya çıkan basın tarihinde önem arz eden dergiler olmuşlardır (Ketenci,2016:190). Bu mirasın önemli bir kısmı Cumhuriyet dönemine de aktarılmıştır.

Üslubu ve ideolojileri farklı olan yeni dergiler 1908-1914 yılları arasında Türk basın yayın hayatında boy göstermiştir. Batılılaşmanın etkisiyle bazı fikir akımlarının fikir ve mizah dergiciliği alanlarında yayınlar yapmıştır. Bu durum devrin dikkat çekici bir özelliğidir. *Kalem, Davul, Âlem, Cem, Beyan-ül Hak, Strat-ı Müstakim, Ceride-i Sofiye, Sebil-ür Reşad, Saday-ı Hak, Mahfil, Sanayi, Ulum-i İktisadiye, İçtimaiye Mecmuası, İçtihat, Türk Yurdu, Genç Kalemeler, Felsefe, İştirak ve Halka Doğru* gibi bir birinden tamamen farklı düşünce yelpazesi içinde yer alan önemli dergileridir (Şapolyo,1969:170-175; Gönenç, 2022, s.50).

Osmanlı Devletinin parlamenter monarşideki bir yapıyla yönetildiği bu dönemde adeta siyasi bir laboratuvar havasının hakim olduğu yıllardır. Bu dönlerde Batılılaşma yanlısı dergilerin de etkin olduğunu söylemek mümkündür. *Ulum-u İktisadiye* adındaki dergi Mehmet Cavit, Rıza Tevfik ve Ahmet Şuayip tarafından çıkarılmıştır. Abdullah Cevdet'in yayınladığı *İçtimaiye Mecmuası ve İçtihat* dergisi dönemin sosyal konularını ele alan her anlamda Batı hayranlığını ortaya koyan yayınlardır. Öte yandan hem Türkçü hem Batı yanlısı aydınlar tarafından *Türk Yurdu, Genç Kalemler ve Felsefe* gibi dergiler çıkarılmıştır. Aynı dönem içinde *İştirak, Halka Doğru* gibi sosyalist içeriklere sahip yayınlarda okurlarıyla buluşmuştur. I. Dünya Savaşının devam ettiği bir dönemde Ziya Gökalp'in düşüncelerini yansıtan *Yeni Mecmua* dergisi 1918 yılında yayımlanmaya başlamıştır. Aynı yıl Memduh Şevket Esenal'ın da yazarları arasında bulunduğu *Meslek* adlı sosyoloji içeriklerine sahip dergi de yayımlanmıştır (Gönenç, 2022, s.51).

II. Meşrutiyet Türk basın tarihi açısından ilginç bir devirdir. Bu dönemde yayınlana dergiler savundukları fikirler bakımından “Batıcılık”, “Türkçülük”², “Osmanlıcılık”, “İslamcılık” ve “Solculuk” başlıkları altında gruplandırılabilir.

2 Sefercioğlu, N. (2008). *Türkçü Dergiler*, Türk Ocakları Ankara Şubesi, Boyut Matbaacılık: Ankara. Türkçü dergilerle ilgili geniş bilgilere bu kitaptan ulaşılabilir. Ayrıca, Şimşir, S. (2018) *Türk Dünyası ve Matbuat*, Posta Yayın Dağıtım: İstanbul. Burada kaynakçası verilen eserler Türkçü yayınlar bağlamında bakılması gereken yayınlardır.

İdeolojik ve siyasi duruşları farklı çok sayıda dergi yayınlanmıştır. Bu dönemin bir başka öne çıkan özelliği ise basın yayın hayatı bakımından resmi kurum ve kuruluşların da dergi yayıncılığına girişmeleri olmuştur. *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, *Darülfünun Edebiyat Fakültesi Mecmuası*, *Osmanlı Mühendis Mimar Cemiyeti Mecmuası*, *Ceridey-i Adliye*, *Ticaret ve Ziraat Nezareti Mecmuası*, *Marif Nezareti Mecmuası*, Harbiye Nezareti’nin desteklediği *Harb Mecmuası* ve *Donanma Mecmuası* bu kapsamda yayınlanan dergiler olmuştur. Aynı dönemde kadın dergilerinde de büyük artış olmuştur. Sayıları 20’ye yaklaşan dergilerde kadınların toplumsal, kültürel rolleri ve sosyal hayata, çalışma hayatına katılmaları gibi konular işlenmiştir. *Demet*, *Mehasin*, *Kadın*, *Kadınlar Dünyası*, *Osmanlı Kadınlar Alemi* adındaki dergiler en önemli kadın dergileridir. Bu dönemde çocuk dergilerinde de büyük artış olmuştur. 1913 yılında 10 çocuk dergisi yayın hayatına girmiştir (Kocabaşoğlu,2010,228-231).

II. Meşrutiyet dergi yayıncılığı bakımından önemli bir dönemdir. Yayınlanmakta olan çok sayıda gazetelerin yanında bir birinden farklı fikirleri savunan çok sayıda da dergi yayınlanmıştır. Genç yazarları etrafında toplayan Ömer Seyfetin *Genç Kalemler* dergisini çıkarırken, Abdullah Cevdet *İçtihat* adlı dergisini yayınlamıştır. Türk milliyetçilerini derinden etkileyen Ziya Gökalp, *Yeni Mecmua* adlı dergi ile fikirlerini neşrederken Ahmet İhsan Toksöz aynı dönemde *Servet-i Fünun* ile düşünce ve sanat akımlarına sözcü olmuştur. *Türk Yurdu* dergisi ise Türk Ocaklarının kurumsal yayını olarak dikkat çekmektedir. İslami hassasiyete sahip yazarlar *Sırat-ı Müstakim* ve *Sebil-ür Reşat* dergilerini çıkarmıştır. Sosyalist bakış açısıyla *Amele* ve *İştirak* dergileri yayınlamıştır (Tazegül, 2001:95).

1.2.Cumhuriyet’in Başında Dergiler

Kurtuluş Savaşı sırasında Türk Basını iki kısma ayrılmıştır. Basının bir kısmı Anadolu’daki Kurtuluş Savaşını desteklerken geri kalanı ise Milli Mücadele’nin başarısızlıkla sonuçlanacağını savunarak işgal altındaki İstanbul hükümetini desteklemiştir. Ancak bu dönemde çıkan dergiler ilginç bir şekilde Milli Mücadelenin yanında durmuşlardır. Kurtuluş Savaşı sırasında yayınlarını sürdüren önemli dergileri arasında *Büyük Mecmua* (1919), *Ümid* (1919), *Kurtuluş* (1919), *Aydede* (1920) ve *Aydınlık* (1921), *Dergah* (1921) sayılabilir. Dergilerin ideolojik eğilimlerine bakıldığında *Aydınlık* dergisi sol eğilimlidir. *Dergah* ise

kültür ve sanat ağırlıklı bir dergi olmakla birlikte milliyetçi bir dil kullanarak yayınlarını sürdürmüştür. *Dergah* dergisinin yazar kadrosunda bilindik simalar bulunmaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında hepsi güçlü kalemiyle varlık gösteren Yahya Kemal, Abdülhak Hamit, Halide Edip Adivar, Abdullah Şinasi Hisar, Fuat Köprülü, Yakup Kadri, Hasan Ali Yücel, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Mustafa Nihat Özön, Şekip Tunç, Nurullah Ataç gibi isimler *Dergah* yazarlardır. *Dergah* 1921 yılında başladığı yayınlarını 1937 yılına kadar devam ettirmiştir (Gönenç, 2022, s.51-52).

Meşrutiyet yıllarında yakalanan dergi yayıncılığı tecrübesi Cumhuriyet'in ilk yıllarında da devam ettirilmiştir. 1922 yılında yayımlanmaya başlayan siyasi mizah dergisi *Akbaba* Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon'un gayretleriyle çıkmış ve büyük ilgi görmüştür. *Aydede* dergisi'nin boşluğunu doldurmak amacıyla bu derginin kadrosu ile kurulan dergi yayınlarına zaman zaman ara vererek 1977 yılına kadar ayakta kalmayı başarmıştır. Cumhuriyet ilan edildikten sonra yayımlanmaya başlanan kültür-magazin dergisi *Resimli Ay* dergisi bir başka önemli dergidir. Zekeriya Sertel tarafından 1924 yılında çıkarılan dergi 1925 yılında Takrir-i Sükun Kanunu nedeniyle kapatılmıştır. Bu dönemde Sertel dergiyi *Sevimli Ay* adı altında tekrar çıkarmıştır. *Sevimli Ay*, 1927 yılında yeniden *Resimli Ay* adını alarak 1931 yılına kadar yayınlarına devam etmiştir. Ancak 1928 yılından itibaren edebiyat ağırlıklı içeriklerle okurlarıyla buluşmuştur (Gönenç, 2022, s.52).

Esasında Osmanlı döneminde başlayan dergicilik faaliyetleri Cumhuriyet yönetimine geçildikten sonra da artarak devam etmiştir (Ketenci, 2016, s. 185). Bu dönemin dergicilikte en önemli isim Sedat Simavi ve onun çıkardığı “*Yedi Gün*” adlı dergiyi renkli kapak içinde yayınlaması olmuştur (Çapman, 1970, s. 155). Türkiye’de dergi yayıncılığı Osmanlı’dan devralınan mirasla birlikte Cumhuriyet döneminde de basının önemli kitlesel iletişim araçları arasına dahil olmuştur (Ketenci, 2016, s. 181).

Cumhuriyet’ten sonra yayımlanan başlıca önemli dergiler şu şekilde sıralanabilir: *Yeni Mecmua* (1923), *Milli Mecmua* (1923, fikir-edebiyat), *Haftalık Mecmua* (1925, magazin), *Hayat* dergisi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 1926 yayımlanan bir fikir-sanat dergisi olmuştur. Bu dönemin dikkat çeken diğer dergileri arasında 1927-1928 yılları arasında yayımlanan *Güneş*, Orhan Seyfi Orhon tarafından çıkarılmıştır. 1928 yılında çıkmaya başlayan *Meşale* dergisi ise Yusuf

Ziya Ortaç tarafından ancak sekiz sayı yayımlanabilmiştir (Gönenç, 2022, s.53).

Dergi yayıncılığında Cumhuriyetin ilanından sonrasında 1928’deki harf devrimine kadar olan dönem ve sonrası diye ikiye ayırmak yerinde olacaktır. İlk dönemdeki dergilere *Kelebek*, *Süs*, *Zümrüt-i Anka* (1923-1925), *Aydın Tarihi* (1923-1957), *Resimli Ay* (1924-1938), *Papağan* (1924-1927), *Haftalık Mecmua* (1925-1928), *Yeni Kitap* (1927-1928) örnek verilebilir.

1928 yılında gerçekleştirilen harf inkılabından sonra basın sarsıntı geçirmesi, pek çok dergi ve gazetenin kapanmasına sebep olmuştur. Kapanan bu yayınlardan birisi Ahmet Cevdet’in çıkardığı *İkdam* olmuştur. Basının içine düştüğü durumu gören hükümet üç yıl süre ile mali bakımdan dergi ve gazeteleri destekleme kararı almıştır. Böylece okurun yeni harflere alışması hedeflenmiştir (Girgin,2009,220). Sağlanan bu destek sayesinde gazete ve dergiler varlıklarını dünyada yaşanan ve ülkemizi de etkileyen 1929 ekonomik bunalımına rağmen devam ettirebilmişlerdir.

Tek Parti dönemine ve harf devrimi sorasına rastlayan bu süreçte Kemalist devrimi topluma benimsetmeyi hedefleyen ancak bir birinden üslup bakımından farklılık arz eden üç ana fikir akımı ortaya çıkmıştır. Bu fikir akımları “Kadro Hareketi”, “Ülkü Grubu” ve “Cumhuriyetçi Muhafazakârlar” diye adlandırılan ve kendi adlarıyla özdeşleşen dergiler etrafında şekillenmişlerdir (Saylan ve Doğan, 2017, v). Söz konusu gruplar, içinde yaşadıkları dönemde siyasi ve ideolojik bakımdan Kemalist devrime kendi renklerini vermeye çalışmanın yanı sıra kendilerinden sonra gelen kuşakları ve basın yayın hayatını da etkilemişlerdir.

1930’lu yıllarda siyasî ortamın etkisi sebebiyle fikir ve edebiyat dergilerinde hem kalite hem de sayısal artış görülmüştür. Yakup Kadri ve Şevket Süreyya’nın *Kadro Dergisi*, Hüseyin Cahit’in *Fikir Hareketleri*, Yaşar Nabi Nayır’ın çıkardığı *Varlık*, İsmail Hakkı Baltacıoğlu’nun çıkardığı *Yeni Adam* özel girişimle çıkan dergilerdir. Bunların dışında Halkevleri tarafından Ankara Genel Merkez yayını *Ülkü Dergisi* çıkarılırken diğer şehir merkezlerinde de çok sayıda dergi çıkarılmıştır. Halkevleri tarafından çıkarılan ve sayıları 60’a varan yerel dergiler, hem folklor hem de dil araştırmaların yönüyle teşvik görmüş pek çok yeni yeteneğin yazar olarak yetişmesinde okul olmuştur (Koloğlu, 2015, s. 119).

Elit CHP’liler arasında 1930’lu yılların başında Kemalizm’e içerik kazandırma çabaları devam ederken Cumhuriyetçi-Muhafazakar düşünceye sahip Hilmi Ziya Ülken, Mustafa Şekip Tunç, Peyami Safa, Ahmet Ağaoğlu ve İsmail Hakkı

Baltacıoğlu gibi düşünürler de tartışmalara kendi yönleriyle dahil olmuşlardır. Bu düşünürler rejimin kurucu ilkelerini benimsemekle birlikte geleneğe, milli kimliğe, yerelliğe en önemlisi de dini değerlere yaptıkları vurgu ile Kadrocular ve Ülkücülerden ayrılmaktadırlar. Kemalist inkılabı muhafazakâr ve modernist bir kalıba sokmaya çalışmışlardır (Saylan ve Doğan, 2017,32).

Kadro dergisinin imtiyaz sahibi edebiyatçı yazar Yakup Kadri Karaosmanoğlu'dur. Cumhuriyet döneminin dikkat çeken etkin fikir dergilerindedir. Aylık çıkan bir dergi olan *Kadro*, 1932 yılı Ocak ayında yayın hayatına başlamıştır. Dergi 1934 yılı Ekim ayına kadar yayınlanmıştır. Derginin son sayısı ise 1934 Aralık ayında 35-36. Sayısı birleşik olarak çıkmıştır. Yakup Kadri, Politikada 45 yıl kitabında *Kadro*'nun Atatürk devrimlerinin fikri anlatımını yapmak amacıyla halk partisinin bir yayın organı olarak yayınlanmaya başladığını dile getirmiştir. Derginin yazarları, "iktisadî devletçilik" girişiminin ideolojisini inşa etmek üzere dergiyi çıkarmışlardır (Şimşir, 2018, s. 69).

Kadro Hareketi, dergide Cumhuriyet'in halkçılık yönü üzerinde durmuşlar, devletçiliğin dayanak noktalarını da ortaya koymaya çabalamışlardır. Yakup Kadri, CHP Genel Sekreteri Recep Peker ile ters düşüklerini anılarında yazmıştır. Kadronun sahibi Yakup Kadri Tiran Büyükelçiliği'ne atanınca dergi kadrosu dağılmış ve bu şekilde de kapanmıştır. Yakup Kadri, Büyükelçilik görevlerini 1951 yılına kadar devam ettirmiştir. Bu yıllara ilişkin anılarını "Zoraki Diplommat" adlı kitabında yazmıştır (İnuğur, 1999, s. 124-125).

Toplumsal tabanı olmayan bir fikrin yayın organı olarak ortaya çıkan Kadro dergisini çıkararak kadronun bazı isimleri Marksist düşünceden etkilenmişlerdir. Savundukları fikirleri de Marksist temele dayandırmışlardır. Kadro, devletçiliği desteklemiştir (Alemdar, 1996, s. 50-51). Kadro dergisi, Türkiye'de devrim ideolojisini pekiştirmek, ahenk içinde yaşayan sınıfsız bir toplum tasavvuruyla içeriklerini oluşturmuştur. Kadro, ekonomik model olarak devletçiliği önermiştir (Ertan, 2011, s. 69).

1.2.1. Türkiye'de 1930'lu Yıllarda İz Bırakan Dergiler

Türkiye'de 1930'lu yıllarla birlikte dergi yayıncılığı farklı bir mahiyet kazanmıştır. 1930'lu yılların başından itibaren 1931-1938 yılları arasında çok sayıda dergi yayınlanmıştır. Bu dergileri şöyle sıralamak mümkündür: 1932 yılında ya-

yın hayatına başlayan *Çığır* düşünce dergisi, Samet Ağaoğlu ve Hıfzı Oğuz Bekata tarafından çıkarılmıştır. Dönemin ünlü gazetecisi Hüseyin Cahit Yalçın 1933 yılında *Fikir Hareketleri* dergisini çıkarmıştır. Yine aynı yıl İsmail Hakkı Baltacıoğlu tarafından düşünce ve edebiyat dergisi *Yeni Adam* dergisi çıkarılmıştır. 1933 yılında Edebiyat dergisi *Varlık* Yaşar Nabi ve Sırrı Örik’in çıkardığı bir dergidir. Sedat Simavi ise, *Yedi Gün* adında edebiyat ve magazin konularının işlendiği dergiyi 1933 yılında çıkarmıştır. 1930’lu yılların bir başka dergisi ise 1935’te çıkmaya başlayan Edebiyat dergisi *Yücel* olmuştur. *Yücel*, Muhtar Fehmi Enata ve Kemalettin Birsen yönetiminde çıkarılmış aylık kültür, sanat ve fikir dergisidir. *Karikatür* ise yine Sedat Simavi tarafından 1935 yılında çıkarılan bir mizah dergisidir. Yine bu yıllarda çıkarılan mizah dergisi *Köroğlu* Cahit Morakaya yönetiminde çıkarken, *Uyanış* dergisi de eski Servet-i Fünun’dan Ahmet İhsan Tokgöz tarafından çıkarılmıştır (Topuz, 2003, s. 166).

Türk Edebiyatının Beş Hececileri Yusuf Ziya Ortaç ve Orhan Seyfi Orhon, Türk edebiyatının en uzun ömürlü siyasi mizah dergilerinden birisi olan ve ilk sayısı 7 Aralık 1922’de çıkan *Akbaba*’yı 1933 yılından sonra yeni alfabe ile Çarşamba–Cumartesi çıkarmaya başlamışlardır. *Akbaba* dergisinin yazar ve çizer kadrosu, kapanan *Aydede* dergisinin dağılan kadrosundan olmuştur. *Akbaba*, çeşitli dönemlerde kesintiye uğramakla beraber Aralık 1977 tarihine kadar varlığını sürdürmüştür. Ortaç ve Orhon’un birlikte çıkardığı bir başka edebiyat dergisi daha vardır. *Ayda Bir* adındaki bu dergi, 1935 yılında yayın hayatına başlamıştır (Topuz, 2003, s. 166).

Ziya Gökalp’ten sonraki ikinci kuşak Sosyologlar arasında adı ön sıralarda geçen Ziyeddin Fahri Fındıkoğlu tarafından 1934 yılında çıkarılan *İş ve Düşünce Mecmuasını* da bu bağlamda zikredilmeye değer bir yayındır. 1974 yılına kadar yayınlarını sürdüren dergi Türkiye Hars ve İçtimai Araştırmalar Derneği yayını olarak çıkmıştır. Dergi, ağırlıklı olarak bilimsel içeriklere yer vermiştir. Türk düşünce dünyasına katkıda bulunan bir düşünce dergisi olan dergi yaklaşık 40 yılda 278 sayı çıkmıştır (Ergan, 2011, s. 73).

Hareket dergisini de diğer dergiler bağlamında zikretmek yerinde olacaktır. Nurettin Topçu tarafından çıkarılan ve 1939 yılında yayın hayatına başlayan derginin fikri temelleri Topçu’nu İstanbul’da 1934 yılında Öğretmen Okulu’ndaki öğrencilik yıllarına dayanmaktadır. 24 yaşında Galatasaray Lisesinde öğretmenliğe başlayan Topçu, 1936 yılında İzmir’e sürgün olarak gönderilir. Aynı yıl Ne-

cip Fazıl, “Ağaç” dergisini çıkarırken bir başka düşünür Peyami Safa “*Kültür Haftası*”nı çıkarmıştır. Ancak her iki dergi de yayınlarını maddî ve manevî imkânsızlıklar sebebiyle sürdürememiştir. Bu dergilerin kapanmasında Türkiye’nin içinde bulunduğu politik şartlarında etkisi olduğu söylenebilir. Yayıncılığa meraklı olan Topçu, 1938 yılında dergisinin kuruluş çalışmalarına başlamıştır. Derginin yayına başlaması 1939’un Şubat ayında mümkün olmuştur. Topçu çağdaşı yazarların bir kısmını da dergisinde toplamayı başarmıştır. *Hareket* dergisinde ortaya atılan fikirlerin sonraki dönemleri de etkilediği söylenebilir (Turinay, 2011, s. 105-106).

Cumhuriyet’in 10. Yaşını kutladığı yıl yayın hayatına başlayan *Fikir Hareketleri* Cumhuriyet döneminin dikkat çeken önemli fikir dergileri arasında sayılmaktadır. Meşhur gazetecilerden Hüseyin Cahit Yalçın’ın yönetiminde yayınlanan dergi 29 Ekim 1933-12 Ekim 1940 tarihleri arasında toplam 364 sayı yayınlanmıştır. Malta sürgünleri arasın da olan yazar, yurda döndükten sonra da yeni devletin kurucularıyla ters düşmüştür. Cumhuriyetçi kadrolara sert eleştirilerde bulunduğu için üç defa İstiklâl Mahkemesi’nde yargılanmıştır. Gençliğe demokrasi fikri aşılamaı hedefleyen dergide tercüme yazılarda liberalizm, hürriyetçi parlamentarizm, ilerlemecilik ve ferdiyetçilik fikirleri ön planda tutulmuştur. Çağdaşı yazarlarla polemiklere de giren Yalçın, aynı zamanda bu yazar ve şairlerin yeni çıkan eserlerini tanıtarak yayın dünyasına farklı bir soluk getirmiştir (Huyugüzel, 1996, s. 66-67).

Cumhuriyet gençliğine şuur vermek için 1935 yılında *Yücel* dergisi yayımlanmaya başlanmıştır. Dergi bir çok meşhur yazar ve şair için toplanma adresi olmuştur. Çok partili hayata geçişle birlikte 1950-1955 yılları arasında yayınlarına ara vermiştir. Dergi 1955 yılında yeniden yayımlanmaya başlamıştır. Fakat 1956 yılında bir daha açılmamak üzere kapanmıştır. Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı dergicilik alanındaki faaliyetlerde duraksamaya sebep olmuştur. Ancak milliyetçi ideolojiyi benimseyen dergilerin sayısında artış olmuştur. 1939-1942 yılları arasında Reha Oğuz Türkan tarafından yayımlanan *Bozkurt*, 1942-1944 yılları arasında Hüsnü Avni Göktürk ve Remzi Oğuz Arık tarafından yayımlanan *Millet*, 1941-1944 yılları arasında Orhan Seyfi Orhon tarafından yayımlanan daha sonra 1948 yılına kadar yayımı sürdürülen Çınaraltı bu dergiler arasında sayılabilir (Gönenç, 2022, s.55).

II. Dünya Savaşının zor şartları altında *Yurt ve Dünya* adlı fikir ve sanat dergi-

si 1941 yılında Behice Boran tarafından çıkarılmıştır. Sol eğilimli önemli yazarları bir araya getiren dergi kısa sürede üne kavuşmuştur. Dünyada ve Türkiye’de milliyetçi dalganın yükseldiği bir ortamda hakim düşünce yapısına muhalefet eden *Yurt ve Dünya* 1944’e gelince kapanmak zorunda kalmıştır. Derginin yazar kadrosu Ankara Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi’nde “komünizm propaganda-sı yapmaktan” yaklaşık üç yıl yargılanmış ve üniversiteden atılmışlardır. Dergi, ideolojik tutumuyla Türk solu için önemli kabul edilmektedir (Barutçu ve Kaynar, 2015, s. v).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye’nin yeni bir döneme girmeye çalıştığı sırada 1946 yılında kurulan *Marko Paşa* adındaki mizah dergisinin ilk sayısı 25 Kasım 1946 Pazartesi günü çıkmıştır. Kısa sürede önemli bir okur kitlesinin dikkatini ve ilgisini çekmiştir. Demokrat Parti muhalefet olarak 1946 Temmuz seçimlerinde ortaya çıkmış olması, Makro Paşa’nın mizahi olarak muhalefet etmesine zemin hazırlamıştır. Halkı gülererek düşünmeye sevk etmeyi hedef olarak ortaya koyan derginin kadrosunda Rıfat Ilgaz, Sabahattin Ali, Aziz Nesin gibi yazarlar eleştirileri sebebiyle yargılanmışlardır. 22 sayı kesintisiz çıkan dergi daha sonra *Merhumpaşa*, *Malumpaşa*, *Hür Markopaşa*, *Medet* adlarıyla yayınlanmıştır. Dergi açılan davalar sebebiyle sürekli adını ve yayın yönetmenini değiştirmek zorunda kalmıştır (Gönenç, 2022, s.55-58).

Tek Parti döneminde II. Dünya Savaşı yıllarında siyasi içerikli dergi yayıncılığını başlıca iki grupta toplamak mümkündür. Birinci grubu milliyetçi çizgide yayın yapan *Bozkurt*, *Gök Börü*, *Orhun*, *Türk Yurdu* adlı dergiler oluşturmaktadır. İkinci grubu ise muhalif sol yayınlar oluşturmaktadır. Bu gruptaki dergiler, *Gün*, *Söz*, *Yığın ve Sendika*, *Yurt ve Dünya*, *Adımlar*, *Görüşler* adlarını taşımaktadır (Barutçu ve Kaynar, 2015, s. 28). Türk dergiciliğinde edebiyattan siyasete, kültürden dile yaşanan gelişmelerin izleri dergicilik konusunda yazılan eserlerde³ sürülebilir. Bu konuda çok sayıda yapılmış çalışmalar bulunmaktadır.

1.2.2.Dinî Değerleri Savunan Dergiler

Türkiye’de İslamcı kimliğiyle yayın hayatına başlayan ve etrafında toplanan yazar ve okur kitlesi için bir cazibe merkezi olan dergiler de çıkmıştır. Neşriyat

3 Özlük, N. (2011). *Siyasetten Edebiyata Türk Basınında Dergiler (1883-1957)*, Başlık Yayın Grubu: İstanbul. Doğan, E. (1997). Bağlam Yayınları: İstanbul. Doğan, M. C. (2008). *Türkiye’de Şiir Dergileri Şairler Mezarlığı (1909-2008)*, Hayal Yayıncılık: Ankara. Türkiye’de yayınlanan dergiler konuşursa geniş bilgilere bu eserlerden ulaşılabilir.

yoluyla dine hizmet etmeyi hedefleyen bu dergiler kendilerini genel olarak Cumhuriyet devrimlerine karşı olarak konumlandırmıştır. Bu sebeple laiklik karşıtı tutumları sebebiyle takibata uğramışlardır. Yazıları sebebiyle yazar kadroları hapse atılan dergiler çoğu zaman kapanmak zorunda kalmıştır. Kapanıp açılan bu dergiler sürekli ve istikrarlı şekilde yayınlarını devam ettirememişlerdir. Bu dergilerin en eskilerinden birisi Sırat-ı Müstakim ile Sebürülreşad dergileridir. Bir diğeri 1943'te çıkmayan başlayan Büyük Doğu Mecmuası'dır. Yine 1947'de çıkmaya başlayan Serdengeçti dergisi de bu sınıfta zikredilmesi gereken dergilerdendir.

Türkiye'de dine yayın yoluyla hizmet etme gayesiyle çıkan dergiler arasından en eskilerden birisi de Meşrutiyet yıllarından yayınlarına başlayan *Sırat-ı Müstakim* dergisi olmuştur. Dergi, II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte 24 Temmuz 1908'de Eşref Edip ve Ebul Ula Zeynel Abidin Beyler tarafından kurulmuştur. İlk sayısı 27 Ağustos 1908 Perşembe günü çıkan Sırat-ı Müstakim dergisi, Cumhuriyet'in kuruluşuna da şahitlik etmiştir. *Sırat-ı Müstakim*'i devralan Eşref Edip, derginin adını 183. sayıdan itibaren *Sebilürreşad* olarak değiştirmiştir. Derginin yazarları arasında İstiklal Marşımızın yazarı Mehmet Akif Ersoy da yer almaktadır. Kurtuluş savaşı yıllarında Milli Mücadeleyi destekleyen dergi, İstanbul'dan Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. 27 Kasım-15 Aralık 1920'de Kastamonu'da yayınlanan dergi sonra Ankara'ya taşınmıştır. 3 Şubat 1921'den itibaren Ankara'da yayınlanarak Milli Mücadele'ye destek vermiştir. Dergi, Ankara'da yayınladığı süre içinde milliyetçi değil, dini bir karaktere sahiptir. Bu yönüyle Müslüman Anadolu halkını Milli Mücadele için teşvik etmiştir. Kurtuluş Savaşı zaferle neticelendikten sonra Lozan görüşmeleri sürerken Mayıs 1923'te İstanbul'da geri dönen *Sebilürreşad*, yeni rejime dini hassasiyetler çerçevesinde muhalefet etmiştir. 6 Mart 1925'te kapatılmıştır. Eşref Edip, 1947 yılında dergisini tekrar yayınlamaya başlamıştır. Dergi, 1965 yılına kadar liberal siyaset erbabıyla gazetecilere karşı "imani" anlatma mücadelesine devam etmiştir. Derginin çok partili dönemdeki yayınlarında irticai tutum gerekçesiyle bir çok kez yargı ile başının derde girdiği söylenebilir (Debus, 2009, s. 35-42).

1940'lı yılların başında yayına başlayan önemli dergilerden birisi de *Büyük Doğu*'dur. Daha önce 14 Mart-29 Ağustos 1936 tarihleri arasında, 17. Sayı çıkan Ağaç dergisini yayınlayan Necip Fazıl Kısakürek, ilk dergicilik deneyimini bu dergi ile yaşamıştır. Daha önce bazı dergiler çıkaran Necip Fazıl Kısakürek 17 Eylül 1943 tarihinde Büyük Doğu'yu İstanbul'da yayınlamaya başlamıştır.

Cuma günleri okurlarıyla buluşan ve edebî ve siyasî bir dergi olan *Büyük Doğu*’nun ilk sayısında “zaman ve mekân sınırlaması olmayan bir davaya hizmet amacıyla çıktığı” ifade edilmiştir. Doğu ile Batı coğrafyaları arasındaki tecrübe ve birikimin Türk milletine aktarılması da hedefler arasında sayılmıştır. Dergi yayınlandığı dönemdeki meşhur kalemleri bünyesinde toplamayı başarmıştır. Zengin bir yazar kadrosuna sahip dergi 3 Mayıs 1944’den itibaren bir süre yayınlarına ara vermiştir. 2 Kasım 1945 itibariyle tekrar yayın hayatına başlayan *Büyük Doğu*’da 1 Ekim 1947 tarihli sayısında çıkan “*Abdülhamid’in Ruhaniyetinden İstimdat*” başlıklı yazı sebebiyle Necip Fazıl tutuklanmıştır (Şimşir, 2018, s. 68). 1943 yılında Necip Fazıl’ın yayınlamaya başladığı muhafazakar *Büyük Doğu Mecmuası* 1978’e kadar kesintilerle de olsa yayın hayatını sürdürmüştür. Dergi, etkileri günümüze kadar uzanan dikkate değer bir yayındır.

Dini eğilimli dergilerden bir diğeri de Osman Yüksel tarafından çıkarılan *Serdengeçti* dergisi olmuştur. İlk sayısı 20 Nisan 1947’de çıkan dergi, 15 yıl süren yayın hayatı boyunca sadece 33 sayı çıkabilmiştir. Kuruluşunda aylık periyotlarla çıkması planlanan dergi, Osman Yüksel, yazıları sebebiyle mahkemelerle uğraşırken bayilerden de alacağını tahsil edememesi sebebiyle yayınlarında aksamalar olmuştur. Nüktedan bir kişiliğe sahip olan Osman Yüksel, “*Sedengeçti, nerede ne zaman çıkacağı belli olmaz, bir çıkar, pir çıkar*” diyerek derginin başta planlanan periyoduna uymamasını kendi üslubunca alaya almaktan geri durmamıştır. *Serdengeçti* dergisinin okurlarıyla son buluşması ise 33. sayısıyla Şubat 1962 yılı olmuştur. Dergi, çok partili sisteme geçiş aşamasındaki CHP iktidarı, DP iktidarı ve 27 Mayıs 1960 darbesi ardından kurulan CHP-AP koalisyon hükümeti iktidarları dönemini içine alan üç farklı devre tanıklık etmiştir (Özcan, 2010, s. 93-94). *Serdengeçti*, 1965-69 döneminde Adalet Partisi Antalya Milletvekili olarak Parlamento’da da görev yapmıştır. Bu görevi sırasında hazır cevaplı ve nüktedan kişiliği ile partisiyle çatışmaya girmiş ve ihraç edilmiştir.

Toplumumuzda etki bırakan fikir akımlarının izleri dergilerde sürülebilir. Fikir ve sanat hayatımızın tarihi seyrini incelemek için dergilerin sayfaları zengin ve önemli içerikler sunmaktadır. Fikir hareketleri ilk olarak dergi sayfalarında ortaya çıkmışlar zaman içinde adım adım gelişerek günümüze kadar uzanmıştır. İlk kez dergi sayfaları aracılığıyla okurlarının karşısına çıkan bu fikirler öteki fikirler ile de yine dergi sayfaları aracılığıyla yüzleşmiştir. Bu yönüyle dergiler fikir ve sanat hayatımızın gün yüzüne çıkıp şekillendiği mecralar olarak tarih ve kültür araştırmacıları için zengin veri kaynaklarıdır (Turinay, 2011, s. 103).

Dergiler çıktıkları dönemin düşünce ve bakış açılarını yansıtmaları bakımından son derece önemli medya araçlarıdır.

1.3.Halkevleri'nde Dergi Yayıncılığı

Yetişkin vatandaşları eğitmek için Cumhuriyet'in kültür kurumu olarak kurulan Halkevleri, buldukları merkezlerde dergiler çıkarmıştır. Değişik yerlerde çıkarılan dergilerde yörenin kültürel dokusu da gözetilerek içerikler üretilmiştir. Mahmut H. Şakiroğlu tarafından Kebikeç dergisinde yayınlanan "Halkevleri Dergileri ve Neşriyatı" başlıklı makale bu konuda zengin bilgiler içermektedir. Şakiroğlu'nun listelediği bu dergiler değişik periyotlarda basılan, okurlarıyla buluşan Halkevi dergileridir. Buradaki tespitlere göre Şakiroğlu'nun makalesinde adı geçen dergilerin sayıları 60'a ulaşmaktadır. Halkevi dergileri yayımlandıkları yörenin kültürel hafızasını kayıt altına alarak gelecek kuşaklara aktarılmasında mühim bir işlev üslenmişlerdir.

Halkevi dergilerinde yayınlanan yazılı belgeler kültür tarihi üzerine çalışan bilim insanları için değerli kaynaklardır. Halkevi Neşriyat kolu çıkardığı dergilerle çok önemli bir kültürel mirası gelecek nesillere aktarmıştır. Ülke içinde işlevsiz olarak duran beyin gücü bu dergiler vasıtasıyla harekete geçirilmiştir. Yeni kurulan devletin iktisadî sıkıntılarını aşmak için çözümler arayan yönetici kadrolar, gerçekleştirilen devrimlerin kültürel olarak pekiştirilmesi adına Halkevlerini merkeze almışlardır. Halkevi yöneticileri, aydınlar ve öğretmenler kültür seferberliğine katılarak harekete geçmişlerdir. Yurdun değişik yerlerinde yapılan araştırmalar çıkarılan dergilerde art arda yayınlanmaya başlanmıştır. Halkevi dergileri zorluklar karşısında yılgınlık göstermeden neşriyatlarını sürdürmüşlerdir (Şakiroğlu, 1996, s. 131).

Ankara Halkevi tarafından çıkarılan *Ülkü* dergisi, diğer illerde çıkarılan dergiler için merkezi bir yayın olarak model olmuştur. *Ülkü* yayınlarını periyodik olarak aksatmadan sürdürdüğü için yurdun diğer taraflarında çıkan Halkevi dergileri için çizgisi takip edilen örnek bir dergi olmuştur. Ankara Halkevi, Kadro dergisinin yayınlanmasından bir yıl sonra 1933 Şubat ayında *Ülkü* Halkevi Mecmuasını yayınlamıştır. İlk sayıya, Atatürk, "*Ülkü'den öz ülkümüzü yayma yolunda kutlu verimler beklerim*" diye bir mesaj yazmıştır. Dergi 1950 yılına kadar üç seri halinde yayınlarını sürdürmüştür (Saylan ve Doğan, 2017, s. 20-21).

Ülkü dergisi ile birlikte İstanbul’da çıkan *Yeni Türk* dergisi Anadolu’daki öteki Halkevi dergileri tarafından örnek alınmışlardır. *Başpınar*, *Konya*, *Gediz*, *Ün (Isparta)*, *Uludağ*, *Çorumlu* dergileri yayınlarıyla belli bir düzeyi tutturmayı başaran dergiler olmuştur. *Taşpınar*, *Halkevi*, *Altan*, *Akpınar*, *İnan* ve *Doğuş* dergileri de yayımlandıkları yerlere ilişkin ürettikleri içeriklerle dikkatleri üzerlerine toplamayı başaran dergiler olmuşlardır. Bu dergilerin en büyük talihsizliği düzenli bir şekilde toplanıp arşivlenmemiş olmasıdır. Bazı meraklı vatandaşların özel arşivlerinde sakladıkları sayılar ve bazı kütüphanelerde kayıt altına alınan sayılar günümüze ulaşmıştır (Şakiroğlu, 1996, ss. 132).

Ülkü’nün serüveni Eski Türk Ocakları yerine 1932 yılında Halkevleri kurulmasıyla başlamıştır. Dokuz kol halinde örgütlenen Halkevleri tam manasıyla parti ve ideoloji okulu olarak teşkilatlandırılmıştır. Yayınlar incelendiğinde bu açık şekilde gözükecektir. Yayın kolları, Anadolu genelinde yaklaşık 60 dergi çok sayıda kitap ve broşür çıkarmıştır. Ankara Halkevi ve burada çıkarılan Ülkü dergisi partinin ideolojik ana hatlarını gözler önüne seren bir dergi olmuştur. Derginin fikir babası CHP Genel Sekreteri Recep Peker, Ülkü’nün Nisan 1933 sayısında yayınlanan yazısında “Disiplinli Hürriyet” başlığını kullanmıştır. Bu yazı genel itibarıyla oluşturulmak istenen ideoloji ortaya koymaktadır (Çavdar, 2007, s. 452-453).

Ülkü’nün ilk dönemi olan 1935’ten başlayıp 1940’a kadar süren zaman diliminde Anadolu’da öteki Halkevleri tarafından çıkarılan dergiler için yayın içeriklerinin oluşmasında yönlendirici olmuştur. Fikri bakımdan diğer dergileri bazen eleştiren bazen öven yazılar Ülkü sayfalarından bu dönemde yoğun olarak yer almıştır. Halkevlerinin çıkardığı dergilerden beklenen Cumhuriyet düşüncesini halkın anlayacağı sade bir lisanla anlatmaktır. Yerel kültür ve tarihi konuların da dergi sayfalarında yer alması, çeviriden ziyade özgün içeriklerin üretilmesi de beklentiler arasındadır (Gümüšoğlu, 2011, s. 49).

Bazı dergiler kitlelerin hobilerine yönelik model uçak yapımı, pul koleksiyonculuğu, el işleri, balıkçılık, fotoğrafçılık, ilk yardım, yemek pişirme, spor, moda, satranç gibi alanlara yönelik yayınlar yapmaktadır. Kimi dergiler ise siyaset, düşünce ağırlıklı yayınlarla öne çıkmaktadır. Bazıları ise edebiyat konuları ile sağlık konularına ağırlık vermektedir. Kulüp, dernek ve okulların yayımladığı eğitimi önceleyen dergiler de bulunmaktadır. Kadınlar ve erkeklere yönelik dergiler olduğu gibi çocuklar için yayımlanan özel dergiler de vardır

(Çapman,1970:158). Eğlence ve mizahın öne çıktığı dergi türleri de insanları eğlendirirken oyalayan ve düşündüren dergilerdir.

Hedef kitle, yayın periyodu ve politikası, baskı ve kağıt kalitesi ve içeriği en önemlisi de fiyatıyla gazeteden ayrılan dergi, yazılı iletişim araçlarından birisidir (Yılmaz, 2009:279). Günümüzde yayınlanan dergilere bakıldığında çoğunlukla çok renkli tasarımlar ve yüksek kaliteli görsellerle okurun karşısına çıkmaktadırlar. Dergiler finansman kaynağı olarak sayfalarının bir kısmını reklamlara ayırmaktadır. Dergiyi okur nezdinde cazip hale getirecek olan şey, onun zengin içeriği, tasarımı ve baskı kalitesidir.

Kağıdın varlığı mesajları kitlelere iletmede en temel araçtır. Kağıda basılan kitaplar, gazeteler, dergiler mesaj taşır. Yazılı medyanın mesajları kağıt sayesinde kitlelere ulaşmaktadır. Yazılı basın ürünlerinden en eskilerinden biri olan dergi gazete ile kıyaslandığında uzun ömürlüdür. Gazete için kullanılan “balıktan önce bayatlar” sözü dergi için geçersizdir. Dergi, ağırbaşlı, ciddi, belli konularda fikirler taşıyan bir medya aracıdır. Dergiler, fikir bakımından okurlarına öncülük ederler, belirli bilgileri okura öğretirken fikirleri yayan ve okura bilgi kazandıran, tutum geliştiren yönü de bulunmaktadır. Dergiler mesleki ve politik konularda da okurlarında bir tavır oluşturmaktadır. Kitaplar gibi tek kişinin zekasının ürünü değil zekalar topluluğunun ürünü olan dergiler, fikir hareketlerine de bu sebeple beşiklik etmektedir (Tekin,2002:103; Çapman,1970:156).

Yerel dergiler yayınlandıkları yörelere ilişkin ülkenin arşivini oluşturmaktadır. Bu şekilde çok önemli bir kültür hizmetini yerine getirmektedirler. Toplum tarihçisi, folklor araştırmacıları bir yöreyi incelerken yazı kaynaklara ulaşmak istediklerinde baktıkları ilk belgeler bu yerel dergiler olacaktır. Yerel dergiler güçlü destek görmezse uzun süre yayın hayatını sürdürmekte zorlanacak, belli süre sonra da kapanacaktır (Adanır, 2002:88).

1.4.Çok Partili Dönemde Dergicilik Faaliyetleri

Çok partili siyasi hayatla birlikte Türkiye’de iktidarın el değiştirmesi dergicilik sektöründe Batı bilhassa da Amerikan etkilerini beraberinde getirmiştir. Kitlelerin merakını celp edecek sansasyonel haberlere yer veren dergicilik anlayışı ülkemizde 1950’li yıllarda benimsenerek uygulanmıştır. Bu dönemde daha

çok siyasal amaçlı olarak dergiler yayınlanmışlardır. Dönemin anlayışına uygun olarak *Resimli Hayat Dergisi* 1952 yılında aylık olarak yayınlarına başlanmıştır. Bu dergiyi Fransız Paris-Match dergisini örnek alan *Hayat Dergisi* 1955 yılında haftalık çıkararak takip etmiştir. Bol resme ve güncel konulara ağırlık verilen dergi uzun yıllar beğeniyle takip edilmiştir. Bu dönemde radyo kitle iletişim aracı olarak ülke çapında önem kazanmıştır. Radyonun giderek tüm yurttaki kullanılması sonucu radyo dergileri yayımlanmaya başlamıştır. Radyo Haftası, Radyo Dünyası, Radyo, Radyo Magazin dergileri bu dergilere örnek verilebilir. Haber dergileri önemli hale gelmişlerdir. Muhalefet Lideri CHP Genel Başkanı İsmet İnönü’nün damadı Metin Toker tarafından yayımlanan Akis dergisi dikkatleri üzerine çekmiştir. Tarafsızlık ilkesiyle yola çıkan dergi Demokrat Parti iktidarına muhalefetiyle adından söz ettirmiştir. Dönemin siyasal olaylarını eleştirmekten geri durmamış davalara muhatap olmuştur. 1954-1968 yılları arasında yayınlarını sürdürmüştür. Akis ile bir başka haber dergisi *Devir* aynı dönemde yayımlanan önemli bir yayın olmuştur. Amerikan Time ve Newsweek dergileri örnek alan dergi Altın Kılıç yönetiminde çıkmıştır. Bu dergiyi ise Orhan Birgit tarafından çıkarılan *Kim Dergisi* takip etmiştir. 1954 yılında Eski Başbakan Bülent Ecevit’in de aralarında bulunduğu bazı isimler tarafından Demokrat Parti’yi bilimsel olarak eleştirmek ve yol göstermek amacıyla Forum dergisi siyaset, iktisat ve kültür içerikleriyle çıkarılmıştır (Gönenç, 2022, 71-72). Ayrıca Demokrat Partili yıllarda Türkiye kültür-sanat ve edebiyat⁴ içeriklerine sahip dergiler de varlık göstermiştir.

Demokrat Parti iktidarına yapılan 27 Mayıs 1960 askeri darbesi sonrası 1961 Anayasası’nın meydana getirdiği atmosfer sol fikirleri savunan dergilerin ve yayınların sayısının hızla çoğalmasına ortam hazırlamıştır. Yön Dergisi’nin yayımlanmaya başlamasından sonra 1963 yılında *Sosyal Adalet*, 1967 yılında *Türk Solu* ve *Ant*, 1968 yılında *Aydınlık Sosyalist*, 1969 yılında *Devrim* ve *Emek* dergileri bu bağlamda sayılabilecek dergilerdir. Darbe sonrası sol muhalif hareketin sözcülüğünü yapan *Yön*, Kemalizm’in halkçılık ve devletçilik ilkeleri doğrultusunda kalkınma sorununu ön plana alarak yayınlar yapmıştır. Dergi, 1963 yılında sakıncalı bulunarak sıkıyönetim tarafından kapatılmıştır. Daha sonra tekrar açılan dergi 1964-1967 yılları arasında yayımlanmaya devam etmiştir. 27 Mayıs rejiminin etkileri 12 Mart 1971 muhtırasına kadar devam etmiştir. Muhtıra

4 Uçar, A. (2018). *1950’ler Türkiye’inde Edebiyat Dergileri*, Vakıf Bank Kültür Yayınları: İstanbul. Demokrat Parti’nin iktidar yıllarında çıkan edebiyat dergileri ile ilgili bu çalışmada zengin ve detaylı bilgiler edinilebilir.

sonrası dönemde tüketici dergileri olarak adlandırılan dergilerin sayısında artış olmuştur. Bu dönemin en önemli dergilerden biri 1971 yılında Oğuz Aral yönetiminde çıkan ve kısa sürede yüksek bir tiraja ulaşan mizah dergisi *Gırgır Dergisi* olmuştur. Gırgır sonraki yıllarda çıkan çok sayıda mizah dergisi için örnek alınan bir yayın olmuştur (Gönenç, 2022, 73)

12 Eylül 1980 askeri darbesi sonrası Türk basını büyük bir baskı altına alınmıştır. Düşünce ve ifade özgürlüğünün kısıtlanması sebebiyle Türk basınında korku ve endişenin hakim olduğu bir döneme girilmiştir. 1970’li yıllar boyunca devam eden anarşi sebebiyle toplumda yaşanan kaygı ve endişe darbe rejimine “geldiler anarşiyi bitirdiler” şeklinde özetlenebilecek bir desteğe dönüşmüştür. Özgürlüklerin kısıtlanmasına halkın ses çıkarmaması basında da yaygın politikalarının değişmesine sebep olmuştur.

12 Eylül rejimi ve uygulanan darbe hukuku sebebiyle dergicilik alanında da politikadan uzaklaşma, büyük bir hızla magazinleşme süreci yaşanmıştır. Bu dönemde muhalif ve özgürlükçü yayın çizgisiyle ortaya çıkan Nokta Dergisi Ercan Arıklı yönetimindeki önemli bir boşluğu doldurmuştur. Aynı dönemde Yankı dergisi ise siyasi politik yayımlarıyla dikkat çekmiştir. Askeri darbenin getirdiği baskıcı şartların ardından tüketimi merkeze alan liberal ekonomik politikaların ön plana çıktığı 1980 sonrasında yayımlanan dergiler de bu politikalarından etkilenmiştir. Örneğin *Hafta Sonu*, *TV’de 7 Gün*, *Haftanın Sesi*, *Merhaba*, *Hayat*, *Hey*, *Ses* gibi haftalık magazin dergileri bu dönemin tüketimi körükleyen popüler kültür ürünleri olarak Türk dergiciliğindeki yerlerini almıştır. Aynı şekilde *Ev Kadını*, *Erkekçe*, *Bilim Teknik*, *Bravo*, *Onyedi*, *Kadınca*, *Kadın* adındaki aylık dergiler de kadın okurları tüketime yöneltmek için yayınlarını sürdürmüşlerdir. *Fırt*, *Çarşaf*, 1987 yılında yayımlanmaya başlayan *Gergedan* adındaki haftalık mizah dergileri ise, eskiden beri var olan mizah dergiciliğini yeni bir boyuta taşımıştır. Bu dönemde kadınların yanı sıra çocuklar da unutulmamıştır. *Milliyet Çocuk*, *Tecüman Çocuk*, *Türkiye Çocuk*, *Hürriyet Çocuk* adında haftalık çocuk dergileri yayımlanmıştır (Gönenç, 2022, 73-74).

1980 askeri darbesi sonrası Türk basınının kurumsal olarak yapısı da değişmiştir. Önceki dönemlerde aile işletmesi şeklinde tek işleri gazetecilik olan bazı ailelerin elinde olan basın-yayın kurumları el değiştirmeye başlamıştır. Sanayici ve tüccar kesimden bazı isimlerin basın işletmelerini devralması öteden beri bu mesleğin içinde olan ailelerin basın-yayın sektöründen çıkmasına se-

bep olmuştur. Simavi, Karacan ve Ilıcak aileleri ellerindeki kurumları sermaye gruplarına devretmişlerdir. İstisnası babadan gazeteci olan Dinç Bilgin’in İzmir’den İstanbul’a gelerek yeni bir medya grubu oluşturması olmuştur. Medya kurumlarının el değiştirmesi ve holdingler halinde örgütlenmesi beraberinde tekelleşme ve promosyon yarışını getirmiştir. Yıllarca süren bu mücadele sonunda yasal düzenlemeler sayesinde yarış durdurulabilmiştir. Görsel ve işitsel medyanın yaygın hale gelmesi basılı medya ürünleri gazete ve dergileri geri plana iten elektronik medya her şeyi temelden değiştirmiştir.

Günümüzde Türkiye’de yayınlanan dergiler baskı kalitesi ve kullanılan teknik imkanlar ve kağıt kalitesi yönünden son derece modern imkânlarla sahiptir. Dergilerin çeşitliliği bakımından da sayılılar oldukça yüksektir. Belirli medya grupları tarafından çıkarılan kadın, çocuk, haber, güncel olaylar, magazin, moda, aile, ekonomi, bilgisayar gibi çeşitli ilgi alanlarında onlarca dergi yayınlanmaktadır. Medya grupları dünyada bilinen dergi markaları ile yaptıkları antlaşmalarla yabancı dergileri Türk okuru için Türkçe olarak da çıkarmaktadır. Bu da dergi sektöründe çeşitlilik ve zenginlik getirmektedir. Fakat Türk basınının kendine özgü yapısal sorunları bulunmaktadır. Dergileri bu sorunlardan ayrı düşünmek mümkün değildir. Okurlar ile reklam verenlerin talepleri arasında denge arayan dergiler, bağlı olduğu yayın grubunun tercihleri yayınlarda üretilen içeriklerde belirleyici olmaktadır (Gönenç, 2022, s.74-75).

SONUÇ

Türkiye’de 1849 yılında yayınlanan Vekayi Tıbbiye dergisinden buyana 170 yıllık bir dergi yayıncılığı tecrübesi bulunmaktadır. Bu süreç içinde Türk dergiciliği çeşitli aşamalardan geçerek günümüze gelmiştir. İlk 30 yıl içindeki yayınlar, büyük heyecan ve coşku içinde gerçekleşmiştir. Ardından gelen 30 yıl içinde ise Sultan II. Abdülhamid döneminde basın üzerinde genel olarak bir baskı ve sansür uygulaması söz konusu olmuştur. Ancak dergi yayınları gazetelere göre daha rahat gerçekleşmiştir. Politik konulardan uzak durun bilim, kültür, sanat ve edebiyat içeriklerine sahip dergiler yayınlarını belirli konularda dikkatli olmak kaydıyla daha rahat sürdürmüşlerdir. Servet-i Fünun dergisi bu dönemde yayınlarına bilimsel bir dergi olarak yayına başlamasına rağmen sonraları edebiyat dergisi kimliğine bürünmüştür.

II. Meşrutiyet'in 1908 yılında ilan edilmesiyle birlikte işten anlayan veya anlamayan çok sayıda müteşebbis gazete veya dergi çıkarmak üzere yayın hakkı almıştır. Meydana gelen özgürlük ortamının etkisiyle çok sayıda dergi yayınlanmaya başlamıştır. Ancak yayınları sürdürecektir tecrübe bilgi ve birikim olmadığından bir çoğu kayınlarını devam ettirememiştir. Meşrutiyet'in başındaki özgürlük ortamının 1909'daki 31 Mart Vak'ası ile birlikte yayınlarda duraksama olmuştur. Ardından İttihat ve Terakki Fırkasının yönetimi ele almasıyla özgürlük havası dağılmaya başlamıştır. Sonrasında Trablusgarp ve Balkan Savaşları ile birlikte devletin otoriter tutumu basın-yayın üzerindeki baskıyı ağırlaştırmıştır. I. Dünya Savaşı'nın çıkması ve Osmanlı devletinin de savaşa dahil olmasıyla birlikte her şey daha kötüye gitmiştir.

Müttefikler ile birlikte girilen I. Dünya Savaşı'nda 4 yıl boyunca çok sayıda cephede topyekun bir varoluş mücadelesi içine giren Osmanlı devlet aygıtı, bazı cephelerde kazanılan parlak zaferlere rağmen eski gücünü ve kudretini toparlayamamıştır. Müttefiklerin de bazı zaafı sebebiyle uzayan savaş toprak kayıplarının yanı sıra devletin çöküşünü beraberinde getirmiştir. Sevr ve Mondros gibi anlaşmalarla son vatan parçası Anadolu toprakları işgale açık hale gelmiştir. Anadolu'nun yer yer emperyalist devletler ve onların uzantıları (Yunanistan) tarafından işgale uğraması Türk ulusunun bağımsızlık savaşına girmesine sebep olmuştur. Milli Mücadele yıllarında çıkan dergiler vatanın kurtuluşu için mücadele eden liderlere tam destek vermişlerdir.

Kurtuluş Savaşı'nın zaferle neticelenmesiyle birlikte Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Cumhuriyet'in lider kadroları çöken devlet düzenini yeniden ayağa kaldırırken giriştikleri devrimlerle modern dünya şartlarına uygun bir düzeni hedeflemişlerdir. Basın-yayın faaliyetleri de bu çerçevede düzenlenmiştir. 1928 yılında gerçekleştirilen harf devrimi ile birlikte kurucu kadrolar arzu ettikleri basın-yayın kurumlarını Cumhuriyet'in değerleri doğrultusunda biçimlendirmişlerdir. Bu dönemde çıkan dergilerin çoğu Cumhuriyet değerleri ile barışık yayınlar olmuştur. İstisna yayınlar ise devletin kurumları tarafından denetim ve takibatlar kontrol altına alınmıştır. II. Dünya Savaşının özel şartları devletin bu konuda elini güçlendirmiştir. Savaşın sonunda ise devlet uyguladığı baskıyı esneterek özgürlük alanını genişletmiştir.

Türkiye'de 27 yıllık iktidarın seçimler yoluyla el değiştirdiği Demokrat Parti'nin iktidara geldiği 1950 yılından sonra ise Türkiye'deki dergi yayıncılığı Ba-

tı’nın etkisinin en bariz hissedildiği dönem olmuştur. Politik haber dergiciliği ile kültür-sanat, edebiyat alanında dergiler yayınlarını sürdürmüşlerdir. Demokrat Parti iktidarının 27 Mayıs askeri darbesiyle son bulmasından sonraki dönemde sol düşüncüyü merkeze alan yayınlarda hatırı sayılır artışlar olmuştur. 12 Mart muhtıra dönemine kadar bu süreç dergi yayıncılığı bağlamında devam etmiştir. 1970’li yıllar sağ-sol çekişmesi ve Kıbrıs Harekatı sebebiyle Türkiye’nin ambargoya maruz kalması gibi sebeplerle ideolojik yayınları çoğaldığı dönem olmuştur. Milliyetçi söylem dergilerde ağırlık kazanmıştır.

Türk basınının kurumsal olarak yapısı 1980 askeri darbesi sonrasında köklü olarak değişmiştir. Aile işletmesi şeklinde tek işleri gazetecilik olan bazı ailelerin kontrolündeki basın-yayın kurumları el değiştirmeye başlamıştır. Basın işletmelerini sanayici ve tüccar kesimden bazı isimler devralmıştır. Öteden beri bu mesleğin içinde olan Simavi, Karacan ve Ilıcak aileleri basın-yayın sektöründen çıkmaya başlamıştır. Ellerindeki kurumları sermaye gruplarına devreden tek istisnası babadan gazeteci olan Dinç Bilgin’in İzmir’den İstanbul’a gelerek yeni bir medya grubu oluşturması olmuştur. Basın kurumlarının el değiştirmesi bir kamu hizmeti olan basın-yayın sektörünün kâr amacı güden ve çok sayıda farklı sektörde faaliyetleri bulunan holdinglerin kontrolü altına girmesine sebep olmuştur. Yeni tarz medya örgütlenmesi beraberinde tekelleşme ve promosyon yarışını getirmiştir. Yasal düzenlemeler sayesinde yıllar sonra bu yarış durdurulabilmiştir. İlk başta görsel ve işitsel medyanın yaygın hale gelmesi basılı medya ürünlerinden dergileri geri plana itmiştir. Daha sonra gelişen elektronik medya her şeyi kökten başka bir boyuta taşımıştır.

Türkiye’de yayınlanan dergiler baskı kalitesi ve kullanılan teknik imkanlar ve kağıt kalitesi yönünden son derece modern imkânlarla sahiptir. Günümüzde dergilerin çeşitliliği bakımından da sayılılar oldukça yüksektir. Onlarca dergi belirli medya grupları tarafından kadın, çocuk, haber, güncel olaylar, magazin, moda, aile, ekonomi, bilgisayar gibi çeşitli ilgi alanlarında yayınlanmaktadır.

çeşitli konulara ilişkin haber, makale, eleştiri, inceleme ve araştırmanın yanı sıra, birçok renkli fotoğraf, resim ve karikatür de yer aldığı dergileri, gazetelerden farklı kılan yönü de ciltlidirler. Dergilerin sayfaları tel zımba ya da yapıştırıcıyla ve ipli dikişle bağlanmıştır. Her derginin bir kapağı vardır. Genellikle özel olarak çekilmiş ya da seçilmiş bir fotoğraf kapakta yer almaktadır. Dergi kapaklarında karikatür ve resimden başka sadece harf ve çizgilerden kompozisyonlar

da yer alabilmektedir. Dergiler yayımlandıkları döneme ilişkin zengin kültürel içerikleri barındıran medya ürünleridir. Bu sebeple tarih başta olmak üzere, dil, edebiyat, folklor, kültür-sanat, ekonomi, siyasi tarih üzerine araştırmalar yapanlar mutlaka bu dergilerin içeriklerinden çok şey öğrenecektir. Yayımlandıkları dönemlerde toplumun hafızasını kayıt altına alan dergiler, toplumsal birikimi gelecek nesillere aktarmaktadır.

Gazeteler hızla hazırlanıp hızla tüketildikleri için inceledikleri konuları özetleyerek yüzeysel olarak açıklamaktadır. Dergiler ise gazetelerden farklı olarak ele aldıkları konuları bütün yönleriyle detaylı olarak inceleme ve ulaştığı sonuçları okuruna aktarma imkanına sahiptir. Çünkü dergiler yayın periyoduna göre daha uzun ömürlü medya ürünleridir. Üzerlerinde zaman baskısı ve yer sınırlaması daha azdır. Dergiler konunun önemine göre ele aldıkları konuya daha geniş yer verme, grafik ve fotoğraflar gibi görsel unsurları daha çok kullanma imkanına sahiptir. Bu da dergilere diğer medya ürünlerinden farklı olarak “elle tutulur, gözle görülür” ayrıcalıklı bir konum ve konfor sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Adanır, H. (2002). *Kültür Hayatımızda Yerel Dergiler ve Yerel Dergi Yayıncılığı Bilgi Şöleni (2002, Bolu)*, *Yerel Dergicilik /87-89*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Alemdar, K. (1996). *İletişim ve Tarih (1. Baskı)*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Barutçu, Z.& Kaynar, M. K. (2015). *Yurt ve Dünya Dergisi Üzerine Bir İnceleme (1. Baskı)*, Konya: Eğitim Yayınevi.
- Çavdar, T. (2007). *İz Bırakan Gazeteler ve Gazeteciler (1. Baskı)*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Çapman, N. (1970). *Gazetecilik Tekniği Kitle Haberleşmesi (Mass Cominication) I*, Etik Matbaası, İzmir. (Dağıtım Başkent Yayınevi-Ankara).
- Debus, E. (2009). *Seblürreşâ Kemalizm Öncesi ve Sonrası Dönemdeki İslamcı Muhalefete Dair Karşılaştırmalı Bir Araştırma*, Atilla Dirim (Çev.), İstanbul: Libra Kitapçılık ve Yayıncılık.
- Ergan, G. (2011). *Türkiye’de Düşünce Dergiciliği: “İş ve Düşünce Mecmuası”*, Türk

Yurdu Dergisinin 100. Yılı Onuruna Türkiye’de Düşünce Dergiciliği Sempozyumu, Gazi Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara.

Ertuğ, H. R. (1970). *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi Birinci Cilt*, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Gazetecilik Enstitüsü, Yenilik Basımevi, İstanbul.

Ertan, T. F. (2011). Türkiye’de Düşünce Dergiciliği, “*Bir Düşünce Dergisi Olarak Kadro*,” Türkiye’de Düşünce Dergiciliği Sempozyumu, Gazi Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara.

Gerçel, A. (2002). *Kültür Hayatımızda Yerel Dergiler ve Yerel Dergi Yayıncılığı Bilgi Şöleni* (2002, Bolu), *Sosyal ve Kültürel Bakımdan Mahalli Dergiler/37-40*,). 7-9 Haziran 2002 Bolu, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.

Gönenç, A. Y. (Tarih Yok). *Dergi Medyası*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi Yayınları (AUZEF) http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/gazetecilik_ue/dergimedyasi.pdf [Erişim: 23 Temmuz 2022]

Girgin, A. (2009). *Türkiye’de Yerel Basın (Geniletilmiş 3. Baskı)*, Der Yayınları, İstanbul.

Gümüşoğlu, F. (2011). *Türkiye’de Düşünce Dergiciliği, Cumhuriyet İdeolojisinin Dergisi Ülkü*, Türk Yurdu Dergisinin 100. Yılı Onuruna Türkiye’de Düşünce Dergiciliği Sempozyumu, Gazi Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara.

Gümüşoğlu, F. (2003). *Kemalist Toplum Modelinde Ülkü Dergisinin Yeri*, Sosyoloji Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Huyugüzel, Ö. F. (1996). “*Fikir Hareketleri*.” TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 13, 66-67, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

İnuğur, M. N. (1999). *Basın ve Yayın Tarihi (4. Baskı)*, İstanbul: Der Yayınları.

Ketenci, H. F. (2016). *Mecmua’dan Dergiye Tarihi Süreç ve Tek Parti Dönemi’nde Dergi Yayıncılığı/181-195*, 1923-1946: Tek Partili Dönemde Medya ve Siyaset 2, Editör Tolga Yazıcı, Plato Meslek Yüksek Okulu Yayınları No:2, Volga Yayıncılık, Kocaeli.

Kocabaşoğlu, U. (2010). “*Hürriyet’i Beklerken İkinci Meşrutiyet Basını*”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Kocabaşoğlu, U. (2010). *İkinci Meşrutiyet Devrinde Basın ve Siyaset, İkinci Meşrutiyet’in Birinci Meşrutiyeti: “Matbuat”*, Palet Yayınları, Konya.

Meriç, C. (2004). *Bu Ülke*. 23. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.

Koloğlu, O. (2015). *Osmanlı’dan 21. Yüzyıla Basın Tarihi (1. Baskı)*, İstanbul: Pozitif Yayınları.

- Okay, V. (1981). *Ben Feleği Nasıl Yendim -13- Babıalı Konuşuyor (Yokuşun Tükettikleri)*, Yazko Yayınları, İstanbul.
- Özcan, A. (2010). *Osman Yüksel ve Sedengeçti Dergisi (1. Baskı)*, İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Tazegül, M. (2001). *Modernleşme Sürecinde Türkiye’de Modernlik Kurgusunun Ülkü Dergisi Örneğinde İncelenmesi*, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basım ve Yayıncılık Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.
- Tekin, M. (2002). *Kültür Hayatımızda Yerel Dergiler ve Yerel Dergi Yayıncılığı Bilgi Şöleni (2002, Bolu), Dergilerin Fikir Hayatımızdaki Rolü ve “Güneyde Kültür” Örneği/103-112*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara.
- Turinay, N. (2011). Türkiye’de Düşünce Dergiciliği, “*Hareket: Nurettin Topçu ve 1940 Başlarında Yeni Bir Rönesans Arayışı*”, Türk Yurdu Dergisinin 100. Yılı Onuruna Türkiye’de Düşünce Dergiciliği Sempozyumu, Gazi Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara.
- Topuz, H. (2003). *II. Mahmut’tan Holdinglere Türk Basın Tarihi (1. Baskı)*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Sayan, İ. & Doğan, E. (2017). *Kemalizm ve Tek Parti Dönemi: Tanımlamaya ve Anlamaya Yönelik Farklı Yaklaşımlar (1. Baskı)*, Ankara: Efil Yayınevi.
- Şimşir, S., (2018). *Türk Dünyası ve Matbuat (1. Baskı)*, İstanbul: Post Yayın Dağıtım.
- Şakiroğlu, M. H. (1996). “*Halkevi dergileri ve neşriyatı.*” *Kebikeç*, S, 3, 131-142.
- Şapolyo, E. B. (1969). *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Güven Matbaası, Ankara.
- Yılmaz, S. H. (2009). *Her Yönüyle Gazetecilik: İletişimden medyaya, medyadan gazeteciliğe uzanan yolculuk*, LİTERATÜR, İstanbul.

<http://www.tdk.gov.tr/> [Erişim: 25 Temmuz 2022]

ÖZGEÇMİŞ

Dr. Mustafa Gökmen, 1974 yılında Antalya’nın Kaş ilçesinde doğdu. Lise öğrenimini Antalya Lisesi’nde tamamladı. 1996 yılında başladığı üniversite eğitimini Marmara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü’nde 2000 yılında tamamladı. Öğrencilik yıllarında başladığı gazetecilik mesleğine mezuniyet sonrası devam etti. Çalışma hayatına devam ederken Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde Genel Gazetecilik Bilim Dalında “Demokrasilerde Baskı Grupları ve Basın Meslek Örgütleri” başlıklı teziyle Yüksek Lisans eğitimini 2006 yılında tamamladı. Televizyonda muhabirlik, gazete ve dergilerde de muhabirlik editörlük, yazarlık, haber müdürlüğü, istihbarat şefliği ve genel yayın yönetmenliği görevlerinde bulundu. Radyoda ekonomi içerikli program yaptı. Yaklaşık 15 yıl gazetecilik mesleğini sürdürdükten sonra 2012 yılında akademik alana geçme kararı aldı. Süleyman Demirel Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu Görsel İşitsel Teknikler ve Medya Yapımcılığı Bölümünde Öğretim Görevlisi olarak başladığı akademik hayatına 2018 yılında kurulan Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi’nde devam etmektedir. Radyo ve Televizyon Programcılığı ve Fotoğrafçılık ve Kameramanlık Programlarında dersler vermektedir. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Programındaki Doktora eğitimini “Türkiye Cumhuriyeti’nin Ulus Devlet Olarak İnşasında Basının Rolü Ün Dergisi Örneği” başlıklı teziyle 13 Mayıs 2022 tarihinde tamamladı.

6. Bölüm

ÇEŞİTLİ YABANCI KİTAPLARDA OSMANLI DİVAN EDEBİYATI DÖNEMİ VE ŞAİRLERİ

Dr. Mustafa Sarper ALAP

Osmanlı Türkçesi, Türk Dili ve Edebiyatı, Eski Türk Edebiyatı

GİRİŞ

Osmanlı edebiyatındaki bazı özellikler, Selçuklar aracılığıyla İran'dan alınmıştır ve doğal olarak İranlı usta şairler ile Osmanlıca eserler arasında benzerlik bulunmaktadır. Hem İran hem de Osmanlı edebiyatında aynı tonlama, düşünce, konuşma tarzı ve şiir yapısını görmek de doğaldır. Her iki edebiyatta şiir konusunda mensur eserler yoğunluktadır. Farsça ve Osmanlıca şiirler, çitanın üstünde oldukları için müthiş bir zarafet, harika bir son, güzel bir diksiyon ve hoş bir ahenk ile göze çarpar. (Poole, s. 204)

İstanbul'un fethinden önce edebiyat alanında fazla bir çalışma yapılmamıştır. Şairler bu devirde kendilerini ön plana çıkarmak istemişlerdi, ancak bu şairler kendilerini dünyadan kapalı tutuyorlardı. (Sâdîki, 1990, s. 33)

Türk halkı ve dilinin ortaya çıkışı tarihi eskilere dayanır, ancak Türk edebiyatı Türk dilinden eski değildir. Moğollardan ve Hunlardan elde edilen verilere göre Türk edebiyatının eski eserler 1300 yıl kadar öncesine dayanır. Türk edebiyatı aslında Fars edebiyatı gibi İslami dönemde doğdu, dolayısıyla Türk dilinde edebi eserlerin çıkış başlangıcı bu zamanlardadır. (Solet, 1989, s. 343)

Klasik Türk edebiyatında kültür ve medeniyette özellikle Farsça etkili olmuştur. Sadece Farsça değil, Arapça sözcüklerde sıkça kullanılmıştır. (Sâdîki,

1990, s. 33) Arapça, Türkçede eskiden yazı dili olarak kullanılmıştır. İslam, tıpkı İranlılar ve Araplar gibi Türk halkında da düşüncelerini genişletme ve akıl verme konusunda yardımcı olmuştur. İlk yüzyılda Asya kıtasındaki Türkler arasında İslam dini yayılmaya başladı. Dördüncü yüzyıl sonunda Türk halkının büyük bir kısmı İslam'ı din olarak kabul etti. Beşinci yüzyılda Türk hükümdarlar, dünyanın bir çok yerini fethetmişlerdi. Gazneliler ve Selçuklular bu fethedilen uluslarda önemli bir yere sahiptiler, ancak yine de iktidarda olan Türk liderleri Farsça ve Arapça dillerine önem verdiler. (Solet, 1989, s. 343)

Klasik Türk edebiyatında ilk çalışmaların asıl başlangıcı 13. yüzyıldır. O dönemlerde değişen coğrafik yapı ile birlikte birçok beylikler kurulmuştur. Osmanlılar da bu beylikler arasındaydı. Sultan II. Murad döneminden başlayıp Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar edebiyat, şiir ve sanat zirvedeydi. Bu dönemlerde vezirler ve valilerde edebiyata ilgi duymuşlardı. Bu dönemde İstanbul, Türk edebiyatının en büyük merkezi oldu. Osmanlı İmparatorluğu'nun etkisiyle de Türk dili, İslam dünyasında Arapça ve Farsçadan sonra İslam dünyasında üçüncü büyük konuşma dili olmuştur. Türk edebiyatında yapıtların başlangıcı öykü, hikaye, masal, destan ve cengnameler ile oldu. Nazım ve nesir ikisi oluştu. Bundan sonra Arapça ve Farsçanın nazım ve nesir kitaplarının tercümeleri yapılmaya başladı ve iki yüzyıl sürede yani 1400'den 1600'e kadar Arapça ve Farsçanın önemli eserleri özel güzel kitaplar Türk diline aktarıldı. (Solet, 1989, s. 344)

Bu iki yüz yıllık dönemde tercüme edilen kitaplar şunlardır:

“Kabusname”,

“Kimya-e Saadet”,

Mevlana Celaleddin-i Rumi'nin eseri “Mesnevi”,

İbn-i Keşir'in “Tefsir” isimli eseri,

Avfi'nin “Cami-ul Hikayat” isimli eseri;

Ayrıca Kazdini, Batalyemus, Abulfada ve Ashatri isimli yazar ve şairlerin yapıtları ile birlikte sayısız kitap, tefsir, tarih, biyografi, coğrafya ve edebiyat ile ilgili çoğu kitap Arapça ve Farsçadan tercüme edildi. (Solet, 1989, s. 344)

1. OSMANLI DİVAN ŞİİRİ DÖNEMLERİ

1.1. XIII. Yüzyıl Osmanlı Divan Şairleri

1.1.1 Gazi Fazıl Bey

Osmanlı şairlerinin en eskilerinden birisi Gazi Fazıl'dır, Osmanlı'nın Avrupa'ya ilk ayak bastığı gecede Şehzade Süleyman ile Çanakkale Boğazı'nı salda aşan bir Türk soylusudur.

Aşağıdaki satırlar, besbelli ki Bizans ile yapılan birkaç başarılı savaş sonrasında yazılmış, savaşçı şairin kendi ırkı için yeni bir imparatorluk kazanmasına yardım ettiği bu sefere gönderme yapmış olabilir.

Aşağıdaki satırlar Bizans ile yapılan başarılı bir savaşın sonunda yazılmıştır:

“Kafirlerle tekrar savaşıyoruz, Allah’ım bize rahmet verdi;

Oklarımız düşmanların yüzünde birer diken oldu.

Gökteki ruhlar bize güç vermeye geldi,

Şehitler bize katılmak için yerden yükseldi.

Allah’tan yardım istiyoruz kutsal savaşımızda,

Sunuyoruz canlarımızı ve bedenimizi O’nun yolunda” (Sâdîki, 1990, s. 33)

Gazi Fazıl'ın sonra, Kermiyan Şeyhi, Farsça çok önemli bir eser olan ‘Şiirin Maceraları’ isimli uzun bir hikâye şiiri yazdı ve sonra yine Yazıcıoğlu, ‘Muhammediye’ isimli eserinde Hz. Muhammed’in manzum şekilde tarihini yazmıştır. (Poole, s. 206)

1.2. XIV. Yüzyıl Osmanlı Divan Şairleri

Yabancı dil olarak Osmanlı edebiyatını anlatan kitaplarda 14. Yüzyıl Osmanlı Edebiyatı da konu edilmiştir. Bu yüzyılın şair ve eserlerinden de bilgiler verilmiştir. Kitapta verilen bilgiye göre bu yüzyılın şairleri, kendilerinden sonra gelen şairleri de etkilemişlerdir. Bu yüzyılda ismi geçen şairler Yunus Emre (1320), Nesimî (1418) ve Ahmedî (1334-1413)dir. Dönemin şairlerinden Yunus Emre ve Nesimî sufi şairlerdir. (Solet, 1989, s. 345)

1.2.1. Nesimî

Nesimî, üst seviyede bir sufi şairdir. Nesimi'nin şiirlerinde genellikle mezhebi duygular yansıtılmaktadır. (Solet, 1989, s. 345)

1.2.2. Yunus Emre:

13. yüzyılda İslami mistisizm, özellikle de Rûmî'nin tasavvuf felsefesi, Türklerin yeni anavatanının birçok yerinde yaygınlaşmıştır ve büyük ölçüde etkili olmuştur. Anadolu'da birkaç yüzyıl kargaşadan sonra Bizans-Selçuk savaşlarının yıkımıyla, Moğol istilaları, çeşitli Anadolu evreleri ve beylikleri arasında çekişmeler ve sık sık görülen ayrılıkçı ayaklanmalar, görünürde ya da devam ederken, insanın içsel değerinin takdirine bağlı olarak barış için bir özlem vardı. Tanrı benzeri nitelikleri insanlığa bağlayan mistisizm, barışın elçisi ve insanın değerinin baş savunucusu oldu. Türk mistikleri, yalnızca tek bir kabul edilebilir mücadelenin gerçekleştirilebileceği fikrini dile getirmiştir. Yunus Emre, İslam'ın öğretilerini özümsemek ve İslam'ın ilkel değerleri ile mistik halk şiirinin bir sentezini oluşturmak için Türk Anadolu'nun en önemli edebi figürüydü. (Halman, 1976, s.37)

1.2.3. Ahmedî

XIV. yüzyıl Osmanlı Edebiyatı şairlerden Ahmedî, diğer şairlere göre büyük ve usta bir şair olarak bilinmektedir. Ahmedî'nin "İskendername" isimli eseri Farsça mesnevilerin en iyi örneği sayılmaktadır ve bu eser Türk şiirinde seçkin bir yere sahiptir ve aynı zamanda bu eser XVI. yüzyıla kadar Azerbaycan ve Maverâünnehir'e kadar olan bölgede ilgiyle okunmaktadır. (Solet, 1989, s. 345)

Ahmedî, 1412 yılında Sivas'ta doğdu ve I. Murad ve I. Bayezid döneminde yetişti. Bir biyografi yazarının anlattığı ifadeye göre: Ahmedî; "İskendername" isimli eserini hocasından aldı ve Padişah Beyazid'ın oğlu Emiri Süleyman'a götürdü ve şehzadeye güzel bir kaside yazdığını söyledi, ancak Şehzade Emir bu eseri beğenmedi, bunun üzerine Ahmedî, eserini hocası Şeyhî'ye götürdü ve hocasından kendisi adına bir kaside yazmasını istedi. Şeyhî'de bütün bir gece Ahmedî yazmış gibi uyarladığı bir kaside yazıp ona verdi. Ahmedî eseri tekrar götürüp Emir Süleyman'a takdim etti, ama Emir Süleyman bu kasideyi Şeyhî'nin yazdığını anlayıp şöyle dedi:

“Eğer bu kaside seninse, o zaman şuradaki kitap değil; eğer şuradaki kitap ise o zaman bu kaside değil.” diyerek tebessüm etti. (Gibb, 1901, s. 199)

Yabancı dilde yazılan Osmanlı edebiyatı konulu kitapların diğerinde de Ahmedî ile ilgili bir de şu hikaye dikkat çekmektedir.

Osmanlı Döneminde kudretli olduğu bilinen ve çok korkulan Timur, Anadolu’ya yaptığı bir seferi icabı Amasya’ya geldi. Timur, Amasya’ya gelir gelmez Ahmedî ile tanıştı, çünkü Timur’un Ahmedî hakkında bilgisi vardı, çünkü mektuplarından haberdardı. Özellikle Ahmedî’nin “İskender-name” isimli eserinin ünü diğer ülkelere yayılmıştı ve ayrıca eserde geçen başarılar, kahramanlıklar ve Tatar fethi, Timur’un ilgisini çekmişti.

Bir gün Amasya’da bir hamamda, Timur ile Ahmedî karşılaştılar ve aralarında ilginç bir diyalog oldu.

Timur Ahmedî’ye dönerek:

“Buradaki adamların değeri sence kaç akçe eder?” diye sordu.

Ahmedî’de adamlara bakarak değerler biçti, kimisine altın ve gümüş ile değer verdi, kimisine de bir değer ölçüsünde inci ve mücevher değerini biçti.

Timur, Ahmedî’ye dönerek,

“Peki, bana ne değer biçiyorsun?” diye sordu.

Ahmedî’de Timur’a

“Sana 80 Akçe değer biçtim” dedi.

Timur:

“Sadece benim havlum 80 akçe eder.”

Ahmedî’de rahat ve cesur bir şekilde

“ Ben sana değil havluna o değeri biçtim, sen çeyrek akçe etmezsin” dedi.

Bu söz üzerine öfkeleneyeceği düşünülen Timur, bu cevaptan çok memnun oldu ve şairi ödüllendirdi.” (Gibb, 1901, s. 200)

Timur ile Ahmedî arasında geçen bu muhabbetin, başka isimlerle de yapıldığı görülmüştür. Genellikle bu muhabbetin Timur ile Nasreddin Hoca arasında yapıldığı ifade edilmiştir.

Ahmedî, “İskender-Name” eserinin yanında, gazel, kaside ve divanlarıyla da birlikte, “Cemşit ve Hurşit” adlı romantik bir şiir de yazdı. Ayrıca Ahmedî’nin kardeşi de yirmi dört ciltlik Hz. Muhammed’in amcasının oğlu Hz. Hamza konulu romantik bir eser yazdı ve bu eser yazara “Hemzavi” soyadını kazandırdı. Bu eserle birlikte masallar, şiirler, meddahlar ve halk hikayecileri ile kıraathanelerde insanları eğlendirmek bu türde eserlere “Hamza-nâme” ismi verilmiştir. (Gibb, 1901, s. 201)

Yunus Emre, Nesimi ve Ahmedî’den sonra Türk şiirinin klasik devri başlar ki bu dönem 1840’a kadar devam eder. (Solet, 1989, s. 345)

1.3. XV. Yüzyıl Osmanlı Divan Şairleri

XV. yüzyılda divan şiirlerinde bireysellik ön plana çıkmıştır. Bu yüzyılda Osmanlı divan şiirleri Arapça ve Farsça şiirlerin önüne geçmişti, artık insanlar Türk şiirlerinden Arapça ve Farsçaya göre daha çok zevk alıyorlardı. Bu yüzyılda ayrıca Türkçeye çok sayıda Arapça ve Farsça sözcük girmiştir ve bu durum Türk diline yeni bir güzellik kazandırdı, ancak bu durumun aksine Türkçe yazılmış şiirlerin de anlaşılması zorlaştı. XV. yüzyılda Şeyhî, Bursalı Ahmed Paşa ve Necâtî, yüzyılın en seçkin şairleridir. (Solet, 1989, s. 345) Bu dönemin ünlü ediplerinden birisi de Yazıcıoğlu Mehmed’dir.

1.3.1. Yazıcıoğlu

Yazıcıoğlu, ilk olarak Arapça ismi “İbn-i Katip” olarak bilinen ve Türkçe ismi “Yazıcıoğlu” olan şairdir ve Gelibolu’da kendisi gibi mistik bir şair olan kardeşi Bijan ile birlikte yaşıyordu. Yazıcıoğlu, temel eğitimini Bayrami dergahının kurucusu Hacı Bayram Veli’den aldı. Arapça teolojik (dini) olan “Magaribu-z Zeman Fi Gara’ibi-l – Eshya fi-l Ayn ve-l- Ayan” isimli eserleri yazdı. Onun kardeşi, bu eseri “Envarul-l Ashiqin” (Aşıkların Işığı) ismiyle tercüme etti. Her iki kardeş de daha sonra “Magarib” eserini, yeni eserlere kaynak olarak incelemişlerdir. Yazıcıoğlu’nun kardeşi Bijan, ayrıca “Durr-i Mekân” (Gizli İnci), ve “Muhammediye”nin büyük şiirini Yazıcıoğlu olarak derledi. “Muhammediye” isimli eser 9.109 beyitten oluşur ve içeriğinde İslam’ın bütün öğretileri ve Peygamber’in tarihi vardır ve bu eser, İstanbul’un fethedilmesinden dört yıl

önce 853'te (1449) yılında tamamlanmıştır." (Gibb, 1901, s. 203)

1.3.2. Şeyhî

Şeyhî, Nizâmî'nin mesnevisi "Hüsrev-ü Şirin" i manzum tercüme etmiştir ve "Harname" adıyla bir nazım yazmıştır. Bu eser çok şahaser bir mizah eseridir. (Solet, 1989, s. 345)

1.3.3. Bursalı Ahmed Paşa

Bursalı Ahmed Paşa, Klasik Türk şiirinde aruz tekniğini çok güzel uygulayan şairdir. (Solet, 1989, s. 345)

1.3.4. Sinan Pâşâ

Fatih'in Vezirlerinden birisi olan Sinân Pâşâ, süslü nesirde başarılı olan ilk kişiydi; "Tazarruat" isimli dini bir eser yazdı." (Poole, s. 208)

1.3.4. Necâtî

Asıl ismi İsa'dır. Kınalızade'ye göre Edirne'de doğdu, ancak Kastamonu'da yetişmiştir. Şiirsel yeteneğini II. Mehmed döneminin sonlarına doğru kendini göstermeye başlamıştır." (Gibb, 1901, s. 211) Necâtî, gazel ve mersiye yeni şekliyle yazdı ve sonraki şairleri etkiledi. Aynı zamanda şair, klasik Osmanlı şiirinin kurucularındandır ve Türk şiirinin ilk gazel şarkıcısıdır. (Solet, 1989, s. 345)

Necâtî, Fatih Sultan Mehmed için bir gazel yazmıştır. O, sultan ile karşılıklı satranç oynardı. Bir gün bu oyunların birinde Sultan, Necati'nin sarığında bir kağıt gördü ve o kağıdı istedi. Necati Sultana kağıdı verdi ve Sultan kağıtta yazılanları okuduktan sonra ona hayran kaldı ve onu divanının sekreteri yaptı. Necâtî, daha sonra Fatih Sultan Mehmed için "Kış ve Bahar Kasidesi"ni yazdı ve bununla birlikte Necati, Sultan Mehmed'in vefatı üzerine onu öven bir methiye yazdı. Necâtî ayrıca Bayezid'in oğlu Prens Abdullah'a Karaman'da çalıştı, çünkü Abdullah oranın valisiydi ve Abdullah orada öldüğünde ona da bir şiir yazdı: (Gibb, 1901, s. 212)

*Dîla cerîde-ü ülfetden adun eyle tırâş
Kalender ol kî mücedderler ideler sâpâş*

**

*Alur gözi ile bakma cihana kim güneşün
Yüzine doğru bakanun gözinden akar yaş (Çavuşoğlu, 94)*

O heart! From out Love's register thy name erase;
Go, be a qalender, those like thee hermits praise;
Look thou no more upon the World, for from the eyes of him
Tears roll, who would straight at the sun's bright visage gaze (Gibb, 1901, s. 212)

“Ey gönül! Aşkın sicilinden ismini sildir;

Git, Allah'a hamd eden kalender ol;

**

Dünya'dan elini eteğini çek ki gözlerin

Parlak Güneş'e bakıp yaşlarla dolsun.”

(Gibb, 1901, s. 212)

1.3.5 Zeynep Hatun

Latifi'nin verdiği bilgiye göre Zeynep Hatun, Kastamonu'da doğdu, ancak Aşık Çelebi'ye göre de Zeynep Hatun, babasının kadı olarak görev yaptığı Amasya'da doğmuştur. Babası, Zeynep'in şiirdeki başarısını görerek ona Arapça kaside ve Farsça divanları öğretmiştir. Zeynep, Sultan II. Mehmed'e ithaf ettiği Türkçe divan ve Farsça şiirler yazmıştır.” (Gibb, 1901, s. 207)

1.3.6. Mîhrî

Mîhrî Amasyalı kadın şairdir. Onun gazelleri nefes nefese bir ateşli sevgiyi, onun kalem adını haklı çıkarır. Ayrıca bunun anlamları “Aşkın takipçisi” veya “Güneşin Takipçisi” anlamlarına da gelir. O, Sinan Paşa’nın yakışıklı oğlu İskender Çelebi’ye deliler gibi aşıktı. Mihri bazen şiirlerinde onun adını ima ediyordu. Biyografi yazarları, ölüm tarihi bilinmemektedir. (Gibb, 1901, s. 215-216)

1.3.7. Mesîhî

I. Selim’in döneminde yaşamıştır. 11 ciltten oluşan “Bahar Mevsimi” eseri ile Avrupa’da da meşhur olmuştur. (Sâdîki, 1990, s. 36) I. Selim’in akranı olan Mesîhî başlıca, yazarına Avrupai bir ün kazandıran harika güzelliğin bir şiiri ile bilinmektedir.” (Poole, s. 211)

Fa’ ilâtün Fa’ ilâtün Fa’ ilâtün Fa’ ilün

Dinle bülbül kışşasın kim geldi eyyâm-ı bahâr

Çurdu her bir bâğda hengâme hengâm-ı bahâr

Oldı sîm-efşân aña ezhâr-ı bâdâm-ı bahâr

‘Aş u nûş it kimgeçer kalmaz bu eyyâm-ı bahâr (Mengi 1995, 158)

Mesîhî’ye ait olan aşağıda yer alan Murabba şiir, bahar mevsimine bir medhiyedir:

Hark, the bulbul’s blithsom carol: ‘Now are come the days of spring!’

Merry bands and shows are spread in every mead, a maze of spring;

There the almond-tree bescatters, silvern showers, sprays o’ spring.

Drink be gay; for soon will vanish, biding not, the days o’ spring! (Poole, s. 211)

“Dinle bülbülün neşeli şarkısını: ‘Şimdi bahar vaktidir!’

Baharın labirenti şen insanlar ve gösteriler çayıra yayılmışlar;

Badem ağaçları baharın serpintileri gümüşlerini saçmışlar.

İç, keyiflen; yakında bahar günleri bitecek, bekleme! (Poole, s. 211)

1.4. XV. Yüzyıl Anadolu Sahasında Osmanlı Divan Şairleri

Bu dönemde Anadolu'dan orta Asya'ya kadar ünü yayılan büyük şairler ortaya çıktı. Bu şairler Osmanlı Türkçesi yerine Çağatay Türkçesiyle şiirler yazdılar. Bu şairler Mir Ali Şîr Nevâî ve Babür'dür. (Solet, 1989, s. 345) Her iki şairde Osmanlı edebiyat tarihine her zaman iz bırakmışlardır. Ayrıca Nevâî, Türkçenin en büyük şairlerindendir. (Solet, 1989, s. 346)

1.4.1. Ali Şîr Nevâî

Ali Şîr Nevâî, çok büyük bir Türk şairdir. O, Nizâmî'nin usulünde Türk dilinde beş mesnevi yazdı ve bu mesneviler sanatlı sözcüklerle doludur. Nevâî, şairliğinin yanında aynı zamanda bir nesir yazarıdır. (Solet, 1989, s. 346)

Birçok şair Nevâî'nin eserlerinin çevirilerinden azıcık farklı olmaları dışında özgünlük barındırmamalarına rağmen onun şiirleri, Osmanlı edebi tarihinin simgeleri arasındadır. Ortaya çıkmalarının üzerinden fazla geçmemiştir ki, şiir sanatı devamlı olarak işlenmeye başladı ve dili yerine oturtma, tasfiye etmek gibi önemli hizmetler etmeye başladı. (Poole, s. 208)

1.5. XVI. Yüzyıl Osmanlı Divan Şairleri

XVI. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş dönemidir, ancak bu yüzyılda Osmanlıların sadece yükseliş dönemi değil; divan edebiyatının da altın çağını yaşadığı bir yüzyıldır. Bu yüzyılda çok sayıda nazım ve nesir kitapları yazılmıştır. (Solet, 1989, s. 346) Türk edebiyat tarihinde XVI. yüzyıl, yeni bir dönemin başlangıcıdır. (Sâdîki, 1990, s. 37)

16. yüzyılda Türk dilinin seçkinliği gibi Hindistan'ın Farsçanın seçkinlikleri az değildir. Bu dönemin bazı önemli şairleri de Zati, Hayali, Baki, Fuzulî'dir. (Solet, 1989, s. 346)

1.5.1. Zâtî

I. Selim ve II. Beyazıd'ın hükümdarlığı döneminde yaşamış şiir ustalarından birisi de Zâtî'dir. Zâtî, Karesi eyaletinde doğdu. Babası bir ayakkabıcı tamircisiy-

di. (Gibb, 1901, s. 223) Babasının yanında çalışıyordu ama o ticareti sevmiyordu, bu yüzden genç Zati birçok mücadeleden sonra para kazanmak için İstanbul'a gitti. İstanbul'da ki yaşamının ilk dönemlerinde, geçinmek için şiirlerini satmaya başladı ve geçimini daha da artırmak için toprak falı bakmaya başladı. Şair, kumda izlenen şekiller üzerine yorum yaparak falcılık yaptı. Sonraki dönemde yazdığı şiirler Sultan Bayezid'in ve vezirlerine ulaştı ve bu sayede Zâtî'nin yetenekleri keşfedildi. Sultan Bayezid tarafından kendisine yaptığı işler için makul miktarda bazı tımarlar verildi; ancak Süleyman'ın hükümdarlığının başlarında, askerlik hizmeti görmeyenlerin hepsinin mülkiyetinden vazgeçmesini isteyen bir kararname çıkmıştı; bu yüzden yaşlılığında Zâtî bir kez daha çaresiz bırakıldı ve şair yine toprak falcılığına döndü, ancak birkaç ay içinde öldü ve Adrianople Kapısı tarafına gömüldü, gerisinde birçok eser bıraktı. (Gibb, 1901, s. 224)

1.5.2. Hayâlî

Hayâlî hakkında denilebilir ki, terimsel yönden Zâtî'den üsttedir. Ona Rumi'nin hafızı da denilebilir. (Solet, 1989, s. 346-347)

1.5.3. Fuzûlî

Fuzûlî, Klasik Türkçenin en büyük şairlerindedir. O, kuşkusuz Türk dilinin en büyük gazel şairidir. Onda sufilik de vardır ve sözlerinde gösterişte yoktur ki bu zamanın Farsça şiirinin etkisi az Türkçede yaygındır. Denilebilir ki, Nesimi ve Nevai'nin yanında hiçbir Türk şairi Fuzûlî kadar şöhrete ulaşmıştır. (Solet, 1989, s. 347) Fuzûlî'nin başlıca karakteristik özelliği yoğun ve tutkulu samimiyettir." (Poole, s. 212)

Fuzuli'nin en çok bilinen eserleri, divan eseri veyahut gazel derlemeleri ile Leyla ile Mecnun'un aşkını anlatan bir şiirden oluşmaktadır, bunun yanı sıra nazım eserlerine nazaran geride kalan bazı nesir eserleri de bulunmaktadır. Eserleri taşralı lehçesinde yazılmıştır ki bu da İstanbul Türkçesiyle arasında baya bir fark yaratmaktadır ve belki de bu yüzden eğitim almamış şairler onun ayak izlerini takip etmişlerdir. Aşağıdaki iki gazel, Fuzuli'nin tarzına dair bir fikir oluşturacaktır." (Tarlan, 1981, s. 45)

*Dôstum âlem senünçün ger olur düşmen sana
Gam degül zîrâ yetersen dôt ancak sen mana
Işka saldum men meni pend almayub bir dosttan
Hiç düşmen eylemez anı ki etdüm bir dosttan
Can ü ten oldukça menden derd ü dâğ eksük degül
Çıksa cân hâk olsa ten nî cân gerek nî ten mana
Vasl kadrin bilmedüm ürkat belâsın çekmeden
Zulmet-i hecr etdi çok târik işi rûşen mana
Dûd ü ahkerdür mana serv ile gül ey bâğ-bân
Neylerem men gülşen sana külhan man
Gamze tîğın çekdi ol mâh olma gâfley gönül
Kim mukadderdür bugün olmak sana şiven mana
Ey Fuzûlî çıksa cân çıkmam tarik-i işkdan*

Reh-güzâr-tehl-i işk içre kılun medfen mana (Kısaltılmıştır) (Tarlan, 1981, s. 46-47)

“O my loved one, though the world because of thee my foe should be,
Twere no sorrow, for thysel alone were friend enow for me.
Scorning every comrade’s rede, I cast me wildly midst of love;
Ne’er shall foe do me the anguish I have made myself to dree.
Dule and pain shall never fail me, long as life and frame aby;
Life may vanish, frame turn ashes: what is life or frame to me!
Ah, I knew not union’s value, parting’s pang I ne’er had borne;
Now the gloom of absence lets me many a dim thing clearly see.
Yonder Moon’hath bared her glance’s glaive; be not unheeding, heart;
For decreed this day are bitter wail to me, and death to thee.
O Fuzuli, though that life should pass, from Love’s way pass not I.”

(Poole, s. 212)

“Dostum, bu dünya senin yüzünden bana düşman olacaksa,
Kedere kapılmam, bana sadece senin dostluğun yeter.
Arkadaşımın lafına aldırılmayıp, aşkın ortasında buldum kendimi;
Bu kendime ettiğimi hiçbir cani düşman yapamaz bana,
Ölünceye dek gam keder beni terketmez;
Ölüm gelse, can bedenden çıksa farketmez artık bana!
Beraber olmanın değerini ayrılıktan önce bilemedim;
Bütün bu karanlığımı aydınlattı.
Ay Yüzlü çek kılıcını, kalbimi düşünme;
Gün senin ölme, benim yas tutma günüdür.
Ey Fuzûlî, aşkın yolundan ayrılmam bu ömürüm bitse de;
Beni öyle bir yere gömün ki, aşıkların geçtiği yol olayım.” (Poole, s. 212)

1.5.4. Bâkî

Bâkî, Fuzuli'nin rakibiydi. Baki'nin kasideleri, mersiyeleri ve gazelleri son derece eksiksiz ve tamdı. Şairin kusursuz şiiri, ona klasik şiirin üstadı unvanı verilmesine sebep olmuştur. Fuat Köprülü'ye göre Bâkî, duyguların açıklanmasında Fuzûlî'den geridedir, ancak sözcüklerindeki şiirler Fuzûlî'den daha çoktur. (Solet, 1989, s. 347)

İstanbullu Bâkî, akranı Fuzûlî'den geri de kalsa, kendi ceddinde tıpkı bir Fuzûlî gibiydi. Birinci Sultan Süleyman'a yakılan bir ağıt olan en çok ünlenen eseri, kendi tarzında eşsizdir. Her biri kafiyeli beyitle biten, birkaç monoritmik kıtalardan oluşmaktadır; örnek olması açısından ilk iki kıtayı aşağıda alıntılıdım. Okuyucu başlangıç satırlarında ele alınmıştır. (Poole, s. 213-214)

Ey pây-bend-i dûmgeh-i kayd-ı nâm u neng

Tâ key hevâ-yı meşgale-i dehr-i bî-direng

*Añ ol günü ki âhir olup nev-bahâr-ı ‘ömr
Berg-i hazâne dönse gerek rûy-ı lâle-reng
Âhir mekânun olsa gerek cür’a gibi hâk
Devrân elinden irse gerek câm-ı ‘ayşa seng
İnsân odur ki âyîneveş kalbi sâf ola
Sîneñde n’eyler âdem iseñ kîne-i peleng
‘İbret gözinde niceye dek gaflet uyhusı
Yitmez mi saña vâkı’a-i Şâh-ı şîr-ceng
Ol şeh-süvâr-ı mülk-i sa’âdet ki rahşına
Cevlân deminde ‘arsa-i âlem gelürdi teng
Baş egdi âb-ı tîgina küffâr-ı Üngürûs
Şemşîri gevherini pesend eyledi Freng
Yüz yire kodı lutf ile gül-berg-i ter gibi
Sandûka saldı hâzin-i devrân güher gibi
Hakkâ ki zîb ü zînet-i ikbâl ü câh idi*

Şâh-ı Sikender-efser ü Dârâ-sipâh idi (kısaltılmıştır) (Küçük, 1981, s. 38-39)

“O thou, foot-tangled in the mesh of fame and glory’s snare!
How long shall last the lust of earthly honour falsely fair?
Aye hold in mind that day when life’s sweet spring shall pass away;
Alas! the tulip-tinted cheek to autumn leaf must wear!
And thy last resting-place must be, e’en like the dregs’, the dust;
And mid the bowl of cheer must fall the stone Time’s hand doth bear.
He is a man in sooth whose heart is as the mirror clear;
Man art thou?—why then doth thy breast the tiger’s fierceness share?
In understanding’s eye how long shall heedless slumber bide?
Will not war’s Lion-monarch’s lot suffice to make thee ware?”

He, Prince of Fortune's cavaliers, he, to whose gallant Rakhsh,
What time he caracoled and pranced, cramped was earth's tourney-
square
He, to the lustre of whose sword the Hunnish paynim bowed
He, whose dread sabre's flash hath wrought the wildered Frank's
despair!
Like tender rose-leaf, gently laid he in the dust his face;
And earth, the guardian, placed him like a jewel in his case.
In truth he was the radiance of rank high and glory great,
A king, Iskender-diademed, of Dara's armed state." (Poole, s. 213-
214)

"Ey sen, ayağı Őöhretin ağına ve Őanın kapanına takılan
Ne kadar sürer bu fani Őöhret, bu sahte arzular?
Aklında tut, yaşamın tatlı baharı sona erdiğinde;
Eyvah! Lale yüzün sonbaharda yapraklar gibi solar.
Senin ebedi dinlenme yerin topraktır;
İçki kadehlerine düştüğünde taş zamanın elinden,
Hakikatin adamıdır ki kalbi ayna kadar temizdir;
Adamsın değil misin ki kaplanla ortaksın?
Aklın gözü daha ne kadar böyle pervasızca uyuyacak?
Aslan padişahın başına gelen seni uyandırmaya yetmez mi?
Onlar ki, Servet Prensi'nin süvarileri, o ki küheylan Yıldırım,
Atıyla savaş meydanındayken tüm dünya ona dardı,
O ki, Macar kâfirler kılıcının parıltısına boyun eğdi,
O ki, korku kılıcı Frenkleri Őaşkına çevirdi!

Narin bir gül yaprağı gibi koydu yüzünü toprağa;

Toprak onu mücevher gibi bastı bağrına.

Gerçekten de makamı ve zaferleri görkemliydi,

İskender'in tacına, Dara'nın ordularına sahipti. (kısaltılmıştır) (Poole, s. 213-214)

1.6. XVII. Yüzyıl Osmanlı Divan Şairleri

XVII. yüzyıl, Osmanlı saltanatının yükselişinin son dönemidir, bu yüzden Klasik Türk edebiyatının yükselişi için de son yüzyıldır. Bu yüzyılın en önde gelen meşhur şairleri arasında Nef'î, Nâîli ve Nâbî yer almaktadır. Tüm bu şairler şahsi yeteneklerine rağmen Hindistanlı ve İranlı şairlerden etkilenmişlerdir. (Solet, 1989, s. 348) Osmanlı şairi Nef'î'nin İranlı Sebk-i Hindi şairi Örfî'yi; Osmanlı şairi Nâbî'nin de İranlı Sebk-i Hindi şairi Sâib'den etkilendikleri görülmektedir. (Solet, 1989, s. 349)

1.6.1. Nef'î

I. Ahmet'in saltanatı(1603-1607) sırasında, eski Türk şiirinin ikinci seçkin şairi Erzurumlu Nef'î idi. (Poole, s. 214) Nef'î'nin hayal gücü kuvvetlidir ve Nef'î dilden dile geçişte Türkçenin en iyi kasidedicisidir. Nef'î, bu zamanda hayal ve dilde geçişin oluşmasıyla Türk edebiyatının en iyi kaside şairlerinden etkilenmiştir ve Türk edebiyatının en büyük hiciv şairidir. Şiirin kontrolüne tamamıyla hakimdir. (Solet, 1989, s. 348)

Erzurumlu Nef'î (1045-1635) IV. Murad devrinin de en önemli şairidir. Onun en önemli başlıca eseri hiciv şiirlerinin koleksiyonunun yer aldığı "Silham-ı Kaza" (Kader Okları) isimli bir derlemedir. Bir gün IV. Murad bu kitabı okuduğu sırada bir şimşek çakmıştır. Bunun Cennette bir hoşnutsuzluk olacağını işaret ettiğinde Sultan, şairin kitabı parçalayıp şairi İstanbul'dan Edirne'ye sürgüne göndermiştir. Nef'î sürgüne gittikten kısa bir süre padişah tarafından saraya geri çağrıldı ve iğneleyici hicivlerinden dolayı kendisine Vezir Bayram Paşa tarafından idam cezası verildi. İdam sarayın odunluğunda gerçekleştirildi ve bu sırada cellat kaba bir şekilde Nef'î'ye seslendi:

Cellat:

“Gel Nef’î, senin iğneleyici sözlerini bitireceğimiz bir yere gidiyoruz!”

Nef’î:

“Şaşkın cellat, işini yap; hicvi buna karıştırma!”

Cellat sarayın odunluğunda şairin boğazını kementle boğdu ve şairin bedeni denize atıldı.” (Gibb, 1901, s. 236)

Nef’î, Fuzûlî’nin gazellerinin güzelliğini kendi gazellerine uyarladı. (Sâdîki, 1990, s. 37) Fuzûlî’nin gazellerindeki sevecenliği için saygın olduğu kadar Nef’î’de kasidelerindeki ya da meddahlarındaki görkemliliği için o kadar saygındı ve tıpkı onun gibi kendisine has bir tarz benimsemiştir.” (Poole, s. 214) Onun berrak tarzını şairler taklit etti, ancak Sabrî isimli hiciv şairi onu taklitte daha başarılıydı. Sabrî’nin yazmış olduğu kaidelerde çok başarılıdır. (Sâdîki, 1990, s. 38)

Aşağıdakiler Nef’î’nin en ünlü kasidesinin giriş kıtalarıdır. (Poole, s. 214) Sarayda kaldığı süre boyunca daha da geliştirdiği söylenen bu kaside, IV. Sultan Murad’ı öven bir kaside, bu kasidenin dildeki en sanatsal ve en özgün şiirlerden birisi olduğunu hesaba katarsak biraz şüpheli bir hikâye gibi görünüyor. Türk içki âlemi türünden güzel bir örnek veren ve Osmanlı şairlerinin bayıldığı tema olan bahar mevsimi büyüleyiciliğinin karakteristik tarzlarına değinen bir şiirdir. (Poole, s. 215)

Esti nesîm-i nevbahâr açıldı güller subh dem

Açsın bizim de gönlümüz sâkî meded sun câm-ı Cem

Erdi yine ürd-i behişt oldu hevâ anber sirişt

Âlem behişt ender behişt her kûşe bir bâğ-ı İrem

Gül devri ayş eyyâmıdır zevk u safâ hengâmıdır

Âşıkların bayramıdır bu mevsim-i ferhunde dem

Dönsün yine peymâneler olsun tehî humhâneler

Raks eylesin mestâneler mutriblar ettikçe nagam (Akkuş, 2018, s. 16)

“The early springtide breezes blow, the roses bloom at dawn of day;

Oh! Let our hearts rejoice; cup-bearer, fetch the bowl of Jem, I pray.

The gladsome time of May is here, the sweetly scented air is clear,

The earth doth Eden-like appear, each nook doth Irem's bower display.

'Tis e'en the rose's stound o' glee, the season of hilarity,

The feast of lovers fair and free, this joyous epoch bright and gay.

So let the goblet circle fair, be all the taverns emptied bare,

To dance let ne'er a toper spare, what while the minstrels chant the lay.” (Poole, s. 215-216)

“Eser meltem yelleri erken bahar ayında, şafak vaktinde açar güller,

Kalplerimiz yeniden coşkuyla dolsun, yalvarıyorum saki Cem'in kadehini getir.

Mayıs'ın neşesi sardı dört bir yanı, amber kokuları sardı etrafı,

Yeryüzü Cennet bahçelerine büründü, her kuytu İrem bahçesi,

Gül devri yeme içme, zevk ve sefa zamanıdır,

Bu coşkulu dönem, aşıkların bayramıdır.

Kadehler dolup boşalsın, mahzenleri baştan aşağı boşaltın,

Ozanlar türkü tutturdukça, mest olanlar dans etsin.” (kısaltılmıştır.)

(Poole, s. 215-216)

1.6.2. Nâîlî

Nâîlî için, İstanbullu olduğu, gerçek isminin Yeni Zada Mustafa Efendi olduğu ve hakkında sarayda önemli bir görevde bulunduğu için çok az şey bilinmektedir. (Gibb, 1901, s. 239)Nâîlî'ye sözcüklerin şairi denir. O, şefkatli sözcükleri sever ve ayrıca Nâîlî'nin bir kitabı da Urdu dilinde tercüme edilmiştir. (Solet, 1989, s. 348)

1.6.3. Nâbî

Nâbî, Roha'da doğmuş ve IV. Mehmed döneminde İstanbul'a gelmiştir. Üstadının ölümü üzerine Nâbî, Mekke'ye hac yolculuğu yaptı ve Kutsal Kent'ten

döndükten sonra, Halep'e yerleşti. Baltacı Muhammed Paşa, ilk büyük vezirinden sonra Nabi'yi şehrin valisi olarak atadı." (Gibb, 1901, s. 239)

sNâbî'nin şiirlerinde gerçek sözcükler ve gerçek düşünceler bir şiir biçimi olarak yazılmıştır. Nâbî, duygulardan çok akla önem verir." (Solet, 1989, s. 348) Öldüğünde seksen yaşını aşmış olan Nâbî, kısmen masalda ve kısmen ayette; muazzam sayıda eser bıraktı, mektubun çoğu, kendisiyle dost olan çeşitli bakanlara övgü dolu olarak yazdığı kasidedir. (Gibb, 1901, s. 240)

Poole'a göre: "Onun saymakla bitmeyen eserlerinin büyük bir bölümü didaktik türdedir ve bazıları Farsça modeline o kadar yakındır ki Türkçe için yazılıp yazılmadıklarını ayırt etmek çok zordur. Bir sürü takipçisi vardı, bu takipçilerin arasında Ragıp Paşa ve Sami muhtemelen değinilmeyi en çok hak edenlerdir. (Poole, s. 217)

Nabi'nin divanında dokuz bin beyit vardır. Evladı için iki uzun ahlaki özelliğe iki şiiri "Khayriyya" ve "Khayr-Abad" bir başyapıt olarak gösterilmektedir. (Gibb, 1901, s. 240)

1.7. XVIII. Yüzyıl Osmanlı Divan Şairleri

XVIII. yüzyılda Osmanlı divan şiirleri dönem gerileme dönemine girdi, ancak yine de bu yüzyılda üç önemli şair yer almaktadır ve bu şairler: Nedim, Şeyh Gâlib ve Mustafa Naim'dir. (Solet, 1989, s. 349) Bu yüzyılda Nâbî ve Nedim çeşitli şiir türlerinde meşhur olmuşlardır. Nedim, son derece güzel, berrak, açık ve gerçekçi kasideler yazmıştır. (Sâdiki, 1990, s. 38)

1.7.1. Nedîm

Nedîm, klasik dönemin en büyük beş şairi arasında yer almaktadır. O, halis, sade ve güzel dilinden dolayı günümüzde de çok sevilmektedir. Nedîm, kendi kısa şiirlerinde hayal zenginliği ve uyumlu sözcükleri vasıtasıyla kendinden önceki çağdaşlarından ders almıştır. (Solet, 1989, s. 349)

III. Ahmed'in saltanatı(1703-1730) sırasında, eski Osmanlı şairlerinin en iyisi olan Nedîm'in yıldızı bu dönemde parladı. Nedim'in tamamen kendine has bir tarzı vardı. Türkçe ya da Farsça, bütünüyle öncülerinin hiçbirisiyle alakası yoktu,

tarzını ve bu tarzı taklit etmeye kimse yeltenmedi. Hakikat ahenginin sözlerinde en mükemmel zarafet ile yazılmış gazellerinde, ulusunun başka hiçbir şairinde bulunamayacak hayat dolu sevincin ve neşeli vurdumduymazlığın bir tonu çalıyordu. (Poole, s. 217)

Bu dönemde Sadrazam İbrahim Paşa, Nedim'e çok güvenip sevdiğinden dolayı ona kütüphanesinin emanet etmiş ve onu kütüphane müdürü yapmıştır. (Sâdiki, 1990, s. 38)

1.7.2. Şeyh Gâlib

Şeyh Gâlib, "Gâlib Dede" ismiyle tanınmıştır ve XVIII. yüzyılın ortalarının sonunda yaşamıştır. Galib, klasik dönemin son döneminin büyük şairi olarak bilinmektedir. Baki, Fuzûlî, Nef'î ve Nedîm'den sonraki en büyük beş şairinden birisidir. (Solet, 1989, s. 349) Şeyh Gâlib, III. Selim zamanında(1789-1807) yaşamıştır ve bu dönemde eserler yazmıştır. Şairin kinayeli bir romantik eseri olan "Hüsn-ü Aşk", Osmanlı şiir dehasının en iyi çalışmalarından birisidir. (Poole, s. 206)

Galip, divan şiirinin bu son döneminde yazmış olduğu "Hüsn-ü Işk" isimli ünlü eseri, onun popüleritesini arttırmıştır. Galib, "Hüsn-ü Işk" isimli mesnevi nazım şeklindeki şiir bu eserini yirmi altı yaşındayken yazmıştı. Bu dönemde yayınlanan hiçbir eser, onun "Hüsn-ü Işk" isimli eseriyle rekabet edemedi. (Solet, 1989, s. 349)Fuzûlî, Nef'î ve Nedîm gibi Şeyh Gâlib de başarılı bir şekilde önceki yazarlardan farklı, kendine has bir tarz oluşturmuştu. (Poole, s. 220)

XVIII. yüzyıl divan edebiyatından sonra IX.yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu döneminde yeni edebiyat akımları ortaya çıkmış, daha sonra ise Modern Türk edebiyatı dönemine geçiş başlamıştır.

SONUÇ

Yabancı kaynaklarda Osmanlı divan şiiri ve şairleri hakkında çok değişik bilgiler yer almaktadır. Türkiye'de yayınlanan divan şiiri ve şairleri hakkında bilgi veren kitaplarda, yabancı kaynaklarda yer alan bilgilerin bir kısmına rastlanmaktadır. Bunun yanında yayımlanmış olan yabancı kaynakların bir kısmı eski kitaplardır ve arşiv kitabı niteliğindedir. Urduca olarak yayınlanmış kitaplar ise

Poole ve Gibb'in kitaplarına göre daha yeni kitaplardır. Yabancı kaynaklarda çeşitli yüzyıllarda yaşamış şairler hakkında kısa da olsa bilgi verici ifadeler bulunmaktadır. Eski yıllarda yayımlanan ve Osmanlı divan şiirini anlatan kitapların güncellenmesi ve Osmanlı divan şiirini anlatan başka yeni kitapların yayınlanmasıyla birlikte klasik Türk edebiyatı divan şiiri ve şairleri hakkında daha güncel bilgiler ifade edilebilir.

S

KAYNAKÇA

- Akkuş, M. (2018). *Nef'i Dîvânı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay
- Çavuşoğlu M. (1973). *Necati Bey Divanı*, Kervan Kitapçılık
- Gibb, E. J. B. (1901), *Ottoman Literature*, Walter Dunne Publish, Washington-London
- Halman, T. S. (1976). *Yunus Emre*, Çev: İhsan Ali Khan, Alaka-i Sakafat- ı İdare, Hurşid Printers, İslamabad
- Küçük, S. (1981). *Bâkî Dîvânından Seçmeler*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları
- Mengi, M. (1995). *Mesihî Dîvânı*, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara
- Poole, S. L. (t.y). *Turkey*, Publishers United, Anarkali Lahore
- Sâdiki, C. A. (1990). *Zeytun Ke Sa'ey*, Zahid Publishers, Lahore,
- Solet, S. (1989). *Turk Aur Turki*, Islamic Publishers, Lahore
- Tarlan, A. N. (1981). *Fuzuli Divanı*, Akçağ Yayınları

7. Bölüm

SOSYAL SERMAYE KAPSAMINDA TAZIYE KÜLTÜRÜNÜN YAS SÜRECİNDE PSİKOSOSYAL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Ali Rıza ABAY

*Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü,
alirizaabay@gmail.com*

Öğr. Gör. Nurullah YELBOĞA

*Artvin Çoruh Üniversitesi, Sosyal Hizmet Bölümü,
nurullah_yel06@hotmail.com*

GİRİŞ

İnsan hayatının en önemli süreçleri olarak değerlendirilen doğum, evlenme ve ölüm; içinde yaşanan kültürel değer ve toplumsal yapıya bağlı olarak değişiklik gösteren birçok adet, tören, ritüel ve dini uygulamaları barındırmaktadır. Bu geçişlerin amacı yeni duruma uyumu sağlamak, yeni durumu kutlamak ve geçiş sürecinde ortaya çıkan tehlikelerden bireyi korumaktır (Örnek, 1971: 11). Bu bakımdan Türkiye'nin neredeyse her bölgesinde ölüm ve sonrasında gerçekleştirilen farklı uygulamalar Türk toplumsal yapısında kendine özgü bir taziye geleneğinin oluşmasını sağlamıştır (Dikmen, 2015: 459).

Dini inanışlar, ölümün açıklanması ve yorumlanması hususlarında farklı tutum içerisinde olmalarına rağmen ölüm karşısında sergilenen uygulamalar birbirine yakınlık göstermektedir. Dini inanç ve motifler ölüm ve yas sürecinin her aşamasında belirleyici olabilmektedir. Hatta o güne kadar hiç dini bir yaşantı sergilememiş bireyler bile sevdikleri birini veya yakınlarını kaybettiklerinde kendilerini dini bir sarmalın içinde bulabilmekte ve o atmosferi yaşayabilmek-

tedir. Zira dini inançlar dayanışma, karşılaşılana her durumu iyiye yorumlama, umut aşılama gibi birçok işlevi kapsamaktadır. Bununla birlikte dini inançların ölüm-ötesi hayat hakkında görüş bildirme ve sabretmeyi önerme gibi fonksiyonları, inançların yas sürecinin sağlıklı bir şekilde atlatılmasına yönelik çabalarıdır (Göka, 2015).

Bu çalışmada, ölüm ve ardından gerçekleştirilen taziye kültürünün sosyal sermaye kapsamında değerlendirilmesi ve taziye kültürünün psikososyal boyutuna dikkat çekilmesi hedeflendiğinden sosyal sermaye kavramının açıklanmasında yarar görülmektedir.

Sosyal sermaye kavramı literatürde henüz bir kavram olarak tanımlanmadan önce de aslında birçok çalışmada kullanılmıştır. 1800'lü yılların başından itibaren iş birliği, dostluk, arkadaşlık ve dayanışma gibi konularda kullanılmış; ardından 1900'lü yılların başlarında Hanifan (1916)'ın sosyal sermaye tanımlamasıyla karşılaşmaktayız. Hanifan (1916)'ın bu tanımında arkadaşlık ve dostluğun önemli bir yer edindiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan sosyal sermaye kavramının temelinde sosyal ilişkilerin olduğu söylenebilir. Yakın geçmişteki çalışmalarda ise (Putnam, 1995) sosyal sermayenin daha çok güven, sosyal ağlar ve normlar temelinde değerlendirildiği anlaşılmaktadır. Lin (2010, Akt. Polat ve Aktaş-Polat, 2015: 767) ise sosyal sermaye getirisini sosyal ilişkilere yapılan yatırımlarla ilişkilendirmektedir. Fukuyama (2000:1) sosyal sermaye kavramının anlam çerçevesine gelenek, dini inanç ve diğer kültürel normları dahil etmektedir. Bu bağlamda çalışma kapsamına alınan taziye geleneğinin içinde barındırdığı anlam ve işlevler dolayısıyla sosyal sermaye ürünü olarak ele alınabileceği anlaşılmaktadır. Zira sosyal sermayenin, ahlaki değerlerden, kültürel ve siyasi yapıya kadar birçok alanda iş birliği ve dayanışma da dahil birden fazla toplumsal uygulamaya yön verdiği anlaşılmaktadır.

Genel anlamda din kurumunun gönüllü faaliyetleri barındırması, grup içi güveni sağlama ve beşerî sermaye desteğiyle yardım örgütlenmelerini geliştirme si din kurumunun sosyal sermaye açısından bir kaynak teşkil ettiğinin göstergesidir. Diğer bir ifadeyle din kurumu sosyal sermaye üretebilmektedir (Aydemir ve Tecim, 2012: 50). Bununla birlikte din kurumunun kuşakları birleştirici olduğu ve sosyal sermayeyi çocuk, genç ve yetişkinler için erişilebilir kıldığı belirtilmektedir (Alacahan ve Duman, 2011: 116-117). Bu anlamda din kurumunun sosyal sermayeyle yakın ilişkisinin olduğu, taziye kültürünün dini yaklaşımlarla

uygulandığı ve bu nedenle din, taziye geleneği ve sosyal sermayenin ortak bir noktada buluştuğu söylenebilir.

1. ARAŞTIRMANIN TANIMLAYICI ÇERÇEVESİ

1.1. Araştırmanın Problemi

Taziye, kavram olarak cenaze sahiplerini teselli etme, acılarını hafifletme/ paylaşma ve geride kalanlara destek olma anlamlarında kullanılmaktadır. Bu olumlu çıktılarının yanında toplumsal bütünleşmeyi sağlama, dayanışmayı pekiştirme ve toplumsal yapıyı bazı yönleriyle temsil etme potansiyeline de sahiptir (Abuzar, 2010: 3). Taziye geleneğinin bu özelliklerinden hareketle “Yakınlarını kaybedenler açısından acının paylaşılması yas sürecini nasıl etkiliyor?” ve “Taziye geleneğindeki hangi uygulamalar yas sürecinde psikososyal destek bağlamında değerlendirilebilir?” sorularının yanıtları araştırmanın problemi oluşturmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı

Literatür tarandığında sosyal sermayenin çok geniş kapsama sahip olduğu ve birçok disiplinin farklı yönleriyle kendisinden yararlandığı görülmektedir. Bu çalışmada, aynı konuyu araştıran diğer çalışmalardan farklı olarak genelde ölüm ve ölüm sonrası geleneksel dini uygulamalar özelde taziye geleneği ve bu geleneğin yas sürecindeki bireye katkısı araştırılmıştır. Çalışma kapsamında daha önce yapılan araştırmaların çoğunlukla Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki illeri kapsamaması araştırmamızda bu illerdeki taziye kültürlerini ele alma gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla bu bölgelerdeki uygulamalardan hareketle yas süreci olarak nitelendirilen ölüm sonrası psikososyal durumun taziye geleneğinin dayanışma, birliktelik, teselli etme, acıyı paylaşma ve sosyal ilişkileri güçlendirme boyutlarıyla değerlendirilmesi ve taziye kültürünün sosyal sermaye ürünü olarak ele alınması amaçlanmıştır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Alan yazında taziye kültürünün son yıllarda daha sık araştırıldığı görülmektedir. Söz konusu bu araştırmalarda bazı yöresel taziye uygulamalarına yer ve-

rilmiş ve bu uygulamaların dayanışma, birliktelik ve teselli etme gibi toplumsal gereksinimlerin karşılanmasındaki rolüne vurgu yapılmıştır. Ancak bu çalışma, kayıp sonrası yas sürecindeki bireylerin bu süreci atlattıklarına ve en kısa sürede normal yaşamlarına dönmelerine odaklanmaktadır. Dolayısıyla bireyin yas ile baş edebilme ve bu süreci sağlıklı bir şekilde tamamlayabilmesinde taziye kültürünün etkisine değinilmiştir. Taziye kültürünün yas sürecindeki bireyler için psikososyal destek olarak ele alınması araştırmancının önemini ortaya koymaktadır. Ayrıca sosyal sermayenin birçok meslek ve disiplin tarafından kullanıldığı ve toplumun sahip olduğu gelenek, görenek, tören vb. bazı kültürel değerler ve kaynakların sosyal sorunların çözümünde kullanılabileceği bilinmektedir. Bu bağlamda bireysel ve toplumsal problemlerin çözümünde toplum kaynak ve güçlerinin kullanımı bazen tercih bazen de zorunlu olabilmektedir. Özellikle toplum üzerinde olumlu etkiye sahip olan taziye kültürü gibi bazı uygulamaların ön plana çıkarılarak birey ve toplumun refahı için yaygınlaştırılması önem taşımaktadır. Taziye kültürüne bu perspektiften yaklaşım bu çalışmanın diğer bir farklılığını göstermektedir.

2. SOSYAL SERMAYE TANIMI VE KAPSAMI

Sosyal sermaye kavramının başta sosyologlar, ekonomistler ve siyaset bilimciler olmak üzere birçok bilim insanı tarafından irdelendiği ancak bu konuda büyük ağırlığa sahip olanların Coleman, Putnam ve Bourdieu olduğu hususunda bilim camiasında fikir birliği vardır (Edwards ve Foley, 1999; Akt. Gerşil ve Aracı, 2011: 42). Dolayısıyla sosyal sermaye kavramının bu öncülerin yaklaşımlarından hareketle açıklanması önem taşımaktadır.

Öncelikle Bourdieu (1986)'nın sosyal sermaye tanımlaması ele alındığında karşılıklı tanıma ilişkilerine bağlı toplam kaynakları ifade ettiği görülmektedir. Daha sonra Coleman (1998) sosyal sermayeye işlevsel bir yaklaşım sergileyerek sosyal sermayenin üretkenliğine vurgu yapmaktadır. Bu bakışa göre sosyal sermaye tek bir varlık yerine, iki ögesi ortak olan farklı varlıklardan oluşmaktadır. Yine sosyal sermaye sosyal yapının bazı boyutlarından meydana gelmekte ve söz konusu yapının içindeki aktörlerin eylemlerinde kolaylık sağlamaktadır (Gerşil ve Aracı, 2011: 42).

Putnam (1993) ise sosyal sermayenin toplumdaki verimliliği arttırdığı ve güven, norm ve ağlar aracılığıyla toplumsal örgütlenmeyi teşvik ettiğine dikkat çekmektedir. Böylece sosyal sermaye, toplum içerisinde iletişim ağları, şebekeler, grup üyelikleri vb. gibi ortak faaliyetlerden meydana geldiği görülmektedir. En nihayetinde Putnam'a göre sosyal sermaye stoku dolu bir toplumla çalışmak daha kolaydır (Tüylüoğlu, 2006: 27).

Yukarıda sözü edilen yaklaşımların dışında sosyal sermayenin anlam çerçevesi başka araştırmacılarca da çizilmiştir. Örneğin Adler ve Kwon (2002) sosyal sermayeyi üç kategoride değerlendirerek aktörler arası ilişkilere dayandırmaktadır. Bu kategoriler; içsel, dışsal ve her ikisini de kapsayan bir tanımlamadan oluşmaktadır. Bu bakımdan aktörlerin kendi aralarındaki ilişkileri; aktörlerin diğer aktörlerle ilişkileri ve her iki kategoriye de kapsayan diğer bir kategori.

Aslan(2016: 184)'ın çalışmasında yer verdiği “sosyal sermaye, kullanıldığında artan, kullanılmadığında aşınabilen (Putnam, 1993) ve bir toplumda zaman içinde kazanılıp kaybedilebilen (Fukuyama, 1998) sosyal sermayenin tükenmesi durumunda tekrar üretilmesi çok uzun yıllar alan (Fukuyama, 1998)” şekliyle ifade edilmesi sosyal sermayenin toplum içerisindeki koşullardan ve ilişkilerden nasıl etkilendiğini daha açık göstermektedir. Karagül ve Dündar (2006: 62)'ın bir toplumdaki sosyal sermaye birikimini doğrudan o toplumun tarihi geçmişine, çalışma koşullarına, etnik ve dini yapısına, ekonomik ve siyasi politikalara dayandırması ise sosyal sermaye ile toplumsal yapı ilişkilerini ne denli iç içe olduğunu daha iyi açıklamaktadır. Böylece sosyal sermayeyi oluşturan unsurların kendilerinden ziyade söz konusu unsurların kullanımı neticesinde ortaya çıkan eylem ve davranışlara bağlı olduğu anlaşılmaktadır (Altay, 2007: 338).

Sosyal sermayenin diğer sermaye türleriyle ortak yönleri bulunmakla birlikte “gelecekte geri dönüşünden emin olunamayan yatırım” gibi ayırt edici özellikler taşıdığı da bilinmektedir. Yine sosyal sermaye diğer yatırım türlerine dönüşme potansiyeline sahiptir. Fiziki ve beşerî sermayeye nazaran ekonomik sermayeye dönüşme oranı daha düşüktür. Sosyal ilişkileri ön planda tutar ve sürekliliği sağlamak için zaman ve enerjiyi bu ilişkilere aktarma hedefindedir. Ve belki de en çarpıcı yönlerinden bir tanesi de kullanılmadıkça yıpranma, tükenme özelliğine sahip olmasıdır (Adler & Kwon, 2000: 93-94). Bu özellikler itibariyle değerlendirildiğinde sosyal sermayenin yaratılması ve/veya yok edilmesi bireylerin kontrolü dışındadır (Coleman, 1990: 315-317). Dolayısıyla bu sermaye türü,

onu üretebilmek için çaba gösterenlerin ve onların yararlanabileceği özel bir mal değil tam aksine sosyal yapının tüm bileşenlerinin kullanabileceği kamusal bir maldır (Coleman, 1988; Akt. Ağcasulu, 2017: 119).

Özetle sosyal sermayenin dayanışmacı, aracı ve güçlü bağları kapsayıcı olduğu; sosyal ağların ve bu ağlara sahip olanların sosyal sermaye açısından zengin kabul edildiği; sosyoekonomik ve yönetsel sorunların çözümünde doğrudan bir reçete olmadığı ancak bu sorunlar karşısında kullanımının daha kapsamlı ve etkili sonuçlar doğuracağı ve diğer birçok olumlu yönünün açık bir şekilde kabul edildiği literatürde belirtilmektedir (Ağcasulu, 2017: 126)

3. TOPLUMSAL YAPI

Bir toplumda insanların sahip oldukları ilişki ve etkileşimin kökleri önceden yapılandırılmış ve eskilere dayanmaktadır. Toplumda mevcut olan yaşam biçimi rastlantısal olmadığı gibi kendiliğinden de meydana gelmemiştir. Toplumun yapısını oluşturan kültürel norm ve değerler toplumsal statü ve etkileşimi belirlemektedir. Dolayısıyla toplumsal yapının bileşenleri olarak normlar, değerler ve toplumsal rolleri ifade etmek mümkündür. Bu nedenle bir toplumdaki mevcut yapıya odaklanan çalışmalar o toplumun kurumlarını ve davranış örüntülerini irdeleyerek söz konusu yapıyı açığa çıkarmaya ve analiz etmeye çalışmaktadır (Abuzar, 2010: 262). Bu anlamda toplumsal yapıyı açıklayan o topluma özgü semboller ve işaretler olduğu ve bunların toplumsal yapı bileşenlerini ortaya çıkardığı söylenebilir (Abuzar, 2010: 2)

Toplumsal yapının ne olduğuna ilişkin özetleyici bir girişten sonra *toplumsal yapının* tam olarak neye karşılık geldiğine bakmakta yarar vardır. Aslında birçok kavramda olduğu gibi bu kavramın tanımlanmasında da üzerinde tam olarak uzlaşıya varılmış bir tanımının olmadığı görülmektedir. Yine de “*parçaları arasında bağlar ve karşılıklı ilişkiler bulunan sistem ya da bütün, toplumsal davranışlarda tekrarlanan kalıplar için kullanılan esnek bir kavram veya toplumsal statü ve rollerin görece durağan düzenlenmesi*” şeklinde tanımlamak mümkündür. Bu tanıma göre bir toplumda farklılık gösterebilme potansiyeline sahip akrabalık, siyasi, dini, ekonomik vb. gibi kurumlar o toplumun yapısını belirlemektedir. Bu açıdan bakıldığında toplumsal yapının normlar, değerler ve toplumsal rollerin

toplamından oluştuğu söylenebilir (Marshall 1998)

Toplumsal yapının kavramsal çerçevesinde yukarıda belirtilen örüntülerin yer aldığı dikkate alındığında doğal olarak toplum üyelerinin tüm ilişkileri ve davranışlarının da bu yapının önemli bir parçası haline geldiği anlaşılmaktadır. Zira bir toplumun yapısından söz edip ilişki ve davranışları görmezden gelmek/ yok saymak eksik bir bakış olur.

İlişki ve davranışlar yapının bir parçası olarak değerlendirildiğinde ise o toplumun kültürel belleğinde ne varsa onlara bakılır. Bu bakışla toplumsal yapı ele alındığında evlilik, ölüm ve bunlar neticesinde gerçekleştirilen törenler ve sembolik değerlere bakmak gerekmektedir. Zira bunlar bir şekilde her toplumda yer almakta ve bunların yekûnu toplumsal yapıyı oluşturmaktadır. İçerdikleri sembol ve ilişkiler itibariyle de geniş anlamlara sahip olmaktadır.

Bu çalışma genel itibariyle ölüme ve ölüm etrafında gerçekleşen törenlere odaklandığından toplumsal yapının bu boyutuyla ele alınması daha gerçekçi ve akılcı durmaktadır. Toplumların yapısında ve kültürel belleğinde ölüm olgusu geniş bir yer kaplamaktadır. Kapladığı geniş alan itibariyle de yüzyılların birikimini ve çeşitliliğini temsil etmektedir. Ölüm etrafında şekillenen dinsel merasimler, törenler ve diğer birçok toplumsal eylem ölümün kültürel bir bellek niteliği taşıyor olmasıyla ilgilidir. Coğrafyalar değiştikçe hem ölüme ilişkin toplumsal kültür biçimleri değişmekte hem de ölüme yüklenen anlamlar çeşitlenerek kültürlere özgü olmaya doğru bir ilerleme göstermekte ve dini inançlar, ekolojik çevre ve kültürel etkinlikler gibi pek çok unsur anlam çeşitliliğine zenginlik katmaktadır (Sağır, 2013: 125).

Kültürel belleğin içinde önemli bir yer tutan ölüm, aynı zamanda toplumsal bütünleşmenin sembolü niteliği taşımaktadır. Ölüm sonrasında farklı toplumlarda ve farklı şekillerde gerçekleştirilen merasimlerin, yas törenlerinin, ritüellerin ve taziye geleneklerinin toplum içerisinde bir iletişim ağı oluşturma gibi bir işlevi de olmaktadır. Bu iletişim ağı söz konusu toplumsal eylemler neticesinde hem toplumsallaşmaya rehberlik eder ve yön verir hem de toplum üyelerinin kimlik inşasında etkin rol oynar. Böylece her ne kadar modern toplumlarda söz konusu ağlar değişip dönüşmüşse de hem geleneksel hem de modern toplumlarda birey ve toplum üzerinde etkisini sembol ve anlamlandırılmalar aracılığıyla göstermeyi sürdürmektedir. Ancak geleneksel dönem toplumlarında daha güçlü olan bu iletişim ağları, modern dönem toplumlarında değişim ve dönüşüme uğramıştır

(Sağır, 2013: 125).

Ölüm olayının en temel özelliklerinden birisi evrensel olmasıdır ve fiziki olarak bir bireyin kaybıdır. Bu fiziki kayıp ise toplum açısından aynı zamanda bir tür “toplumsal kayıp”tır. Bu yönüyle de ölüm, toplumsal yapı açısından dolaylı yönden kültürel semboller, törenler, merasimler vb. gibi unsurlarla temasta bulunarak onların içeriğini oluşturur ve aynı zamanda kültürel bir alan olma niteliğine sahip olur (Sağır, 2012: 904). Böylece kültürün ve dolayısıyla toplumsal yapının şekillenmesinde etkin bir rol oynar.

3.1. Geleneksel Toplum Yapısı

Yapılan literatür taraması neticesinde geleneksel toplum yapısının taziye kültürünün devam etmesinde etkili olduğu görülmüştür. Yani, toplum kendi geleneklerinden uzaklaştıkça bazı değerleri yok olmaya yüz tutmaktadır. Taziye geleneğinin geleneksel toplum yapısıyla yakın bir ilişki içerisinde bulunması bu başlığın açılmasını gerekli kılmıştır.

Geleneksel yapıya sahip toplumlarda adet, gelenek ve göreneklere sıkı sıkıya bağlılık vardır ve toplumsal değişimler uzun zaman almaktadır. Bununla birlikte toplum üyeleri arasındaki bağlar daha güçlü olabilmekte ve bireyler dayanışma içerisinde hareket etmektedir. Bu bakımdan taziye geleneğinin yaygınlığı ve devamı geleneksel yapıya sahip toplumlarda daha sık karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle bu başlık altında geleneksel toplum yapısına kısaca yer verilmiştir.

Geleneksel toplum tanımı, çoğunlukla kapitalist ve kentleşmiş “modern” topluma karşı kullanılmaktadır. Bu yaklaşım ise “modern olmayan” toplum yapısı gibi olumsuz bir anlama sahip olmasına sebebiyet vermektedir. Oysa ilkel, geri gibi anlamlarından ziyade daha çok güçlü aile değerleri ve “cemaatsel yapı”yı temsil ettiğini söylemekte yarar vardır (Marshall, 1998).

Geleneksel toplumlar daha çok köy ve kasaba gibi yerleşim yerlerinde rastlanan küçük ölçekli toplumlardır. Homojen olma özelliğine sahip olduklarından farklılıklar çok düşük düzeyde olmakta, benzerlikler daha baskın görünmektedir. Kutsallık, ahlaki ve inançsal değerler çok önemli yer tutar ve insanlar dünya görüşlerinde belirleyici olmaktadır. Statü aileye bağlı olarak doğuştan kazanılmakta ve toplumsal tabakalaşma bakımından eşitsizlik vardır. Toplumsal hareketlilik çok düşük düzeydedir. Ataerkil geniş aile yapısı yaygındır. Ekonomi tarım ve

hayvancılığa dayalıdır. Toplumsal değişimler çok yavaş gerçekleştiğinden birkaç nesil boyunca devam eder (Abuzar, 2010: 263).

Gelenekçi toplum yapısına sahip toplumlarda nüfus az olduğundan üyeler arasındaki ilişkiler daha sıkıdır. Sosyal örgütlenme biçimi hısımlık üzerinden devam eder. Bu toplumlarda herhangi bir problem gelenekler, ortak tutum ve davranışlar aracılığıyla çözümlenir. Sosyal bütünleşme ve dayanışma çok güçlü olduğundan toplum biçiminde değişimler çok az görülür. Üyeler, alışılmadık/yeni bir durumla karşılaşma olasılıkları düşük olduğundan yerleşmiş tutumlara bağlı bir şekilde yaşamlarını sürdürürler. Tören ve merasimler toplum üyelerinin tamamı için gündelik yaşamın önemli bir parçasıdır. Geleneksel toplumsal yapının egemen olduğu bu toplumlarda söz konusu törenler etkin ve geniş bir alana karşılık gelmektedir. Bu bakımdan bu törenler aracılığıyla toplumsal yapı hakkında geniş kültürel bir bilgiye ulaşmak mümkündür (Abuzar, 2010: 264-265).

4. ÖLÜM, KÜLTÜR VE DİN İLİŞKİSİ

Ölüm olayı, nerdeyse her toplumda toplumsal alanda önemli bir yer tutmakta, kültürel davranış örüntülerine ve ölüm etrafında şekillenen geleneklere yön vermektedir. Hem bireysel hem de toplumsal yönleri bulunan ölüm olayı, bu toplumsal alanlarda yoğun bir biçimde varlığını hissettirmektedir. Bu yönüyle tarihsel gelişim süreci içerisinde her zaman bireysel ve sosyal hayatın kabullenilen bir parçası olmakta, haliyle beşerî varlığın kutsal veya kutsal dışı en önemli olayları arasında yerini almaktadır (Hökelekli, 1991: 151-165).

Ölüm etrafında şekillenen uzun/kısa bütün törenlerde toplumların önemli kültürel göstergeleri mahiyetinde olan birçok uygulama bize toplumların gelenek ve inançları hakkında da bilgiler vermektedir. Her toplumda varlığını bir şekilde sürdüren bu uygulamalar farklı inançlara sahip toplumlarda dahi benzerlikler gösterebilmektedir. Bununla birlikte ölüm sonrası ritüellerin ne şekilde yapıldığı, hangi sosyal etkileri meydana getirdiği ve ne tür anlamlar taşıdığı toplumsal bir gösterge olarak bu uygulamalardan çıkarsamak mümkündür (Kara, 2009: 221).

Yukarıda açıklanan tören ve uygulamalarda kültürel izleklerin varlığı açıkça ortadadır. Ölüm ve kültür ilişkisine gelince, kültürel öğelerin örgütlü birlikler

ve toplumsal grupların ortak çabası sonucu oluştuğu dikkate alındığında aradaki güçlü bağ daha net anlaşılmaktadır. Bununla birlikte “kültür ve dinin” güçlü bir şekilde birbirini etkileyen ve sosyal kompartımanlarda tesirler bırakan iki mekanizma olduğu ve bu şekilde gelişimlerini sürdürdükleri görülmektedir. Diğer bir deyişle dinin hem yaşam tarzlarını belirlediği hem de mevcut yaşam pratiklerinin din üzerinde etkiler bıraktığı görülmektedir. Örneğin; ölüm olayının içerisinde yer alan birçok uygulamanın dinsel sınırlama ve/veya yaptırımları barındırdığı bilinmektedir. Bu bakımdan geçiş ritüelleri olarak gerçekleştirilen bu uygulamalarda bireyler dinsel kuşatmalar altında toplumla iş birliği içinde hareket etmeye yönlendirilmektedir. Dolayısıyla ölüm sonrası ritüeller, toplum üyelerine olağanüstü durumlarda kültürün içine sindirmiş olduğu kutsal içerikler aracılığıyla toplum ve inanca uygun kabul edilebilir çıkış yolları göstermektedir. Böylece kültür, dinin şekillendirici vasıflarıyla içi doldurulurken aynı zamanda beşer hayatını elinden alarak dine teslim etme görevi görür. Ölüm olayında da açıkça görülen bu din-kültür etkileşimi ölüm olgusunu anlamakta kolaylık sağlamaktadır (Erdiç, 2017: 160).

Ölüm, kültür ve dinin ilişki ve etkileşiminden sonra bu çalışmanın Türkiye özelinde yapılması ve toplumun büyük çoğunluğunu İslam inancına mensup bireylerin oluşturması, İslam inancı perspektifinden ölüm, İslam inancı ve taziye geleneklerini bir potada sentezleyerek değerlendirmeyi gerektirmektedir.

Örneğin birlik, beraberlik ve dayanışma açısından taziye sürecinde taziye evini ziyaret etmek, ölü çıkan eve yemek götürmek, geride kalanların acılarını paylaşmak için güzel ve sabra davet edici sözler sarf etmek İslam inancına göre yapılması gereken uygulamalar olarak değerlendirilmektedir (Albayrak ve Arıcı, 2007: 42). Yine akraba ve komşuların, taziye süreci boyunca geride kalanları desteklemek için yalnız bırakmamaları da gelenekselleşmiş bir kültürel uygulamadır aynı zamanda.

Özetle Kur’an’da taziye ile ilgili doğrudan bir bilgi bulunmamakla birlikte, hadis kaynaklarında bazı rivayetlere göre taziyede bulunmanın Hz. Peygamber’in tavsiyesi olduğundan açıkça söz edilmektedir. Bu bağlamda değerlendirilebilecek bir Hadis’te; “*Bir musibete uğrayan kardeşini taziye eden kimseye Allah kıyamette ikram elbisesini giydirebilir.*” buyrulmaktadır (Sofuoğlu, 1999; Akt. Albayrak ve Arıcı, 2007: 35).

İslam inancının ölümlerle iç içe birçok uygulamayı kapsamaması, bu uygulama-

ların kültürel öğeler üzerinde önemli izler bırakması; dinin ölüm öncesi, süreci ve sonrasına ilişkin bazı inançsal pratikleri (yıkama, kefenleme, gömme, cenaze namazı, dua vb.) ve yapılması gerekenleri açıklaması; akraba, yakınlarla ve topluma bazı sorumluluklar yüklemesi gibi düzenleme ve normları belirlemesi (Erdiç, 2017: 154) İslam inancının aynı zamanda kültürün önemli unsurlarını oluşturduğunu da açıkça göstermektedir. Bu bakışla din, kültür ve ölüm olayı arasında güçlü bir bağ vardır ve İslam inancı de bu baği destekleyen buyruklar içermektedir denilebilir.

5. TAZİYE GELENEĞİ

Toplum dinamik bir yapıdadır ve bu dinamik yapının bir sonucu olarak sosyal bütünleşme, sosyalleşme ve çeşitli sosyal kontrol mekanizmaları ortaya çıkmaktadır. Bu mekanizmaların içeriğini ise adetler, gelenekler, inançlar vb. gibi sosyal davranışlar oluşturur. Ölüm ve sonrasında gerçekleştirilen törenler ve taziye gibi sosyal uygulamalarda sosyal ilişkiler gelişerek aynı zamanda toplumsallaşmayı ve toplum kültürünü de besler (Dikmen, 2015: 458). Böylece ölüm olayı etrafında şekillenen taziyeler, törenler, rit ve ritüeller birer toplumsal bütünleşme ve dayanışma sembolleri haline gelmektedir.

Türkiye’deki taziye geleneği de böyle bir uygulamanın temsili ve sembolüdür ve kültür ve toplumsal yapı ile ilgili çeşitli bilgileri barındırır. Taziye kavramı Arapça kökenli olup birinin yaşadığı üzüntü verici olay veya durum için sabra ve dayanmaya teşvik etme manasındadır. Türkçe’de ise yakınıni kaybeden birine baş sağlığı dileme ve onu teselli etme maksadıyla ziyaret etme anlamındadır (Albayrak ve Arıcı, 2007: 34). Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde de buna yakın bir anlamda kullanılmakta ve “Ölen kimsenin yakınlarına başsağlığı dileme, taziye.” şeklinde açıklanmaktadır (TDK, 2022).

Taziye geleneğinin Türkiye’ye özgü bir niteliğe sahip olduğu söylenebilir. Çünkü İslam dini ve Anadolu kültürünün bir sentezi olarak meydana geldiği ortadadır. Zira Türkiye’deki taziye geleneğinin içerisinde dini uygulamalara ait olmayıp kültüre ait birçok unsur olduğu gibi, inançsal bir yönü olmayan birçok adet de yer almaktadır ki bu durum onu Türkiye’ye özgü kılmaktadır.

Örneğin taziye geleneğinin İslam dinindeki kökeni Hz. Peygamber’in ölenin

ardından üç güne kadar yas tutmayı tavsiye eden uygulamalarına dayandırılmaktadır. Bu üç güne sınırlandırılan yas uygulamasında ölenin yakınlarını teselli etme ve onları sabırlı olmaya teşvik etme gayesi vardır. Ancak yukarıda da ifade edildiği üzere taziye olarak formüle edilen uygulamanın içerisinde birçok farklı davranış örüntüsü yer aldığından olayın arka planında sosyolojik perspektifi temsil eden çok fazla alan bulunmaktadır. Örneğin taziye sürecinde mezarlığın yeri, mezarlıkta yer tespiti, cenazenin yıkanması ve defnedilmesi, taziye ziyaretlerinin yapılması vb. gibi pek çok pratik taziye olgusunun birer parçası niteliğindedir. Dolayısıyla taziye olgusu kültürel, sosyal ve dinsel tutumlarla biçimlenen ve zengin içeriklere sahip bir tür ritüel özelliğine sahip olmaktadır (Parin vd., 2012: 214).

Taziye uygulamasına ilişkin özetleyici bir çerçeve çizmek gerekirse ölenin aile ve yakın akrabaları taziye sahipleri olarak anılmakta ve ölüm olayının ardından akraba, eş-dost ve komşular ölüm sebebiyle duydukları üzüntüyü taziye sahiplerine iletmektedir. Taziye ziyareti esnasında ölenin yakınlarına söylenen “Başınız sağ olsun.” ifadesinden dolayı taziye ziyaretinin baş sağlığı ziyareti olarak da adlandırıldığı belirtilmektedir (Kara, 2009: 152). Ayrıca bu ziyaretlerin acıyı paylaşma, geride kalanları teselli etme ve onlara destek olma anlamlarını da taşıdığı ifade edilmektedir. Bu törenlerin ise daha çok geleneksel yapıya sahip ve örf, adet ve kültürel değerlerin etkin bir şekilde görüldüğü cemaatçi toplumlarda yaygınlık gösterdiğinden söz edilmektedir. Böylece taziyelerin işlevsel olduğu bu toplumlarda dayanışma, birlik beraberlik ve acıyı paylaşma gibi ilişkilerin daha güçlü bir şekilde hissedildiği ve bu törenlere hassasiyet göstermeyen bireylerin bir tür toplumsal baskıya maruz kaldığı belirtilmektedir (Abuzar, 2010: 268).

Taziye uygulaması genellikle defin işlemiyle başlar ve daha sonra akraba, eş-dost ve komşuların, taziye sahiplerini cenaze evinde ziyaret etmekle devam eder (Kara, 2009: 152). Ölü evinde toplanan kalabalık, birkaç gün boyunca geride kalanlara baş sağlığı diler ve çaresizliklerini toplumsal dayanışmayla aşmalarına destek olurlar (Koçin, 2003: 144).

Taziye uygulaması ile ilgili bu genel bilgilerden sonra taziye sürecinin önemli bir parçası niteliğinde olan ve bu süreç içerisinde sıklıkla başvuru alan taziye yemeği ve Mevlit okutma adetleriyle ilgili bazı bilgileri paylaşmak konunun daha detaylı bir şekilde ele alınmasına yardımcı olacaktır.

1.4. Taziye Yemeği ve Mevlit Okutma

İslami teamüller, ölenin yakınları yemek yapmakla uğraşamayacakları için aileye yemek hazırlayıp götürülmesi gerektiğini işaret etmektedir. Bu uygulamanın Hz. Muhammed'in bir tavsiyesi olduğu ve Hz. Peygamber'in Cafer ailesinden biri şehit olunca "Cafer ailesine yemek yapın, çünkü onların başına -yeme içmeye bakamayacakları- bir iş geldi." dediği (hayrettinkaraman.net, 2022) ve bu uygulamadan hareketle söz konusu uygulamanın Anadolu'nun neredeyse her bölgesinde uygulandığı belirtilmektedir. Anadolu'da taziye kültürünün bir parçası haline gelen bu uygulama ilk günden başlanarak bir hafta, on gün boyunca devam eder. Toplumsal dayanışmanın önemli bir örneğini de temsil eden bu dinsel-kültürel pratik, taziye sahiplerinin kederli-üzüntülü oldukları hesaba katılarak onlar adına onlar için gerçekleştirilmektedir (Kara, 2009: 152).

Günümüzde Anadolu'nun birçok bölgesinde sürdürülen yemek ikram etme ve birlikte yemek yeme âdeti sayesinde cenaze sahiplerinin beslenme ihtiyaçları karşılanmakta ve böylece kendilerini ihmal etmemeleri amaçlanmaktadır. Ayrıca yemek için hazırlıkların yapılması, yemeklerin servis edilmesi ve ikramı sürecinde de iş birliği pekişmektedir. Kendi taziyesinde yemek yapılan kişi daha sonra aile yakınları ve komşuları benzer bir olay yaşadığında aynı sorumluluğu üstlenmekte ve böylece söz konusu uygulama dönüşümlü olarak sürdürülmeye devam etmektedir (Keskin, 2006:23).

Yukarıda açıklanan uygulamanın dışında bazı bölgelerde yaygınlık gösteren ölü yemeği çıkarma ve sene-i devriyesinde yemek dağıtma gibi uygulamalar da mevcuttur. Örneğin bir inanışa göre Uşak yöresinde elli ikinci günde ölenin burun kemiğinin düştüğüne inanılır. Bu nedenle elli ikinci günde ölenin daha az acı çekmesi ve acıları hissetmemesi için Mevlit okutulurak yemek dağıtılır. Bu uygulamanın yanı sıra bazı bölgelerde ölünün haftasında, kırkıncı, elli ikinci, ölüm yıl dönümü günlerinde Mevlit okutulurak dua edildiği ve yemeklerin dağıtıldığı belirtilmektedir. Bu uygulamaların diğer bir amacı da ölenin ruhunun rahat etmesini sağlamaya yöneliktir (Örnek, 1971).

5.2. Taziye Çadırından Taziye Evlerine

Geleneksel toplum yapısı içerisinde taziye geleneği özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde geniş avlulu bahçelerde devam etmektedir.

Ancak Türkiye’de hala devam eden kentleşme süreciyle birlikte şehirlerdeki kısıtlı alanlar ve ailelerin apartman dairelerine yerleşmeleri sonucu bahçe avlularında yapılan taziyeler sokaklarda, çadırlarda yapılmaya başlanmıştır. Ancak bu uygulamanın şehir merkezlerinde sokakları işgal etmesi, ulaşımı engellemesi ve diğer bazı toplumsal sorunları beraberinde getirmesi yerel yönetimlerin bu bölgelerde “taziye evleri” yapmalarına neden olmuştur. Ancak taziye evlerinin yapılma nedeni sadece bu değildir. Sosyal belediyecilik kapsamında taziye sahiplerine hizmet ulaştırma gayesi de vardır. Örneğin Keskin (2006:21) makalesinde 2000’li yıllarda bu amaçla Şanlıurfa Kültür ve Araştırma Vakfı’nın Bakırlı Göl civarındaki bir evi restore edip “taziye evi” olarak hizmete sunduğunu ifade etmektedir. Aynı çalışmada “taziye evlerinin” hemen her semt ve mahallede, hatta bazı camilerin avlusunda açıldığı ve sayılarının da hızla arttığı belirtilmektedir. Bu uygulamalar aslında kırsal alandaki bazı geleneksel uygulamaların göçle birlikte şehir merkezlerine taşındığının da göstergesidir.

Taziye yeri olarak kullanmak için bazı şehirlerde (Batman, Siirt, Mardin) apartmanların altında büyük bir mekân ayrılmıştır. Bazen de taziye evine yakın herhangi boş bir daire, çay ocağı veya dükkân tedarik edilir. Evi taziye için uygun olan komşuların evleri de aynı amaçla kullanılabilir. Son dönemlerde ise yerel yönetimlerin böyle bir gereksinimi fark etmesi, muhtar ve toplumun girişimleri sayesinde mahalle ve semtlerde taziye evleri de inşa edilmektedir. Yine, yeni yapılan bazı camilerin alt katları taziye için ayrılmakta veya caminin bitişiğinde taziye mekanları yapılmaktadır (Albayrak ve Arıcı, 2007: 39).

Şehir merkezlerindeki bu taziye evleri yoğunluktan dolayı ancak üç gün kullanılabilir. Bu nedenle son dönemlerde taziyelerin üç günle sınırlandırıldığı görülmektedir. Bu mekanlarda gerçekleştirilen taziyelere eş-dost, akraba ve komşular katılarak başsağlığı diler ve genellikle 10-15 dakika içerisinde taziye evinden ayrılmaktadırlar. Zira taziye evleri uygulamalarının devam ettiği bu bölgelerde güçlü bağlar ve dayanışmadan dolayı taziyeler çok kalabalık olmakta ve mekanlar kalabalığı taşıyamamaktadır. Taziye evinin kapısında taziye sahipleri ayakta hem gelenleri karşılamakta hem de gidenler uğurlanmaktadır (Abuzar, 2010: 271).

Taziye evleri uygulaması toplumda önceden mevcut olan taziye çadırı uygulamasının devamı niteliğindedir. Şehirleşme ve modernleşmeyle birlikte zamanla diğer bazı âdetlerin yok olma tehlikesi geçirmesiyle birlikte, kültüre eklemle-

nen taziye uygulaması geleneğinin toplumun ve dolayısıyla kültürün korunması altında olduğu söylenebilir. Bu vb. gibi diğer bazı kültürel pratiklerin zamanla değişime uğrasa da tamamen yok olmadığı, sahiplenildiği ve korunmaya çalışıldığı ifade edilebilir.

6. YAS SÜRECİ

Yas, genel olarak bir kayıp sonrasında yaşanan şiddetli ve uzun süreli acı olarak tanımlanmaktadır. Daha geniş haliyle yas, kişinin kaybettiğinden ayrılmaya, ölenle olan bağlarını koparmaya, çevreyle ilişkisini yeniden şekillendirmeye ve yaşamla uyum sağlamaya duyduğu gereksinimi zaman içerisinde karşılamaya çalıştığı bir süreçtir (Hablemitoğlu, 2021:29).

Başka bir tanımda ise yasin, sevilen birinin kaybindan sonra geride kalanların yüzleştikleri fiziksel, duygusal, bilişsel ve davranışsal tepkilerin toplamından oluştuğu belirtilmektedir (Gizir, 2006: 196). Yasin toplumsal yönüne vurgu yapan bir başka tanım ise, toplum açısından “önemli” olduğu kabul edilen insanların ölümünden dolayı yaşanan acı ve üzüntünün yine toplumsal kalıplar içerisinde yaşanması durumu (Akalın, 2006: 23) şeklindedir.

İnsanlar yaşamlarının herhangi bir evresinde sevdiklerini kaybetmekte ve yas tutmaktadırlar. Yas süreci ölüm olayının doğal bir sonucudur ancak yasa verilen tepkiler ve yasin şiddeti ölene yakınlık derecesi, ölenle sahip olunan ilişkinin boyutu, ölüm şekli ve kültürel bazı faktörlere bağlı olarak değişmektedir. Yas süreci kendi içerisinde belli koşullar altında bir güçlüğü ve yaşam dengesini bozma riskini taşımaktadır ve bu bilinen bir durumdur (Genç ve Aydın, 2015: 492).

Yakınına kaybeden bireylerden bazıları yas sürecinde üzüntü ve kederin dışında yaşam dengelerini bozacak derecede karmaşık bir dönemden geçebilmektedir. Şok, kabullenme, inkâr-ret gibi evrelerde güçlük çeken ve yas sürecinde yüzleştikleri sorunlarla baş etmekte zorlanan bazı bireylerin yasları olağan halden çıkarak travmatik bir sürece evrilebilmektedir.

Yakınına kaybeden bireylerin bu denli güçlüklerle karşılaşmasının birçok nedeni olabilir ve bunlardan bazılarına yukarıda yer verilmiştir. Ancak sözü edilen bu faktörlerin de dışında geride kalanların kaybedilene ekonomik, sosyal, biyolojik ve duygusal yönden bağlı olması da etkili faktörlerdir. Dolayısıyla sevilenin

kaybından dolayı derinlerde yaşanan acı son derece insancıl ve gereklidir. Örnek (1971), bu acının “kaybedilenin bir daha yerine getirilemeyeceğinin acısı” olduğunu ve bunun tüm toplumlarda yasın antropolojik temelini oluşturduğunu ifade etmektedir (Örnek, 1971: 81).

Yas sürecinin nasıl ilerlediğine, hangi evreleri kapsadığına ve yas yolculuğunun ne zaman sona erdiğine ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Örneğin Hablemitoğlu, yas yolculuğu hakkında bilgi verirken onun doğru ya da yanlış, yavaş ya da hızlı bir yolunun olmadığını vurgulamaktadır (Hablemitoğlu, 2021: 19). Buna karşın yas tutmanın farklı evrelerden oluştuğunu belirten yaklaşımlar da mevcuttur. Yas evrelerini 3’e, 5’e ve 8 evreye ayıran ve her evrede hangi belirtilerin görülebileceğini açıklayan yaklaşımlar bulunmaktadır.

Örneğin kayıp sonrasında başlayan yas sürecini psikolojik ve fizyolojik tepkiler bağlamında değerlendiren bir yaklaşıma göre normal yas tepkileri üç evrede açıklanmaktadır. Bu safhalar; başlangıç, orta ve normal duruma dönme evrelerinden oluşmaktadır. Başlangıç safhası ölümle başlar ve üç ile altı hafta arasında sürebilmektedir. Başlangıç evresinin ilk dönemlerine şok ve ölüme inanmama eşlik eder ve korku, boşluk, şaşkınlık, donukluk ve anlamsızlık gibi duygular yaşanmaktadır. Bu evre içerisinde zaman zaman ağlama krizleri görülebilir. Yas yolculuğunun orta safhasında ise, ölüm gerçekliğiyle yüzleşme ve sevilen kişinin olmadığı bir dünyada yaşama dönme çabaları vardır. Yaklaşık bir yıl süren bu orta evrede ölen kişiyle yeni bir bağ kurmanın yolları aranır ve ölenle yeni bir ilişki kurulur. Yas tutmanın son evresi, yeni başlangıçların ve planların yapıldığı ve insanlarla ilişkilere yeniden yatırım yapıldığı evredir ki bu normal yaşama dönmenin de sinyalleri anlamındadır (Yıldız, 2006 Akt. Pekergil, 2009: 38).

Yukarıda sözü edilen yas sürecinin bazı bireyler açısından daha karmaşık olması ve yas tepkilerinin kendi güçlerini aşacak düzeyde onları çaresiz bırakması onları dışardan bir desteğin alınmasına doğru sürüklemektedir. Bireyler yaşamlarının bu gibi zorlu süreçlerinde kendi öz kaynaklarını (kişilik özellikleri, maneviyat, dayanıklılık vb.) ve dışsal kaynakları (sosyal destek mekanizması, taziye kültürü vb.) kullanarak sorunlarıyla baş etmeye çalışmaktadırlar. Bu çalışmanın odağında taziye geleneğinin psikososyal boyutu yer aldığından aşağıdaki başlık altında taziye geleneği psikososyal bir perspektifle ele alınmıştır.

7. TAZİYE GELENEĞİNİN PSİKOSOSYAL BOYUTU

Yas tutmanın ölüm olgusuyla ilintili en eski ve en yaygın tutumların başında geldiği söylenebilir. Yas tutma, bir sürece karşılık gelmekte ve törensel bir yönü de bulunmaktadır. Yas tutma törenleri, kültürden kültüre değişkenlik göstermekle birlikte gerek ilkel gerekse medeniyet oluşturmuş yüksek kültürlerde var olması sebebiyle evrensel bir özellik de taşımaktadır. Bu törenler, toplumun dini inançları ile örf ve adetlerinin birlikte şekillendirdiği ritüellerdir. Cenaze ve yas törenleri, ölen kişiye saygıyı ve dini bir görevi yerine getirmeyi içermekle birlikte, ölen kişinin geride kalan yakınlarının acısını paylaşmayı, bu üzüntülü durumunda onlara destek vererek yalnız olmadıklarını hissettirmeyi ve oluşan yeni duruma onları hazırlamayı da amaçlamaktadır. Taziye kelimesinin anlamına bakıldığında da bireyin psikolojik açıdan güçlü durabilmesi için bir destek içerdiği görülmektedir (Pekergil, 2009: 38).

Ölüm olayının ardından gerçekleştirilen taziye uygulamasının iki evreden meydana geldiği söylenebilir. İlk evrede cenazenin yıkanması, cenaze namazının kılınması ve defin işlemleri yerine getirilir. Daha sonra ise -defin işleminden sonra- taziyenin günler, bazen de haftaları bulan ikinci evresi başlar. Taziye formata uygun bir şekilde yerine getirilen ritüeller sayesinde psikolojik bir desteği de içeren ve yakın akraba, eş-dost ve komşulardan oluşan dayanışma halkasıyla ikinci evre devam eder. Bu evre sosyal, kültürel, demografik, ekonomik ve siyasi açıdan zengin bir kompozisyonu temsil eden sosyal örüntülerle devam eder (Parin vd., 2012: 218).

Taziye kültüründe dayanışma, birlik beraberlik, acıya ortak olma vb. gibi psikososyal yönü de bulunan pek çok ilişki örüntüsü bulunmaktadır. Yaşadıkları kayıp sebebiyle yalnızlık hissine kapılan bireylerin yanlarında akraba, eş-dost ve komşularını görmeleri ve acılarının paylaşıldığını hissetmeleri onlarda hem bir teselliye teşvik etmekte hem de ruhsal açıdan bir tedavi işlevi görmektedir (Albayrak ve Arıcı, 2007: 41). Bu bakımdan taziye geleneğinin birçok olumlu çıktısının yanında psikososyal desteği ve dolayısıyla ruhsal bir iyileşmeyi sağladığı da söylenebilir.

Taziye ziyaretlerinde dinsel, kültürel geleneğin etkisiyle sarf edilen güzel, destekleyici sözlerin ve başsağlığı dileminin sağaltıcı gücü neticesinde acının dinmesi ve yasın hafifletilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu avutucu sözlerin dışında ölüm gerçekliğinin hatırlatılması, aşırı şekilde yas tutmanın ölenlere

bir yararının olmadığı belirtilmesi, bireyleri uyarıcı ve tekrar günlük yaşama dönmeyi teşvik edici ifadelerin sıklıkla tekrar edilmesi yaşam dengesinin yeniden kurulmasını ve uyumu hızlandırmaktadır (Örnek, 1971: 92). Dolayısıyla toplumda yer edinen bu âdetler, yas tutan bireyleri teselli etme, onları yeni duruma alışmaları için destekleme ve acılarını azaltmaya yöneliktir.

Parin ve arkadaşları (2012: 216-217) Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da taziye geleneğiyle ilgili yaptıkları çalışmalarında ölüm sonrası uygulamaları şu şekilde açıklamaktadır:

“Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da geleneksel taziye töreni ana hatlarıyla iki aşamalı olarak gerçekleşmektedir. Ölümün yarattığı sarsıcı etkilerin yoğun yaşandığı, tabiri caizse ölüm olayı sıcaklığını korurken ölen kişinin ailesine, yakınlarına psikolojik destek vermek amacıyla başlayan ve mezarlıktaki defin işlemleriyle neticelenen birinci aşama. Halk arasında ilk destek çağrısı olarak da algılanan bu evrede ölüm olayını duyan, ölen kişiyle bir biçimde bağı olan herkes taziye yerine koşmakta, taziye için gerekli hazırlıklara iştirak etmektedir. Taziye töreninin bu aşamasında gündelik yaşamın merkezini oluşturan iş ve uğraşların rijit bir çıkışla devre dışına itildiği, taziye seremonisine ait kolektif hafızada yer edinmiş şablonun yönlendirmesiyle gergef gibi işleyen biz temelli bir dayanışma konseptinin adım adım devreye girdiği görülmektedir. Ölenin yakınlarını teskin ve teselli etme, kefenleme, tabuta koyma, cenaze namazı, mezarlık işlemleri, defin gibi basit görünen; fakat elbirliği olmaksızın yerine getirilmesi zor olan bu süreç; taziye töreninin omurgasını oluşturan dayanışma ruhu ile görev, sorumluluk hatta bir zorunluluk şeklinde algılanarak aşılmaktadır.”

Aynı çalışmada taziye ziyaretlerine geçerli sebeplere bağlı mazeretler olmaksızın katılmamanın kolektif bilinçle onaylanmadığı belirtilmektedir Ayrıca söz konusu taziyelerde ilişkilerin ya da sosyal mesafenin test edildiği, aksayan, gevşeyen veya kopmuş toplumsal ilişkilerin revize edildiği bir uygulama olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu bakımdan bu uygulamanın bölgede akrabalık bağlarını güçlendirdiğine ve ilişkilerin yeniden şekillenmesine yardımcı olduğu vurgulanmaktadır (Parin vd., 2012: 221).

Taziye kültürüne çok yönlü bakıldığında taziye kültürünün çoklu bir işleve sahip olduğu anlaşılmaktadır. Teselli etme, psikolojik destek sağlama, ilişkileri revize etme ve birlik, beraberlik ve dayanışmayı pekiştirme gibi birçok olumlu yönü bulunmaktadır. Taziye geleneğiyle bütünleşen birçok davranışın aynı za-

manda sosyal dayanışmayı sağlamlaştırdığı da görülmektedir. Örneğin Parin ve arkadaşları (2012, 221) makalesinde taziye sürecinde su, elektrik, ısınma, temizlik, yiyecek-içecek ve ikramlara ilişkin maliyetlerin dayanışma içerisinde gönüllülerce karşılandığını aktarmaktadır. Taziye süreci boyunca yapılan harcamaları finanse edecek kişilerin listesi öncelikle yakın akrabalarından başlanarak hazırlanır. Ardından kişi listesine akrabaların dışındaki kişiler de eklenerek katkı kat sayısı arttırılır ve bu süreç bir yörünge misali devam eder.

Taziye sürecinde ailelerin yükünü hafifletici bu uygulamalar, ikram âdetleri ve giderlerin ortak karşılanması gibi eylemler dayanışmanın önemli örnekleri olarak ifade edilebilir. Üzüntülü ailelerin hem acılarını paylaşma, onları teselli etme ve yapılan işlerde aktif sorumluluklar üstlenme yas tutan bireylerin bu zorlu süreçte daha çaresiz hissetmelerinin önüne geçmektedir. Ayrıca bu girişimler sayesinde taziye sahipleri yalnız olmadıklarını, toplumda değer gördüklerini ve önemsendiklerini hissederek güçlenebilmektedirler.

Bireyler yaşamları boyunca karşılaştıkları kayıplar ve problemler karşısında kendi güçlerini kullanarak sorunlarıyla baş etmeye çalışmaktadır. Ancak baş etme becerisinin her bireyde aynı olmadığı, yas sürecinde ve yasin şiddetinde kişilik özelliklerinin, dini inancın, yaşam deneyimlerinin, eğitim, yetenek-beceri, iş ve statü gibi bazı faktörlerin etkili olduğu bilinmektedir. Söz konusu bu faktörler aynı zamanda bireylerin güç ve dayanıklılıklarını da ifade etmektedir. Dolayısıyla problemlere verilen tepkiler bireyden bireye farklılık göstermektedir. Bazı bireylerin bazı problemlerle baş etme ve sorunlarını çözmekte güçlükler yaşayabilmeleri bu gerçeği destekler niteliktedir. Bu tür durumlarda bireyler dış çevrenin veya bir profesyonelin desteğine ihtiyaç duyabilmektedir. Yas süreci boyunca geride kalanların durumları değerlendirildiğinde bireylerin en kısa sürede normal yaşamlarına daha kolay dönebilmeleri için kişisel ve sosyal destek kaynaklarına gereksinim duydukları söylenebilir. Taziye geleneğindeki bazı uygulamalar bu işlevi görmekte ve sosyal destek kapsamında değerlendirilebilmektedir.

SONUÇ

Ölümün doğum gibi doğal bir olgu olması, onun bazı doğal baş etme yöntemleri olması gerektiğine işaret eder. Birçok insan yas belirtileriyle kendi kaynaklarıyla baş ederek kayıp sonrası yeni yaşama uyum sağlamaya çalışmaktadır.

Ancak, bazı faktörlere ve bireysel farklılıklara bağlı olarak bazı bireyler, yas tepkilerini çözümlenmekte zorlanabilmektedir (Külahçıoğlu, 2017: 113).

Yas hem bireysel hem de sosyal bir deneyimdir. Diğer bir ifadeyle bireyler yaslarını kendi içlerinde yaşayabilecekleri gibi sosyal/diğer insanlarla paylaşım içerisinde de yaşayabilmektedirler. Bu durumun belki de en iyi gözlemlendiği yer ailedir. Bir aile üyesinin kaybindan tüm aile sistemi etkilenir. Ailedeki bu kayıpların ardından aile üyelerinin birbirine destek olarak zorlu süreci daha kolay geçirebildikleri düşünülebilir (Külahçıoğlu, 2017: 114). Bu örnekte olduğu gibi aile bir sistem olarak düşünüldüğünde aile içerisindeki yasin atlatılması nasıl ki diğer üyelerin desteğine bağlı olarak değişiyorsa, tüm ailenin toplum tarafından destek alması da ailenin bu süreçle daha kolay baş etmesine destek olmaktadır. Sosyal sermayenin kaynakları arasında yer alan kültürel ve dini özellikler, toplumsal değerler ve normlar taziye geleneği uygulamalarında önemli bir yer teşkil ederek sürecin bir parçası olmaktadır. Taziye geleneğinde yer edinen teselli etme, acıyı paylaşma, dayanışma, birlik ve beraberlik içinde hareket etme gibi eylemler toplumun yasa baş etme sürecini kolaylaştırma potansiyelini göstermektedir. Ayrıca taziye geleneği, sosyal ağlar ve bağların güçlü olduğunun da göstergesidir.

Ölüm sonrasında gerçekleştirilen tören, merasim ve ritüeller kültürel yapı hakkında bize önemli ipuçları vermektedir. Geleneksel toplum yapısı içerisinde hala yerini koruyan “taziye geleneği” kentleşme ve modernleşmenin etkisiyle bazı değişimlere maruz kalmıştır. Bazı bölgelerde de bu gelenek yerini basit ve sade uygulamalara bırakmıştır. Kent merkezlerinde apartman kültürü sebebiyle taziye geleneğinin kendini idame ettiği yaşam alanları daralmışsa da Doğu-Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yerel yönetimlerin bu ihtiyaca binaen inşa ettikleri “taziye evleri” taziye geleneğinin bazı değişimlere rağmen yeniden yaşam alanı bulmasına aracılık etmektedir.

Bu çalışma neticesinde sosyal sermaye ürünü olarak taziye geleneğinin psikososyal, ekonomik, siyasi ve kültürel birçok yönünün bulunduğu açıkça ortaya çıkmıştır. Özellikle yakın kaybının sebebiyet verdiği yasin akut dönem belirtileri (şok, inkâr, kabullenememe, yaşamı-ölümü sorgulama vb.) söz konusu taziye geleneği vasıtasıyla hafifleyebilmektedir. Zira sosyal sermaye bireyler vasıtasıyla sahip olunamayan fakat bireyler arası ilişkilerle ortaya çıkarılabilen, karşılıklı güven, beklentiler ve dayanışmanın sonucunda oluşan bir değerdir. Norris

(2001), sosyal sermayeyi kültürel boyutuyla açıklarken bireylerin davranış ve ilişkilerini etkileyen sosyal normlara vurgu yapmaktadır. Ona göre sosyal sermayenin içeriğini oluşturan toplumsal ağlar, değerler ve normlar sayesinde bireyler arasında etkileşimli, iş birliğine dayalı karşılıklı sorumlulukları üstlenme durumu oluşmaktadır (Ekinci, 2010, 16).

Güçlü sosyal ağlar, insanın sahip olduğu sosyal çevrenin kaynaklarından güç edinmesini; bağlayıcılık, insanlar arasındaki sıkı bağları (aile, yakın çevre ve akraba) ve sosyal ilişkileri ifade etmektedir. İşte güçlü sosyal ağları sembolize eden taziye geleneği de bu işlevi görmekte ve psikososyal açıdan güçlendirici bir uygulama olarak yerine getirilmektedir. Özetle sosyal sermaye kapsamında değerlendirilen taziye geleneğinin birçok olumlu çıktısının olduğu; dayanışmayı, birlikteliği, temsil ettiği ve pekiştirdiği; psikososyal açıdan geride kalanları güçlendirdiği ve yalnız olmadıklarını hissettirdiği bir uygulama olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Abuzar, C. (2010). Şanlıurfa’da Değişen Toplumsal Yapıda Taziye Geleneği: Bir Toplumsal Yapı Çözümlemesi. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*. 10(2). (259 -274).
- Adler, P. S. ve Kwon, S. (2002). Social Capital: Prospects for a New Concept. *The Academy of Management Review*. 27(1). (17–40).
- Adler, P. S. ve Kwon, S. (2000). Social Capital: The Good, the Bad, and the Ugly. In E. L. Lesser (Ed.), *Knowledge and Social Capital: Foundations and Applications* (pp. 89–115). USA: Butterworth – Heinemann.
- Ağcasulu, H. (2017). Sosyal Sermaye Kavramı ve Temel Bakış Açılarının Karşılaştırılması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*. 8(17). (114-129).
- Akalın, A. E. (2006). Ölümün ve Ölmenin Sosyolojisi Üzerine Kuramsal Bir Çalışma. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Alacahan, O. ve Duman, B. (2011). Güven ve Sivil Bağlılık Boyutuyla Sosyal Sermaye ve Mezhep: Kahramanmaraş Örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. 10(36). (108-131).
- Albayrak, A. ve Arıcı, İ. (2007). Elazığ’da Taziye Geleneği. *İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 12(2). (33-44).

- Altay, A. (2007). Bir Kamu Malı Olarak Sosyal Sermaye ve Yoksulluk İlişkisi. *Akademik Bakış*. 1(7). (337-362).
- Altuntek, N. S. ve Erdal, Y. S. (2014). Bediüzzaman Mezarlığı'nda Ölüm: Toplumsal/Kültürel Görünümler. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 31(1). (71-100).
- Aslan, S. (2016). Türkiye'de Sosyal Sermaye Bileşenlerinden Güven Hakkında Bir Değerlendirme. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 17(2). (181-204).
- Aydemir, T. A. ve Tecim, E. (2012). "Türk Toplumunda Aile ve Dinin Sosyal Sermaye Potansiyeli. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 28, (43-59).
- Bourdieu, P. (1986). The Forms of Capital in Jhon G. Richardson(ed). *Handbook of Theory and Research For The Sociology of Education*(241-258). New York. Greenwood Press.
- Coleman, J. S. (1990). Foundations of Social Theory. *Social Forces*. 69(2). (993). <http://doi.org/10.2307/2579680>.
- Çalışkan, D. (2010). *Yenilikçi Oluşumlarda Sosyal Sermayenin Rolü ve Burdur İli Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.
- Dikmen, A. (2015). Değişik Din ve Mezhep Müntesiplerinin Ölümle Gelen Sosyal Birliklilik Algıları ve Ölümü İçselleştirme Uygulamaları (Diyarbakır Örneği). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(40). (458-465).
- Ekinci, A. (2010). *Okullarda Sosyal Sermaye*. Nobel yayıncılık, Ankara.
- Erdiç, Ş. (2017). Anadolu'da Ölümle İlgili İnanç ve Uygulamalara Sosyolojik Bir Yaklaşım Elmalı Yöresi Örneği. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*. 21 (1). (147-178).
- Genç, A. ve Aydın, C. (2015). Uzun Süren Yas Döneminde Bütünleyici Psikolojik Danışma Uygulaması: Bir Olgu Sunumu. *The Journal of Academic Social Science Studies*. 33(1). (491-501).
- Gerşil, G. S. ve Aracı, M. (2011). Sosyal Sermayenin Güven Unsurunun İşgörenlerin Performansı Üzerine Etkileri. *Çalışma ve Toplum*. (1). (39-74).
- Gizir, C. A. (2006). Bir Kayıp Sonrasında Zorluklar Yaşayan Üniversite Öğrencilerine Yönelik Bir Yas Danışmanlığı Modeli. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 2(2). (195-213).
- Göka, E. (16 Temmuz 2015). İslam'da matem var mı? Yeni Şafak Gazetesi. <https://www.yenisafak.com/yazarlar/erolgoka/islamuda-matem-var-mi-2017102>, Erişim tarihi: 18 Aralık 2018.
- Hablemitoğlu, Ş. (2021). *Yas Uzun Bir Veda* (A. Güneş (ed.). Doğan Kitap, İstanbul.

- Hanifan, L. J. (1916). The Rural School Community Centre. *Annals of the American Academy of Political and Social Sciences*. (67). (130-138).
- Hökelekli, H. (1991). Ölüm ve Ölüm Ötesi Psikolojisi. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 3(3). (151-165).
- Kara, Z. (2009). Ölüm Fenomeni Üzerine Bir Din Sosyolojisi Araştırması Kayseri Örneği. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kayseri.
- Karagül, M. ve DüNDAR, S. (2006). Sosyal Sermaye ve Belirleyicileri Üzerine Ampirik Bir Çalışma. *Akdeniz İİBF Dergisi*. (12). (61-78).
- Keskin, Y.Z. (2006). Şanlıurfa Halk Kültüründe Ölüm. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. (16). (7-41).
- Koçın, A. (2003). Ölüm Gerçeğinin Türk Kültürüne ve Anadolu Türk Şiirine Yansıması. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(2). (135-160).
- Külahçioğlu, E. (2017). Yas Danışmanlığı. Özgür Erdur-Baker, İdil Aksöz Efe (Ed.). Yas Danışmanlığı içinde (133-114). Ankara: Anı Yay.
- Marshall, G. (1998). *Dictionary of Sociology*. Oxford University Press.
- Örnek, S., V. (1971). *Anadolu Folklorunda Ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi DTCF Yay.
- Parin, S., Bilgili, A. E. ve Menak, Z. (2012). Kent(li)leşme Pratiğinde Yeni Bir Olgu: Taziye Evleri ve Farklılaşan Sosyo-Kültürel Pratikler. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(2). (212-229).
- Pekergil, M. (2009). Ölüm Olgusunun Din Sosyolojisi Açısından İncelenmesi (Konya Örneği). (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.
- Polat, S. ve Aktaş-Polat, S. (2015). Turizmin Kayıp Halkası: "Sosyal Sermaye". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 8(40). (766-776).
- Putnam, R. D. (1995a). Tuning in, Tuning out: the Strange Disappearance of Social Capital in America. *Political Sciences and Politics*. 28(4). (664-683).
- Sağır, A. (2012). Toplu Merasimlerden Belediye Hizmetlerine Kurumsallaşan Ölüm Bağlamında Bir Ölüm Sosyolojisi Denemesi. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 7(2). (903-925).
- Sağır, A. (2013). Ölüm, Kültür ve Kimlik: Iğdır Ölü Bayramı ile Meksika Ölü Günü Örneği. *Milli Folklor*. 25(98). (125-137).

Sağır, A. (2016). Ölüm Sosyolojisi Bağlamında Yemek, Cenaze ve Ölümün Sofra Pratikleri. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 20(1). (271-298).

Tüylüoğlu, Ş. (2006). Sosyal Sermaye, İktisadi Performans ve Kalkınma: Bir Yazın Taraması. *Akdeniz Üniversitesi, İİBF Dergisi*. (12). (14-60).

Türk Dili Kurumu (2022). <https://sozluk.gov.tr/>, 05.08.2022 tarihinde erişilmiştir.

8. Bölüm

STRATEJİK YÖNETİM VE ÖRNEK OLAY ANALİZİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Dr. Seda YILMAZ

Hacettepe Üniversitesi

ORCID 0000-0001-8000-181X

seda_yilmazz84@hotmail.com /

sedayilmaz19@hacettepe.edu.tr

1. STRATEJİ VE STRATEJİK YÖNETİM

1.1.Strateji Kavramı

Strateji, örgütlerin rakipleriyle başarılı biçimde rekabet etmelerini sağlayacak fikirler ve planlardır. Etkili stratejiler geliştirmede; vizyon, değer yaratma, planlama, ve yönetim, dış çevrenin farkında olma, paydaşların yönetimi ve teknolojiden oluşan altı stratejik noktanın dikkate alınması oldukça önemlidir (Pits ve Lei, 2006, s. 8-9).

İşletmeler açısından strateji, fırsat ve tehditleri dikkate alarak işletmenin zayıf ve güçlü olduğu yanlarının belirlenmesi ve işletmeye rekabet avantajı sağlayacak konum belirleme, karar alma ve uygulama süreci olarak da tanımlanabilir. İşletme yönetimi alanında yapılan bazı strateji tanımları şu şekilde belirtilebilir.

- Strateji, bir değişim yaratmak ve değişime hükmedebilmektir.
- Strateji, ulaşmaya değer bir gelecek için bugünden çalışmaktır.
- Strateji, başkaları tarafından algılanamayan fırsat ve tehditleri algılayabilmektir.

- Strateji, geleceğin kazançları uğruna bugünün kayıplarını göze alabilmektir.
- Strateji, amaçlanan geleceğe ulaşmak için çevresel fırsat ve tehditleri öngörerek, örgütün üstün ve zayıf yönlerini bir kaldıraç olarak kullanabilmektir.

1.2.Stratejik Planlama

Stratejik planlama bir yönetim aracıdır. Diğer bütün yönetim araçları gibi sadece tek bir amaç için kullanılır: organizasyonun işini daha iyi yapmasına ve kendi enerjisine odaklanmasına yardımcı olmak, çalışanlarının aynı amaç için çalışıyor olmalarını sağlamak, faaliyette bulunduğu ortamın çevresindeki değişikliklere göre yönünü belirleyip o yöne doğru gitmesini sağlamak. Kısaca stratejik planlama bir organizasyonun ne olduğunu, ne yaptığını ve neden yaptığını şekillendiren ve ona bu konularda kılavuzluk yapan temel kararları ve eylemleri geleceğe odaklı olarak üreten sistemli çabadır (Akgemci,2008,s.5).

Bir şirketin, kurumun veya kuruluşun geleceğini tasavvur ettiği ve şekillendirilen geleceğe ulaşmak için gerekli yol, yöntem, prosedür, kaynak ve uygulamaların hayata geçirildiği bir süreçtir. Bir şirketin geleceği ve hedeflerine yönelik planlama ve gerçekleştirilmesi sırasında üst yönetim tarafından sahiplenilmesi, her kademenin katkısının sağlanması, en alt kademelere kadar açılımının yapılması, yaygınlaştırılması, takip edilmesi, alınan sonuçların ölçülmesi ve denetlenmesi, gerektiğinde değişiklik ve düzeltmelerin yapılması gerekir. Üst ve orta yönetim kademelerinin stratejik planların hazırlanmasında ve uygulanmasında katkıları kritik ve vazgeçilmezdir (Narinoğlu,2007,s.10).

Stratejik planlamayı, stratejik düşünceyle karşılaştıran Mintzberg'e (1994, s. 107)göre, stratejik planlama stratejik düşünceden ibaret değildir; birincisi analiz, diğeri ise sentezdir. Mintzberg aynı eserinde stratejik planlamanın, yöneticilerin gerçek vizyonlarını sayılara dönüştürerek stratejik düşünceyi aşındırabileceğine ve onun önüne geçebileceğine dikkat çekerek en başarılı stratejilerin planlar değil, vizyonlar olduğunu ifade etmektedir.

Stratejik planlamanın, uzun dönemli planlama veya sermaye planlaması gibi yalnızca planlamadan ibaret olmadığını belirten Hendrick'e (2010,s.222) göre, stratejik planlama, kamunun karşı karşıya bulunduğu önemli soruları çözecek stratejiler geliştirmek için çevrenin ve örgütün ayrıntılı olarak değerlendirilme-

sini gerektirir.

Stratejik planlama, ” kamu kurumlarına ve kar amacı gütmeyen kuruluşlara, misyonlarını yerine getirmede, kendilerinden beklenenleri karşılama ve kamu yararı yaratmalarında yardımcı olmak” biçiminde de tanımlanmaktadır. Bunu gerçekleştirebilmek amacıyla stratejik planlama; örgüt nedir, ne yapar, niçin yapar sorularını şekillendirmek ve rehberlik etmek için gerekli temel kararları almalı ve faaliyetleri oluşturmalıdır (Songür, 2011,s.9).

Yukarıdaki bakış açıları birlikte değerlendirildiğinde; stratejik planlama, sürekli değişen çevre koşullarında yaratıcı düşünceyle analitik düşünceyi birlikte kullanarak örgütün uzun dönemdeki yönünü belirleme süreci olarak tanımlanabilir. Bu süreç, dış ve iç çevreyi analiz etme, paydaşları belirleme ve görüşlerini alma, misyonu ifade etme, vizyon, amaç, hedef ve stratejileri belirleme faaliyetlerinden oluşur.

1.3.Stratejik Yönetim

Stratejik yönetim işletme ve yönetim alanında 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaygın bir şekilde kullanılan bir kavramdır. Stratejik yönetim kavramının da diğer kavramlar gibi tek bir tanımın yapılması oldukça güçtür.

Stratejik yönetim kavramı, temel olarak işletme ile çevresi arasındaki ilişkileri düzenleyen ve rakiplere üstünlük sağlayabilmek veya farklılık yaratabilmek için işletme kaynaklarının etkin kullanılmasını içeren bir anlama sahiptir. Bu bağlamda stratejik yönetim salt uzun dönemli, geleceğe yönelik bir plan hazırlama faaliyeti olarak değerlendirilmemelidir. Çünkü işletmenin yaşadığı çevrenin hızlı bir değişim içerisinde olduğu düşünüldüğünde, geleceğe yönelik planlar yapmak ve bunları uygulamak çok da olası değildir (Ülgen ve Mirze, 2016, s.24).

Stratejik yönetim, bir organizasyonun stratejik pozisyonunun, gelecek için stratejik seçimlerinin ve faaliyetlerindeki stratejik dönüşlerin, anlaşılmasını içerir. İşletmenin stratejik pozisyonunu çevre, stratejik yetenekler, beklenti ve amaçlar belirler. Stratejik seçimler işletme düzeyindeki stratejiler, ortaklık ve uluslararası işbirlikleri ve gelişme metotlarından oluşur. Faaliyet düzeyindeki stratejiler ise faaliyetlerin organizasyonu ve değişim yönetimi ile ilgilidir (Yüzbaşıoğlu,2004,s.159).

Modernist görüş açısından stratejik yönetim; işletmenin uzun dönemde yaşamını devam ettirebilmek, sürdürülebilir rekabet üstünlüğü ve ortalama kar üzerinde getiri sağlayabilmek amacıyla, elindeki, üretim (doğal kaynaklar, insan kaynakları, sermaye, altyapı, hammadde, vs.) kaynaklarını etkili ve verimli olarak kullanılması (Ülgen ve Mirze, 2016, s.26).

Stratejik yönetim organizasyonu doğrudan bütün amaç ve hedeflere yöneltme, karar alma faaliyetlerine birçok paydaşın dâhil edilmesini sağlama, kısa dönemli ve uzun dönemli bakış açılarını sürece dâhil etme, verimlilik ve etkililik arasındaki farklılıkları ortaya çıkarma şeklinde dört anahtar katkısının olduğu söylenebilir.

Buraya kadar yapılan tanımlar çerçevesinde stratejik yönetimin başlıca unsurları ve özellikleri şu şekilde belirtilebilir: (Akgemci,2008,s.8).

- Stratejik yönetim, her şeyden önce, tepe yönetiminin temel bir fonksiyonudur. Aynı zamanda alt kademe yöneticilere rehberlik eden bir fonksiyondur.
- Stratejik yönetim, işletmeyi bir sistem olarak algılar ve işletmeleri açık bir sistem olarak tanımlar.
- Stratejik yönetim, işletme kaynakların en etkili şekilde dağıtımını ve kullanımını ilgilidir.
- Stratejik yönetim, "uzun dönem"deki faaliyetlere ve " nihai sonuçlara" yoğunlaşan bir işletme yönetim sürecidir.
- Stratejik yönetim, işletmenin uzun dönemde yaşamını devam ettirebilmek için kendisini tehdit eden dışsal çevre unsurlarının incelenmesini zorunlu kılar.
- Stratejik yönetim, uzun dönemde işletme varlığını sürdürebilmenin ancak rekabet üstünlüğü sağlayacak işler ve faaliyetlerle başarılacağı bilinciyle, " sürdürülebilir rekabet üstünlüğü" ve dolayısıyla " ortalama kar üzerinden getiri" elde edilebilecek iş ve faaliyet konularını inceleyerek işletme için bunları sağlamaya yöneliktir.

1.4.Stratejik Planlama- Stratejik Yönetim Farkı

Yukarıda açıklanan ve kavramsal çerçeveleri çizilen *stratejik planlama* ile

stratejik yönetim uygulamada sıkça karıştırılmakta ve özellikle kamu yönetiminde birbirinin yerine kullanılmaktadır. Ancak bu iki kavram birbirinden farklıdır. Aşağıda bu farklılık çeşitli yaklaşımlarla açıklanmaya çalışılacaktır.

Stratejik planlamayı stratejik yönetimden önceki evre olarak ele almaktadır. Stratejik planlama, daha çok dışa dönük olarak yapılmakta ve arzulanan amaçlara varabilmek için dış çevrenin her unsuru stratejik yaklaşımla inceleyerek geleceği şekillendirmeye çalışmaktadır (Ülgen ve Mirze, 2016, s. 28).

Stratejik planlamayı stratejik yönetimin belkemiğini oluşturan bir süreç olarak değerlendirmektedirler (Pearce ve Robinson, 2015, s. 33). Bu yazarlara göre stratejik planlama ile stratejik yönetim aynı şey değildir ve stratejik planlama stratejik yönetimin ana elemanıdır.

Stratejik planlamanın planla, stratejik yönetimin uygulama ve performans değerlendirmeyle ilişkili olduğu üzerinde durmaktadır. Kısaca, strateji geliştirme olarak da adlandırılan stratejik planlama, stratejik yönetim sürecinin ilk aşamasını oluşturmakta; stratejik planların uygulanması ve elde edilen sonuçlarını değerlendirilmesiyle stratejik yönetim süreci tamamlanmaktadır (Kabır, 2007, s.5).

“Stratejik planlama” ve “stratejik yönetim” arasındaki farkın yukarıda açıklanan iki ayrı bakış açısıyla netleştirmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu iki yaklaşıma dayanarak, stratejik planlamanın hem stratejik yönetimin oluşmasından önceki önemli bir evre olduğu, hem de stratejik yönetim sürecinin ilk aşamasını oluşturduğu söylenebilir. Stratejik yönetim stratejik planlamadan ibaret değildir ve stratejik planlamadan daha kapsamlı bir süreçtir. Stratejik yönetim; plan hazırlama, hazırlanan planların uygulanabilmesi için gerekli kaynak yönetimini gerçekleştirme, örgüt yapısını, yönetim biçimini, örgüt kültürünü, yaratıcılığı, liderliği sağlama, uygulamaları izleme, sonuçları değerlendirme ve kontrol etme faaliyetlerinin tümünü kapsar. Başka bir deyişle, stratejik yönetim, stratejik planlamayı da içerir, ancak onunla sınırlı değildir. Bu bağlamda, stratejik planlama, stratejik yönetimin ana unsuru olarak kabul edilir ancak yalnızca planlama faaliyetinden ibarettir ve kaynak dağılımı ve bütçe, bilgi yönetimi, değerlendirme, kontrol ve performans yönetimi gibi yönetim faaliyetlerini kapsamaz. Stratejik yönetim ise, örgütün uzun dönemli ve stratejik bakış açısıyla yönetilmesiyle ilgilidir ve sayılan faaliyetlerin tümünden oluşur (Songür, 2011, s. 14-15).

Stratejik planlama ile stratejik yönetim arasında yukarıda açıklanan net farklılığa karşın, kamu yönetimi uygulamalarında ağırlıklı olarak “stratejik planla-

ma” kavramının kullanıldığı görülmektedir. Dünyada kamu yönetiminde stratejik planlama kavramını tercih eden ülkeler arasında ABD, İngiltere, İrlanda, İsveç, Fransa, Yeni Zelanda ve Avusturalya sayılabilir. Ülkemizde de kamu yönetiminde, stratejik yönetim yerine stratejik planlama kavramı kullanılmaktadır. Stratejik planlamayı kamu kurumları için zorunlu hale getiren yasalarda, ikincil mevzuatta ve hazırlanan kılavuzlarda stratejik planlama kavramı yer almaktadır. Ancak, stratejik planlama geniş anlamda ele alınarak stratejik yönetim sürecinin bütününe kapsayacak biçimde uygulanmaya çalışılmaktadır. Başka bir deyişle, planların hazırlanması, uygulanması ve denetimi boyutunu kapsayacak biçimde stratejik yönetim süreci uygulanmakta; ancak, adına stratejik planlama denilmektedir (Songür, 2011, s.15).

1.5. Yönetim ve Stratejik Yönetim

İnsanların belirli amaçları gerçekleştirmek üzere bir araya gelerek oluşturdukları ve beraberce sistematik bir şekilde işbirliği yaparak çalıştıkları gruplara örgüt adı verilmektedir. Bu anlamda, ticari ortaklıkların yanı sıra, birlikler, dernekler, kulüpler, politik partiler, askeri kuruluşlar, işletme birimleri, takımlar ve buna benzer kuruluşlar da birer örgüt örneğidir. En küçük sosyal grup olarak nitelendirdiğimiz ailede bir örgüttür. Nitekim ailede de, eşlerin birlikte ve işbirliği içinde gerçekleştirilmesine karar verdikleri amaçları vardır. Dolayısıyla örgüt denince akla he zaman büyük insan grupları gelmemelidir. Bu nedenle örgütü; iki veya daha fazla bireyin amaçlarını gerçekleştirmek için bir araya gelerek işbirliği yaptıkları gruplar olarak tanımlayabiliriz (Ülgen ve Mirze, 2016, s.22).

Örgütler yukarıda belirtildiği gibi çeşitli amaçları gerçekleştirmek üzere kurulurlar. Politik amaçlara ulaşabilmek, ticari amaçları sağlayabilmek, kamu hizmetlerine yardımcı olmak ve özel amaçları gerçekleştirmek için çeşitli örgütler kurulabilir. En çok rastlanılan örgüt tipi, gelir elde etmek ve ticari amaçları başarmak için oluşturulan örgütlerdir. Bu örgütlerde işin esası: “*içinde yaşadığımız toplumun gereksinimlerini karşılayacak mal ve hizmetleri üreterek topluma yarar sağlayacak bir faaliyeti gerçekleştirmek ve bu faaliyet sonucunda da bir gelir elde etmektir*”. Bu gibi örgütler “*kar amaçlı örgütler*” olarak adlandırılmaktadır. Küçük veya büyük ölçekli tüm ticari kuruluşlar bu sınıfa girerler.

Bazı örgütler yine toplumun gereksinimlerini karşılamak için kurulmakla

birlikte faaliyetleri sonucunda bir gelir elde etme amacı gütmeyebilirler. Kamu kurum daireleri, işçi sendikaları, federasyon ve konfederasyonları, askeri kuruluşlar, sivil toplum örgütleri, dernekler, vakıflar “*kar amaçlı olmayan örgütlerdir*”. Yalnız, burada bir noktaya dikkat edilmesi gerekir: Her örgütün yaşaması ve faaliyetini sağlıklı olarak sürdürebilmesi, kullandığı üretim faktörleri için harcama yapmasına bağlıdır. Bu harcamaları yapabilmek içinde belirli bir gelire sahip olması gerekir. Gelir bu kuruluşlara devlet bütçesinden veya karşılıksız bağışlarlar verilebildiği gibi, bu kuruluşlar gereksinimlerini karşılamak için kendileri de bir gelir elde edebilirler. Ancak bu gelirin bir kar olarak değil, bir katkı payı olarak düşünülmesi gereklidir. Bu tür kurum ve kuruluşların temel amacı kar elde etmek değil, hizmet üretmektir.

Belirli amaçları gerçekleştirmek üzere bir araya gelmiş kişilerin oluşturduğu bu gruplarda kimin lider olacağı, işleri ve kişileri kimlerin yöneteceği en önemli konulardan biridir. Yönetim sürecinin tarihine bakıldığında bu konun sadece işletmelerde sınırlı olmadığı, belli amaçları gerçekleştirmek üzere bir araya gelen tüm örgütlerde var olduğu görülmektedir. Örgütün kar amaçlı olması ya da olmaması yönetim bilimi açısından önemli değildir (Ülgen ve Mirze, 2016, s.22-23).

1.5.1. İşletme Yönetimi

Yönetim düşüncesi insanlık tarihi kadar eskidir. Tarihi incelediğimizde insanların belirli amaçlarını gerçekleştirmek amacıyla bir araya gelerek işbirliği yaptığı ortamlarda yönetim konuları hep var olmuştur. “Yönetim” terimi bazen bir süreç olarak anlaşılmakta ve ele alınmakta, bazı hallerde bu süreçte yer alan yöneten kişi veya insanlardan oluşan bir organ olarak anlaşılmakta, bazen de bir bilgi ve beceri topluluğu olarak ele alınmaktadır (Koçel,2005.s.10).

Yönetimi bir süreç olarak anlayan uzmanların yaptığı bazı tanımlar vardır. Genel olarak yönetim, bir işletmenin veya örgütün amaçlarını gerçekleştirmek için sahip olduğu üretim kaynaklarını etkili ve verimli olarak kullanılması sürekli olarak tanımlanmaktadır. Yönetim bir süreç olarak daha geniş olarak yapılmış tanımına ise süreçteki yönetim fonksiyonları da katılmakta ve yönetim:” işletmenin veya örgütün, elindeki kaynaklarını planlayarak, organize ederek, yürüterek ve kontrol ederek, etkili ve verimli bir şekilde kullanılması ve amaçlarını gerçekleştirmesi süreci” olarak tanımlanmaktadır (Ülgen ve Mirze,2016,s.23).

Yönetimin bir süreç olarak, kabul görmüş daha geliştirilmiş bir tanımı ise “işletmenin, elindeki kaynaklarını planlayarak, organize ederek, yürüterek ve kontrol ederek, diğer insanlar aracı ile, etkili ve verimli bir şekilde kullanılması ve amaçlarını gerçekleştirme süreci” şeklinde yapılandırılır.

Şekil 1.1. İşletme Yönetimi

Bu durumda yönetimin süreç olarak tanımlanmasında 4 önemli nokta göz önüne alınmaktadır:

- İşletmenin(örgütün)amaçlarına ulaşması,
 - Başkaları aracılığı ile işin yapılması,
 - Planlama, organize etme, yürütme ve kontrol etme işlevlerinin kullanılması,
 - Tüm bu faaliyetleri yaparken etkili ve verimli olunması,
- Sonuç olarak, yönetim sürecinden söz edebilmek için,
- Yapılacak bir işin(amaçlar)
 - İşi yapacak çalışanların (insan kaynakları)

- Gerekli örgütsel kaynakların (doğal kaynaklar, sermaye, hammadde, makine, bilgi vs.) bulunmasından başka, bu sürecin etkili ve verimli bir şekilde dört önemli yönetim işlevini de yerine getirmesi gereklidir.

1.5.2. Strateji ve Stratejik Yönetim Konsepti

Evrensel bir kavram olarak yönetimin temel ilgi alanı insanların belirli bir amaç doğrultusunda yönlendirilmesidir. İnsanın toplumsal yaşamın gereği olan diğer kişilerle ilişkilerini, onların çeşitli çevresel, psikolojik, ekonomik ve diğer etmenler altındaki davranışlarını inceler. Bu anlamda her bir birey, içinde bulunduğu bazı sosyal ve ekonomik ortamlarda bir karar birimi olarak değerlendirilebilir.

Literatürde *"sanatların en eskisi, bilimlerin en yenisi"* olarak nitelenen yönetim konusunda kavramsal açıdan tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu kavram üzerinde çalışanlar kendi ihtiyaç ve amaçlarına uygun tanımlar kullanmayı tercih etmektedirler. Bunun bir sonucu olarak yönetim bazen bir süreç olarak değerlendirilmekte, bazen bu sürecin unsurları olan organlar olarak değerlendirilmekte, bazen de belirli bir bilgi topluluğu şeklinde ele alınarak, bunun yöneticilerin karar verme ve önderlik gibi faaliyetlerde nasıl kullanılabileceği üzerine odaklanmaktadır (Koçel,2005.s.10).

Genel bir ifadeyle yönetim, bir amaca ulaşmak için başkaları ile işbirliği yapmaktır. Yönetim her şeyden önce belli bir hedefe başkalarıyla birlikte erişme, bir başka deyişle başkaları vasıtasıyla iş gördürme faaliyetidir (Ertürk, 1995. s.6). Böylece yönetimin, ancak birden fazla kişinin varlığı ile ortaya çıkan ve bu yönü ile ekonomik faaliyetten ayrılan bir grup faaliyeti olduğu söylenebilir (Koçel,2005.s.10).

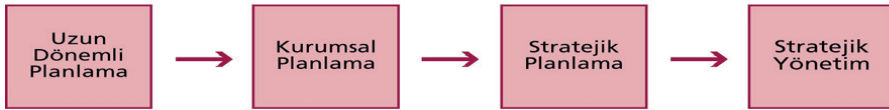
İşletme bilimi açısından konuya bakıldığında yönetim, beşeri ve diğer kaynakları mümkün olan en iyi şekilde birleştirerek, örgütsel amaçlara etkin ve verimli bir şekilde ulaşma sürecidir (Bingöl, 1996, s.1). Bir başka tanıma göre ise yönetim, örgütün amaçlarına ulaşması için yaratıcılık, planlama, örgütlenme, yöneltme, koordinasyon ve kontrol gibi işlevleri yerine getirme sürecidir (Aldemir,1998,s.20).

Buraya kadar yapılan açıklamalardan hareketle yönetim kavramı üzerinde tam bir görüş birliği sağlamanın pek de mümkün olmadığı söylenebilir. Ancak

yönetim biliminin tarihsel gelişimine bakıldığında büyük bir değişim geçirdiğini ve kavrama yüklenen anlamlarında bu dönüşüm süreci içerisinde farklılaştığı görülmektedir. Bu yüzden yönetim kavramı, günümüzde ekonomiden hukuka kadar uzanan geniş toplumsal bilimler yelpazesindeki bilim dallarının kesişme noktasında yerini almıştır ve bu bilim dallarının yöntemlerinden yararlanan disiplinler arası bir bilim alanı görünümündedir (Can, 1999,s.23).

1.6. Stratejik Yönetimin Tarihsel Gelişimi

Ülgen ve Mirze (2016,s.38), planlamanın son elli yılda sırasıyla uzun dönemli planlama, kurumsal planlama, stratejik planlama ve stratejik yönetim olarak değişime uğradığını ifade etmektedirler. Stratejik planlama yaklaşımı dış çevreyi stratejik bir analizle analitik olarak incelerken, işletmenin iç dinamikleri, davranışsal boyutu ve uygulama evresi ile ilgilenmemiştir. Daha doğru bir deyişle, işletmenin sert unsurlarıyla(çevre analizi, rakipler, pazarlar, ürünler vb.) ilgilenmiş; ama, yumuşak unsurları (işletmenin iç unsurları, yönetim tarzı, kurumsal kültür, yaratıcılık, liderlik vb.) alanına almamıştır.

1.6.1.Dünyada Stratejik Yönetim

Stratejik yönetim düşünsel zaman içerisinde sosyal, iktisadi ve siyasi şartlara bağlı olarak bir değişim ve dönüşüm geçmiştir/geçirmektedir. Stratejik yönetimin tarihsel gelişimi incelenirken, stratejik düşüncenin geçirdiği evrelerin ve bu evrelerde stratejik yönetim düşüncesinin dönemleri arasındaki geçiş farklılıklarının ortaya konulması stratejik yönetimin tarihsel gelişimini anlamak açısından önemlidir. Bu bağlamda Tablo 1.1 stratejik düşüncenin geçirdiği evreleri ve bu

evrelerdeki geçiş farklılıklarını ve Tablo 1.2 ise stratejik yönetim düşüncesinin tarihsel gelişimini göstermektedir.

Tablo 1.1. Stratejik Yönetim Düşüncesinin Bilimsel Evreleri ve Dönemler Arası Geçiş Farklılıkları

	Evreler	Özellikler
1880	Bilimsel Yönetim Döneminin Başlangıcı	
1950	Planlama	Görünür Gelecek, Parçacı Yaklaşım, Ulaşılacak Nokta, Kapalı Nokta
1960	Uzun Vadeli Planlama	Uzun Gelecek, Zaman Ufku
1965	Toplu Planlama	Sistem Görüşü, Bütüncül Yaklaşım, İç Etkileşim
1970	Stratejik Planlama	Yön Belirleme, Yol Çizme
1980	Stratejik Yönetim	Açık Örgüt, Çevre ile Etkileşim, Geribildirim
1985	Stratejik Senaryolar	Alternatif yönler, Alternatif Yollar, Senaryolar
1990	Stratejik Görüş	Öngörülemeyen Gelecek, Bilinmeyen Çevre, Kültür, Stratejik Değerler

Kaynak: Güçlü, 2003, s. 63.

Tablo 1.2. Stratejik Yönetimin Tarihsel Gelişimi

	Ana Tema	Odak Noktası	Kavram ve Teknikler	Örgütsel Göstergeler
1950'ler	Bütçe, Üretim, Planlama ve Kontrol	Bütçeler Yoluyla Mali Kontrol	Mali Bütçeleme, Yatırım Planlama ve Proje Değerleme	İşletmenin Kilit Fonksiyonu Olarak Finansal Yönetim
1960'lar	İşletme Planlama	Planlı Büyüme	Piyasa Tahminleri, Çeşitlendirme ve Sinerji	Planlama Bölümlerinin Geliştirilmesi, Çok Çeşitlendirilmiş Yapının Doğuşu

1970'ler	İşletme Stratejisi	Portföy Planlaması	Portföy Planlamasının Bir Unsuru Olarak Stratejik İş Birimleri, Tecrübe Eğrileri, Pazar Payı Dönüşümleri	Stratejik Kontrol ve Finansal Bütünleşme, İşletme Bölümleri ile Merkez Arasında Bir Diyalog Olarak Stratejik Planlama
1980'ler	Rekabet ve Sektör Analizi	Sektör ve Pazar Seçme, Bunlar Arasında Konumlama	Sektör Yapısının Analizi ve PIMPS Analizi	Cazip Olmayan İşletme Birimlerinin Tasfiyesi, Aktif Varlık Yönetimi
1990'lar	Rekabet Üstünlüğü	İşletmenin Rekabet Üstünlüğü Alanları, Stratejinin Dinamik Boyutu	Kaynak Analizi, Örgüt Kapasitesi ve Yeterliliği Analizi, Hız Analizleri, Cevap Verebilme Düzeyi	Şirketin Yeniden Yapılandırılması, Değişim Mühendisliği, Stratejik Birleşmeler, Yönetim Bilgi Sistemleri, İnsan Kaynakları Yönetimi, Yeni Örgütsel Formlar Yoluyla Örgütsel Kabiliyet ve Kapasitesinin Yeniden Tasarımı

Kaynak: Grant, 1995'ten aktaran Kısacık, 2005, s.25.

Günümüzdeki anlamıyla işletmelerde stratejik düşüncenin başlangıcını 1800'lü yıllara kadar götürmek mümkündür. 1765'te yeni bir enerji kaynağı olarak buhar makinesinin bulunması, 1776'da Adam Smith'in "*ulusların Zenginliği*" adlı eseri kaleme alması, 1789'daki Fransız Devrimi teknolojik ve toplumsal açıdan değişimin ve strateji düşüncesinin temel taşları olarak kabul edilebilir.

Bilimsel yönetimin geçmişine bakıldığında, bu sürecin II. Dünya Savaş'ından sonra önem kazandığı görülmektedir. Bilimsel ölçülere göre yapılan planlamaların ilk dönemlerde kullanılan yöntemlerin başında istatistiksel yöntemler gelmektedir. O dönemlerde, geçmişte meydana gelen olaylardan hareketle işletmelerin çevresinde meydana gelebilecek değişimler önceden öngörülerek, işletmenin yeni durumlara hazırlıklı olması amaçlanmaktadır. Bu amacı gerçekleştirmek için kullanılan yöntemler ise, istatistiksel verilerden yararlanmayla birlikte

yöneticilerin bilgi ve tecrübelerini de kullanması olarak karşımıza çıkmaktadır.

1950-1965 arasındaki dönem kısa vadeli, uzun vadeli ve tolu planlama faaliyetlerinin yapıldığı dönemdir. Bu dönemde strateji düşüncesi sadece toplumsal hayatta yer almayıp işletmeler içinde kullanılan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu dönem işletmedeki planlama faaliyetlerinden stratejik planlama faaliyetlerine doğru bir geçişin başlangıç dönemi olarak da nitelendirilebilir. 1960'larda Ansoff'un işletmelerde yapılan geleceği öngörme çalışmalarına analitik yaklaşımı getirmesiyle planlamaya etki eden unsurlar, rasyonel ve analitik bir bakış açısıyla incelenmeye başlanmıştır (Ülgen ve Mirze, 2016, s.36).

Stratejik planlama dönemi olarak da adlandırılan 1970'li yıllar işletmelerde stratejik iş birimlerinin öne çıktığı ve stratejik planlama faaliyetlerinin önem kazandığı dönemdir. Bu dönemde geleceği tahmin etmenin hedeflere ulaşmada yeterli olmadığı görülmüş ve işletmeler için ulaşılacak hedefler belirlemek yerine izlenecek yön çizmenin daha önemli olduğu kabul edilmiştir (Güçlü, 2003, s.72).

1980'ler rekabet ve sektör analizi faaliyetlerinin başladığı dönemdir. Bu döneme strateji alanında üstün değerlerin oluşturulmasında ve üstün örgütsel performansın açıklanmasında kullanılan iki temel paradigmadan birisi olan "*Endüstriyel Örgüt Teorisi*" damgasını vurmuştur. Endüstriyel örgüt teorisi stratejik yönetim yaklaşımına farklı bir bakış açısı kazandırmıştır. Bu teoriye göre işletmeler rekabet üstünlüğü elde edebilmek için oluşturacakları stratejileri belirlemede, işletmelerin içinde buldukları endüstrinin yapısını, diğer bir ifadeyle işletme dışı faktörlerin incelenmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Güleş,2004,s.41). Endüstriyel örgüt teorisinin en iyi uygulamalarından birisi ve literatürde en çok kullanılan Porter (1985) tarafından ortaya koyulan "*Beş Rekabetçi Güç*" modelidir.

Literatürde "*Stratejik Görüş*" dönemi olarak da adlandırılan 1990'li yıllar ise stratejik yönetimin biraz daha ötesine geçildiği bir dönemdir (Güçlü, 2003,75). Bu dönemde ise strateji alanında üstün değerlerin oluşturulmasında ve üstün örgütsel performansın açıklanmasında kullanılan iki temel paradigmadan ikincisi olan "*Kaynak Temelli Teori*" nin geliştirildiği ve ön plana çıktığı görülmektedir.1990'ların ikinci yarısından itibaren ise işletmelerin geleceği öngöremediği, işletme çevresinin belirsizliklerle dolu olduğu görüşünün yaygınlaştığı ve işletme kültürü ve stratejik değerlerin ön plana çıktığı görülmektedir. Özellikle 1995- 2000 yılları arasında değişim mühendisliği uygulamaları, stratejik işletme birleşmeleri gibi farklı ve etkili uygulamaların ön plana çıktığı söylenebilir.

1.6.2. Türkiye’de Stratejik Yönetim

Türkiye’de 1930’lu yıllardan önce işletmecilik faaliyetlerine rastlanmakla birlikte modern anlamda işletmeciliğin doğuşu 1930’lu yıllardan sonra olmuştur. 1960’lı yıllar işletmelerin fonksiyonel bölümlere ayrılmaya başlandığı ve işletme departmanların oluşturduğu bir dönemdir. Bu dönemde planlama faaliyetlerinin ya hiç olmadığı ya da çok az olduğu görülmektedir. Bu dönemdeki planlama faaliyetleri genellikle kısa dönemli olup (en fazla 1 yıl) daha çok işletme bütçesiyle ilgili planlardır. Türkiye’de ilk uzun vadeli planlama çalışması 1970 yılında Koç Grubunda görülmüştür. Ancak gerçek anlamda planlama çalışmalarının ise 1970’lerin sonu ve 1980’li yılların başlarında yapılmaya başlandığı söylenebilir. Bu yıllarda Eczacıbaşı (1978 yılından itibaren), Şişe Cam Fabrikası (1981’den itibaren) ve Yaşar Holding (1983’ten itibaren) gibi büyük işletmelerde uzun dönemli planlama çalışmalarının yapılmaya başlandığı görülmektedir. 1980’li yılların ortasına kadar uzun dönemli planlama çalışmaları olarak karşımıza çıkan uygulamalara dönemin ikinci yarısından itibaren stratejik olarak yaklaşıldığı söylenebilir (Dinçer,2003, s.46).

Günümüzde de işletmelerde stratejik yönetim çalışmaları büyük bir hızla gelişimini sürdürmektedir. Birçok büyük işletme kimiz zaman kendi bünyesinde oluşturduğu birimler aracılığıyla kimi zaman danışman işletmelerden yardım alarak bu çalışmaları yapmaktadır.

İşletmelerin kendi bünyelerinde yürüttükleri çalışmaların yanı sıra bazı kurum ve organizasyonlar tarafından sistematik olarak yürütülen çalışmalarında son yıllarda hız kazandığı görülmektedir. Örneğin, KOSGEB işletmelerde stratejik yönetim uygulamalarını desteklemek amacıyla “*Stratejik Yol Haritası Hazırlama*” adı altında bir uygulama başlatmıştır. Bu uygulama KOSGEB tarafından desteklenen işletmeler için geçerlidir.

Ayrıca ASO, ATO ve KOSGEB arasında 20.01.2005 tarihinde imzalanan iş birliği protokolü çerçevesinde, Türkiye’de küçük ve orta ölçekli işletmelerin gelişimine katkıda bulunmak amacıyla, işletmelerin önümüzdeki yıllar için planlama yapmalarına yardımcı olmak ve “*Stratejik Yol Haritalarını*” belirleme çalışmaları halen yürütülmektedir.

Türkiye’de kamu alanında da stratejik yönetime ilişkin çalışmalara hız verilmiştir. 2003/14 ve 2004/37 sayılı yüksek planlama kurulu kararları uyarınca belirlenen pilot bölgelerde stratejik planlama çalışmaları yürütülmektedir.

1.7. Stratejik Yönetim Süreci

Stratejik yönetimle ilgili literatür incelendiğinde stratejik yönetim sürecini farklı aşamalarda ele alan pek çok model bulunduğu görülmektedir. Aşağıda bu modellerin bazıları üzerinde durulmuştur.

Langley (1988, s.40), stratejik yönetimi aşağıda sayılan on aşamada oluşan bir sistem olarak değerlendirmektedir:

- Örgütün amacının ve yönetim felsefesinin belirlenmesi,
- Örgütün güçlü ve zayıf yanlarının belirlenmesi,
- Dış çevredeki değişimlerin izlenmesi,
- Geleceğin tahmin edilmesi
- Fırsat ve tehditlerin belirlenmesi,
- Spesifik amaçların belirlenmesi,
- Alternatif politika ve stratejilerin belirlenmesi ve değerlendirilmesi,
- En iyi stratejik planın seçilmesi,
- Fonksiyonel eylem planlarının hazırlanması,
- Toplam eylem planının hazırlanması,

Liou (2000, s.462), stratejik yönetim sürecinin birbiriyle ilişkili aşağıdaki beş geniş kapsamlı bileşenden oluştuğunu belirtmektedir:

- Çevre analizi: Önemli kültürel, demografik, ekonomik, politik faktörlerin ve bunların örgüte etkilerinin belirlenmesi,
- Misyon ve amaçların belirlenmesi: Çevre analizine dayanarak yeni hizmet ve yaklaşımlara ilişkin fırsat ve tehditlerin ortaya konulması,
- Örgütün güçlü ve zayıf yönleriyle fırsat ve tehditlerin (SWOT analizi) analizi,
- Uygulama planlarının ve önceliklerinin oluşturulması,
- Uygulama stratejisinin geliştirilmesi ve uygulamanın kontrolü,

Stembridge (2001, s.25), stratejik yönetimin yedi temel aşamasının bulunduğunu ifade etmektedirler. Bunlar:

- Misyon ve vizyon geliştirme,
- Çevre analizi,
- Amaç belirleme,
- İç kaynakların analizi,
- Strateji belirleme,
- Uygulama,
- Değerlendirme ve kontroldür.

Son yirmi beş yılda ortaya atılan ve yukarıda bazılarına yer verilen modeller incelendiğinde, birbirinden çok farklı olmadıkları, hepsinin temelinde “*stratejik analiz*”, “*strateji geliştirme ya da stratejik plan hazırlama*”, “*uygulama*” ve “*kontrol*” olmak üzere dört temel aşamanın bulunduğu ve bir kısmında bu aşamaların daha ayrıntılı alt başlıklara ayrılarak ele alındığı görülmektedir (Söngür,2011, s.32).

Şekil 1.2’den görüleceği üzere; ön planlama ya da planlamanın planı da denilebilecek hazırlık aşaması, dış ve iç çevrenin analizinden oluşan stratejik analiz, strateji oluşturma olarak da ifade edilen stratejik planın hazırlanması, planın uygulanması ve kısaca denetim denebilecek planın izlenerek değerlendirilmesi aşamasıdır.

Modernist Görüş Açısından Stratejik Yönetim Süreci

İzleyen süreç sorumlu yöneticilerin strateji çalışmalarını yapabilecek kişileri, stratejistleri seçmesidir. Stratejistler çalışmalarına bilgi toplamak ve bu bilgileri belirli bir yöntem dâhilinde değerlendirmekle başlar. Bilgiler ışığında işletmenin içinde bulunduğu üst sistem veya çevre analiz edilir. İşletmenin üst sistemi genel çevre, uzak çevre, sektör çevresi, yakın çevre olarak ayrıca sınıflandırılır. Genel çevre işletme faaliyetlerine dolaylı olarak etki eden faktörlerden oluşur. Sektör çevresi ise işletmenin içinde bulunduğu sanayi dalında işletme faaliyetlerine doğrudan etki eden faktörlerden oluşur. Analiz sürecinden sonra gerekli alternatif stratejiler tanımlanır ve çevre faktörleri ışığı altında stratejik alternatiflerden uygun olanı seçilir. Seçilen stratejiye uygun işletme yapısı, kurum kültürü, lider ve yöneticilerle ilgili çalışmalar yapılır. Bu süreç sırasında sürekli kontroller yapılarak, yapılan faaliyetlerin yararlı ve verimli olup olmadığı denetlenir. Bu arada süreç sırasında çevre değişiklikleri ve işletme içi değişiklikler sürekli olarak izlenir ve gerekli düzenlemeler ve değişiklikler yapılır. Kısaca işletmede stratejik yönetim faaliyetleri hiçbir zaman bitmez.

1.8. Stratejik Yönetimin Önemi

Stratejik yönetim, işletmenin kendisini yenilemesini, rakipleri ile arasındaki farklılıkları belirlemesini, eksik yönlerine göre önlemler almasını ve güçlü olduğu alanlarda yetkinlik kazanmasını esas almaktadır. Stratejik yönetim konseptinden yoksun işletmeler, finansal sermayelerini ve insan kaynaklarını etkin bir biçimde kullanmamakta, kararlarını günlük politikalar üzerinde temellendirmekte ve dolayısıyla konjonktürel dalgalanmalardan olumsuz yönde etkilenmektedirler. Bu bağlamda stratejik yönetim anlayışı, belirsiz, değişken ve oldukça riskli bir çevrede işletmeye belirli bir yön kazandırır. Bunun yanında stratejik yönetim, niteliksel ve niceliksel bilginin düzenlenip, belirsiz şartlar altında etkili karar verebilme yaklaşımı olduğuna göre yöneticiye yaratıcı ve sezgisel düşünce yollarını açmaktadır (Akgemci,2008,s.7).

Stratejik yönetim, aynı zamanda çevreyi değerlendirme ve geleceği tahmin etme imkânı verir. Bu nedenle çevresel faktörlerdeki değişimin neden olacağı, fırsatlardan yararlanmak, tehditlerden korunabilmek için neler yapılması gerektiğinin zamanında ve doğru bir şekilde tespit edilmesini olanaklı kılmaktadır.

1.9. Stratejik Yönetimin Özellikleri

Stratejik yönetim genel yönetimin bir parçası olduğundan, genel yönetimin tüm özelliklerini gösterir (Songür, 2011, s.19).

- Örgüt açısından bir mikro planlama modelidir.
- Yarına sahip olabilmek için bugün ne yapılması gerektiğine karar vermektir.
- Örgütün iç ve dış çevresini değerlendirmesine olanak sağlar.
- Örgüt kaynaklarının etkili ve verimli kullanılmasını sağlar.
- Riskleri azaltma yoludur.
- Girdilere değil sonuçlara odaklıdır.
- Katılımcı bir yaklaşımdır.
- Salt bir belge değildir, süreçtir.
- Stratejik düşünmeye yardımcı olur.
- Gelecek için yönlendirme sürecidir.

Stratejik yönetimi yönetimden ayıran en önemli farklılıklar beş saptamayla açıklanmaktadır:

- Stratejik yönetim çeşitli fonksiyonları bütünleştirir.
- Stratejik yönetim örgütsel amaçları başarmaya yönelmiştir.
- Stratejik yönetim geniş bir paydaş kitlesini dikkate alır.
- Stratejik yönetim, çoklu zaman dilimlerini göz önünde bulundurmaya gerektirir.
- Stratejik yönetim hem verimlilik hem de etkililikle ilgilidir.

1.10. Stratejik Yönetimin Yararları

Literatürde stratejik yönetimin örgütlere sağladığı yararları belirlemeye yönelik pek çok araştırma bulunmaktadır. Farklı ülkelerden, farklı sektörlerde çalışan yaklaşık elli işletme üzerinde yapılan bir araştırmada stratejik yönetimin sağladığı en önemli üç yararın;

- Örgütün vizyonunun açık bir biçimde anlaşılması,
- Stratejik olarak önemli olan üzerine odaklanma,
- Hızla değişen çevreyi daha iyi anlama olduğu belirlenmiştir (Wheelen ve Hunger,2008,s.5).

Stratejik yönetimin genel olarak işletmeye sağlayacağı yararlar ise şu şekilde belirtilebilir:

- Stratejik yönetim, örgütlerde değişen durumları önceden sezme gücü verir.
- Stratejik düşünmeyi ve uzlaşi kültürünü teşvik eder.
- Örgüt içi ve örgüt dışı katılımcılığın sağlanmasına yardımcı olur.
- Kaynakların etkili ve verimli kullanılmasına olanak sağlar.
- Örgüt performansının ve başarısının ölçülmesini ve değerlendirilmesini sağlar.
- Örgütün fırsatlardan yararlanarak kuvvetli yönlerini ön plana çıkarmasını ve zayıf yönlerini ortadan kaldırmasını öğretir.
- Çevredeki teknolojik, ekonomik, yasal, sosyo-kültürel, demografik vb. değişimlerin izlenmesine yardımcı olur.

Bütün yararlarına rağmen literatürde stratejik yönetimle ilgili kimi eleştirilerin de yapıldığı görülmektedir. Bu eleştiriler bir başka açıdan stratejik yönetimden beklenen yararların elde edilmesinde dikkat edilmesi gerekli hususlar olarak da değerlendirilebilir. Söz konusu eleştiriler özetlenecek olursa (Akgemci,2008,s.9-10);

- Strateji bir ekip çalışmasıdır. Başarısı da tamamen ekibin performansına ve uygulayıcıların yeteneklerine bağlıdır. Dolayısıyla uygulayıcıların gerekli yeteneklere sahip olmaması ve ekibin etkin performans göstermemesi stratejinin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olabilir.
- Yönetim sadece teknik bir iş değil, aynı zamanda bir sanattır. Sanatın başarısı, sanatçının yeteneklerine bağlıdır. Bu bağlamda yöneticilerin geleceği öngörebilme, değişimleri yakalayabilme, hızlı karar alma ve uygulama gibi yeteneklere sahip olması gerekmektedir.

- Belirlenen stratejilerin uygulanması ve yürütülmesini üstlenen alt kademe yöneticilerinin belirlenen stratejinin dışında kararlar alması başarıyı olumsuz yönde etkileyecektir.

•

1.11. Stratejik Yönetimin Amaçları

- İşletme yönetimini değiştirmek,
- Örgütün karlılığını arttırma/hızlandırmak,
- Bölümler arasında zayıf durumda olanları iyileştirmek,
- Üst yönetim için sorun oluşturan stratejik sorunları çözmek,
- Var olan kaynakları önemli yerlere ayırmak,
- Üst düzey yöneticilerin daha iyi kararlar vermesi için daha iyi bilginin geliştirilmesini sağlamak,
- Kısa dönemli planlar ve bütçeler için bir çerçeve geliştirmek,
- Örgütün zayıf ve güçlü yanları ışığında örgütün potansiyelinin farkında olması için dışardan gelecek fırsat ve tehditlerin durum analizini geliştirmek,
- Örgütün içinde yürütülen faaliyetlerin içsel koordinasyonun daha iyi sağlanması,
- İletişimin güçlendirilmesi,
- Gerçekleştirilen faaliyetlerin kontrolünü kazanmak,
- Yöneticilerin eğitilmesi,
- Şirketin içinde bulunduğu durumun analizini gerçekleştirme ve hedeflerine ulaşabilmesi için gereken yöntemlerin saptanması,
- Örgüt için ulaşılabilir ve gerçekçi amaçlar koymak,
- Değişen çevre ve şirket amaçları ışığında gereken düzeltmeleri ve ayarlamaları yapmak için var olan faaliyetleri izleme ve yeniden gözden geçirmek,

İKİNCİ BÖLÜM

ÖRNEK OLAY

Daimler & Chrysler Stratejik Birleşmesi

2.1. Daimler & Chrysler Birleşme Sürecinin Analizi

Daimler & Chrysler birleşme süreci diğer olası birleşmeler için ilginç dersler içermektedir. 1994 ve 1995 yıllarında iki şirketin yöneticisi sekiz ay boyunca Amerika ve Asya’da ortak girişim olasılıkları üzerinde görüşerek birbirlerini tanıma ve bakış açılarını öğrenme fırsatı yakalamış oldular. Şirket kültürlerindeki temel farklılıklara rağmen bu görüşmeler iki şirket arasındaki kültürel etkileşimin önemli bir adımını oluşturmuştur. Görüşmeler sonucunda iki şirket yöneticisi de yakın gelecekte karşılaşılabilecekleri endüstri içi konsolidasyonlara dikkati çekmiş ve otomotiv endüstrisinde artan rekabetin verdiği rahatsızlığı dile getirmişlerdir.

Daimler & Chrysler birleşmesi tüm zamanların (otomotiv endüstrisindeki) en büyük endüstriyel birleşmesi olarak görülmekte ve bu birleşmenin etkilerinin büyük olması beklenmektedir. Özellikle otomobil üreticilerinin tüm dünyada atıl kapasite sorunu ile boğuştukları bir dönemde gerçekleşen bu birleşmenin endüstriyi yeniden şekillendireceği öne sürülmektedir.

2.2. Daimler & Chrysler Birleşmeye Götüren Nedenler

Tarihteki en büyük şirket evliliklerinden birisi olarak değerlendirilen Daimler & Chrysler birleşmesi küreselleşmenin durdurulamayacağına önemli bir işareti olarak görülebilir. Daimler & Chrysler birleşmesi gibi sınır-ötesi mega-birleşmeler uluslararası pazarlarda rekabete yeni bir boyut kazandırmakta ve tüm pazarları kapsayan küresel rekabet kurallarının olmayışı birleşmelerde anti-tröst endişesini gündeme getirmektedir.

Bu tür sınır-ötesi evliliklerin ulusal pazarlardaki rekabeti etkileyebileceği dolayısıyla da Avrupa Birliği Üst Komisyonu ve Amerikan Federal Ticaret Komisyonu gibi düzenleyici kurumları sınır-ötesi birleşmelerin etkilerini analiz etmek ve uygun çözümler bulmak için birlikte çalışmaya zorlayabileceği düşünülmek-

tedir. Bununla birlikte, ulusal yasalardaki farklılıklar bu çabaların önündeki en büyük engel olarak görülmektedir. Daha da kötüsü, dünyanın 131 büyük ülkesinin yaklaşık yarısı herhangi bir rekabet kuralına bile sahip bulunmamaktadır. Üstelik birçok ülkede anti-tröst olaylarıyla ilgili kararlarda ekonomiden daha çok siyaset etkili olmaktadır. Dolayısıyla, her ülkede benzer yazılı kanunların olması durumunda bile farklı politikalar kaçınılmaz görünmektedir. Dünya Ticaret Örgütü'nün uluslararası rekabet ile ilgili politika rehberi hazırlamasının gerekli olduğu, aksi takdirde, rekabet politikası üzerinde işbirliğini geliştirmedeki başarısızlığın küreselleşmenin faydalarını yok edebileceği ileri sürülmektedir.

Sınır-ötesi birleşmelerin uluslararası rekabet üzerinde yarattığı endişelere rağmen DaimlerChrysler birleşmesinin Avrupa'da çok az düzenleyici engelle karşılaşacağına inanılmaktadırlar. Bunda Avrupa otomotiv pazarına (Volkswagen % 16.6, Fiat % 12.2, Daimler Mercedes-Benz birimi ile % 3.9, Chrysler kayıtlara geçemeyecek kadar küçük paya sahip) tek başına hiç bir şirketin hâkim olmamasının etkisi büyüktür. Üstelikte, Chrysler'in hafif kamyonlar, minivanlar ve Jeep markası olmak üzere spor otomobillerde, Daimler-Benz'in lüks otomobiller ve ağır kamyonlarda uzmanlaşmış olması anti-tröst konusundaki endişelerini azaltmaktadır.

2.3. Birleşme Sonrası Gelişmeler

Birleşme sonrası yaşanan ilk ciddi sıkıntılar, finansal hedeflerin uyuşmaması, üretim planlamasının koordine edilememesi ve özellikle kültürel bütünleşmede yaşanan sorunlardan kaynaklanmaktaydı. Her iki şirketin de güçlü birer geçmişi ve imajının olması, bu iki imajın nasıl kaynaştırılacağı, bu tür bir birleşmenin ilk olması nedeniyle fizibilitesinin hangi ölçülere göre değerlendirileceği ve birleşme sonrası bütünleşmenin nasıl sağlanacağı başlıca soru işaretleriydi. Nitekim iki Alman şirketinin birleşmesi halinde bu sorunlar daha kolay aşılabılırdi. Ancak, Amerikan ve Alman kökenli iki şirketin birleşmesi ulusal kültür sorununu da beraberinde getiriyordu. Alman mühendislerin çoğu süreç odaklı çalışma tarzını benimserken, Amerikalıların yaratıcılığa daha fazla önem vermesi ve risk alma eğilimlerinin yüksek olması, iki şirketin örgüt kültürlerinin kaynaştırılmasının kolay olmayacağı endişesine neden oluyordu.

Uzmanlara göre, her iki şirketin gündeminde ki konular birbirinden farklıydı ve başından beri birbiriyle çelişmekteydi. Örneğin, ürün hattının genişletilme-

si ve maliyetlerin kontrol altına alınması Chrysler için en öncelikli sorunlardı. Ancak, birleşmeyle gerçekleşmesi beklenen sinerji etkisi bir türlü hayata geçirilemedi.

Birleşmelerde, şirketlerin ödüllendirme sistemlerinin uyumlu hale getirilmesi, birçok uzmana göre kültürel entegrasyonun en güç gerçekleştirileceği konusudur. İki şirketten biri, kendi ödüllendirme sisteminden taviz verecek ve bu da şirketlerin özellikle tepe ya da orta düzey yöneticilerinden tepki görecektir. Amerikalılara göre, başarılı yöneticiler şirket performansının başlıca mimarlarıdır ve şirkete önemli bir gelir kazandıran yönetici, milyonlarca dolar almayı hak etmektedir. Oysa Almanlar, yöneticilerin ücretinin ortalama bir çalışaninkine yakın olması gerektiğini savunmaktadır. Uzmanlar, birleşme öncesi vizyonun, birleşmeden sonra zamanla farklılaştığını vurgulamaktadır. Nitekim, Daimler & Chrysler birleşmesi öncesinde, yeni firmanın iki Genel Müdürlüğüne sahip olacağı ve anlaşmanın Daimler ve Chrysler 'in birleşmesi olarak anılacağı belirtildiyse de anlaşma medyada Daimler 'in stratejik sorunlarını çözmek için Amerika'nın en büyük üçüncü otomobil üreticisi olan Chrysler'ı uzlaşma yoluyla ele geçirmesi olarak algılanmıştı.

Bilginin en önemli sermaye olarak anıldığı günümüzde, birçok birleşmenin temel amacı bir ürünü ya da teknolojiyi ele geçirmek değil, bunları geliştiren beyin gücüne sahip olmaktır. Bu nedenle, motivasyon üzerinde herhangi bir olumsuz etki yaratmamak için, birleşmenin gerekçe ve yararlarının çalışanlara çok iyi anlatılması gerekmektedir.

Daimler & Chrysler birleşmesinin, çalışanların motivasyonunu olumsuz etkileyeceğine ilişkin ilk belirti, Chrysler'ı 1990'lardaki yönetimiyle iflas durumundan kurtaran kişi olan Bob Lutz'un firmadan ayrılması oldu.

2.4. Rekabet Analizi

Daimler & Chrysler birleşme sonrası Asya, Avrupa ve Kuzey Amerika'da lojistik ve bayili ağı açısından Pazar lideri konumuna ulaştı ve pazardaki en geniş ürün yelpazesine sahip firma oldu.

İki şirketinde temel amacı, küreselleşme hedeflerini yerine getirmek ve uluslararası faaliyet alanlarını genişletmek olarak kabul ediliyordu. Pek tabii küreselleşmenin de beraberinde getirdiği sıkıntılar vardı ve uyum sağlamak

oldukça güçlü. Daimler & Chrysler birleşmesinin fikri, bu firmaların küreselleşmenin getirdiği yeni sorunlarla baş edebilmelerini sağlamak için geliştirilmişti.

Yaşanan küresel ekonomik krizler ve değişen tüketici davranışları otomotiv sektöründe son yıllarda Uzakdoğu kökenli firmalar ve Avrupa'daki köklü firmaların arasında ciddi rekabet yaşanmasını tetiklemiştir. Bu rekabeti satış ve karlılık açısından değerlendirdiğimizde, içinde bulunulan son dönem endüstri devleri (Ford, General Motors, Daimler-Chrysler) açısından pek iç açıcı geçmedi.

2.5. Stratejiler

Öncelikle, Daimler- Benz & Chrysler' in ayrı ayrı sahip olduğu, karmaşaya neden olan, misyon, vizyon ve kurum kültürlerini tamamen bir kenara bırakmalı ve Daimler & Chrysler için ortak bir misyon, vizyon ve kurum kültürünü oluşturmak için çalışmalar yapılmalıdır. Böylelikle birleşmelerin en temel neden ve amaçlarından olan ortak sinerjilerden doğan gücü yakalamak daha kolay olacaktır.

Her analizde olduğu gibi mümkün olduğu kadar çok, güvenilir veri ile ve objektif bir bakış açısı ile çalışılmalı, ürün konumlandırmalar doğru yapılmalıdır. Aksi durumda yanlış konumlanmış ürünler için belirlenecek yanlış stratejiler ciddi olumsuz sonuçlar doğuracaktır. Ürün yaşam döngüsü analizi yorumlanması ve portföy analizi için deneyimli iş danışmanları veya inovasyon yöneticilerine danışılmalıdır.

Uzakdoğulu üreticilerin piyasaya girmesiyle *dayanıklı ekonomik araba* konumu canlandırılmıştır. İlerleyen dönemlerde *kaliteli ekonomik araba* pazarı daha çok gelişeceğinden Daimler & Chrysler, bu pazara yönelik bir alt segment yaratabilir. Böylece satış oranlarıyla birlikte, karlılığın da artacağı görülebilir.

Finansman ve muhasebe faaliyetleriyle ilgili stratejiler: ABD ve Almanya'nın farklı muhasebe ve finans yöntemleri tek elde toplanmalı, gerekirse outsourcing yöntemine gidilmelidir.

Teknoloji Geliştirme ile ilgili stratejiler: Ar- Ge'ye daha çok önem verilmelidir. Ürün yelpazesindeki liderliğini, Ar- Ge çalışmalarına önem vererek yeni ürün ve üretim teknikleri geliştirerek perçinleştirecektir.

İnsan kaynakları yönetimi faaliyetleri ile ilgili stratejiler: Ödüllendirme sistemindeki iki başlılığın yarattığı problemleri en aza indirmek için tek bir ödüllendirme sistemi getirilmelidir. Kardan pay dağıtma, ikramiye, performans ödülleri gibi. Ücret politikaları yeniden düzenlenmeli. Çalışan sadakati yaratmak için ortak değer yaratmak.

DEĞERLENDİRME

Her iki taraf da temel konularda sağladığı fikir birliğini baz alarak işletmecilik mantığı gütmüş, açığa kavuşturulamayan ayrıntılar birleşme sonrası problemlere neden olmuştur. Finans ve yönetim konusunda iki firmanın çok farklı kültürleri ve sitemleri olduğu halde bu iki konuya belki de olumsuz değerlendirmeler olabileceği ihtimaliyle değinilmemiştir. Alman yöneticiler, Amerikan yöneticileri tembel görmeye başlamasının verdiği rahatsızlık; şirket yönetiminden Alman kesimin daha nüfuslu olmaya başlamasıyla devam etmiştir. Ödüllendirme sistemlerinden maaş politikalarına; çalışma saatlerinden departmanlara bakış açılarına kadar birçok konuya değinilmemiştir. Ancak bu değinilmeyen konular kâğıt üzerinde belirlenen swot analizinde de değinilmemiştir. Ortak bir kurum kültürünü ve sinerjinin oluşmamasına neden olmuşlardır.

Durum analizi yapıлып, kararlar alınsa da önemli olan bu ayrıntıların ne kadarının ve ne ölçüde hayata geçeceği. Daimler & Chrysler' in uyumsuzluğunu çözmek için birçok program yürütüldü ve alternatif sunuldu. Ancak yine de temelden kaynaklanan aksaklıkların giderilemeyişi ve uygulamaların birebir yapılamayışı ile ABD 'li Chrysler beklenen yükselişi gösterememesi bu şirket evliliğini pek de mutlu ve uyumlu bir tabloya sokmuyor. Ancak yine de dünyanın sayılı şirket evliliklerinden ve en önemlilerinden biri olma gerçeği değişmiyor.

KAYNAKÇA

Akgemci, Tahir, Stratejik Yönetim, 2.Basım, Öz Baran Ofset Matbaacılık, Ankara,2008.
Aldemir Ceyhan; Ataol Alpay; Budak Gönül, Personel Yönetimi, Barış Yayınları Fakülteler Kitabevi, İzmir, 1998.

- Bingöl, Dursun, Personel Yönetimi, Beta Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1996.
- Can, Halil, Organizasyon ve Yönetim, Siyasal Kitabevi, 5. Baskı, Ankara, 1999.
- Diñçer, Ömer, Stratejik Yönetim ve İletme Politikası, Beta Basım Yayım, 6.Baskı, İstanbul, 2003.
- Ertürk, Mümin, İşletmelerde Yönetim ve Organizasyon, Beta Yayınları, İstanbul, 1995.
- Güçlü, Nezahat, Stratejik Yönetim, Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt:23, Sayı:2, 2003.
- Güleş Hasan K.; Bülbül Hasan, Yenilikçilik: İşletmeler için Stratejik Rekabet Aracı, Nobel Yayın, 2004.
- Hendrick, Rebecca, What is Wrong with Advice on Strategic Planing, Public Administration Review, December Special Issue, 2010.
- Kabır, S. M. Humayun, Strategic Planning in Municipal Government: The Case of City Of Ottawa, Canadian Social Science, Vol:3, No:5.
- Kısacık, Sadullah, Küçük ve Orta Ölçekli İşletmelerin İzledikleri Rekabet Stratejileri: Adana'daki Kobiler Üzerinde Bir Çalışma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana, 2005.
- Koçel, Tamer, İşletme Yöneticiliği, 10. Baskı, Arıkan Yayınevi, İstanbul, 2005.
- Langley, Ann, The Roles of Formal Strategic Planning, Long Range Planning, Vol:21, No:3, 1988.
- Liou Kuotsai Tom, Strategic Management and Economic Development, Jack Rabin; Gerald Miller; W. Bartley Hildreth (Eds). Handbook of Strategic Management, Marcel Dekker Inc, New York, 2000.
- Mintzberg, Henry, The Pitfalls of Strategic Planning, Harvard Business Review, January- February.
- Narinoğlu, Ahmet, Yerel Yönetimlerde Stratejik Planlama ve Uygulama, 1. Basım, Mart Matbaacılık, İstanbul, 2007.
- Pearce John A. ; Robinson Richard B. ; Hill Mc Graw, Çeviri: Öğüt Ahmet, Akdeve Erdal, Deniz Mehmet, Barca Mehmet, Stratejik Yönetim, Nobel Akademik Yayıncılık, 12. Basım, 2015.
- Pitts Robert A; Lei David, Strategic Management: Building and Sustaining Competitive Advantage, Thomson South- Western, Mason, (2006).
- Songür, Neşe, Kamu Yönetiminde Stratejik Planlama, 1.Basım, TODAİE, Ankara, 2011.
- Stembridge, Allen F., Strategic Planning – The Basic Steps, Info, Vol:4, No: 2, 2001.
- Ülgen Hayri; Mirze, Kadri, İşletmelerde Stratejik Yönetim, Literatür Yayıncılık, İstanbul, 2016.
- Wheelen Thomas L; Hunger J. David, Strategic Management and Business Policy, Pearson Prentice Hall, New Jersey, 2008.
- Yüzbaşıoğlu, Nedim, 2000'li Yıllarda Strateji ve Planlama, Çizgi Kitabevi, Konya, 2004.

9. Bölüm

TÜRKİYE MOBİLYA SEKTÖRÜ VE DOĞANLAR MOBİLYA GRUBU İÇİN MALİ BİR ANALİZ

Dr. Öğr. Üyesi, Ayşe ATILGAN SARIDOĞAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üni., Çanakkale SBMYO

aysesaridogan@comu.edu.tr

ORCID: 0000-0001-5160-7687

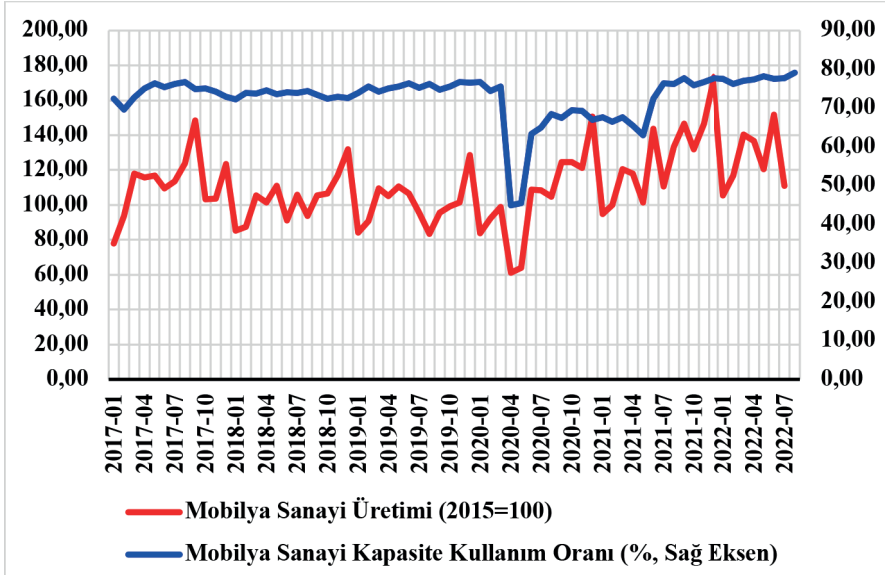
1. GİRİŞ

Covid 19 Pandemisi bilindiği gibi dünya ve Türkiye ekonomisi üzerinde makro ve mikro düzeyde önemli düzeyde olumsuzluklara yol açmıştır. Bu çalışmanın temel amacı, Türkiye Mobilya Sektörüne Covid 19 pandemisinin etkilerini Çanakkale ili Doğanlar Mobilya Grubu için analiz etmektir. Çalışmada Türkiye ekonomisinde mobilya sanayi üretimi ve dış ticaret göstergeleri sektörel düzeyde analiz edilerek sektör düzeyinde Covid 19 Pandemisinin etkileri ortaya konulmuştur. Diğer yandan, sektördeki en büyük firmalardan birisi olan Doğanlar Mobilya Grubu üzerinde Covid 19 Pandemisinin etkileri 2019-2022 dönemi mali tabloları ve mali oranları üzerinden analiz edilmiştir. Çalışmanın literatüre özgün katkısı Covid 19 Pandemisi Türkiye ekonomisinde mobilya sanayi ve Doğanlar Mobilya Grubu üzerine etkilerini inceleyen çalışma olmasıdır.

2. TÜRKİYE MOBİLYA SEKTÖRÜ GÖSTERGELERİ

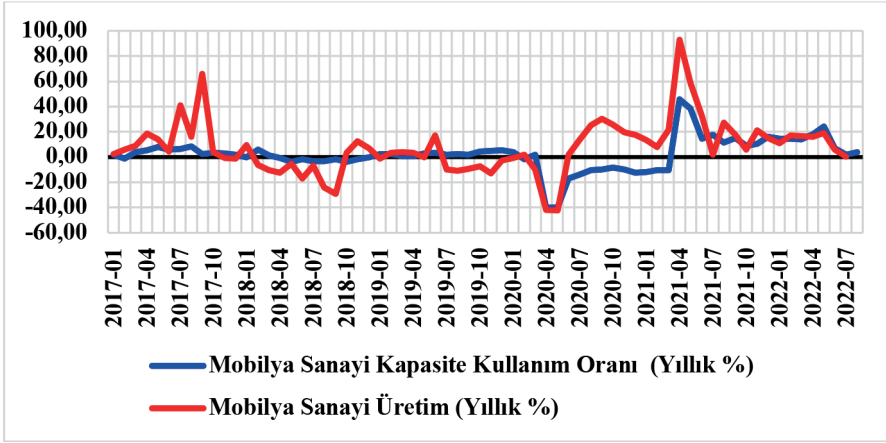
Şekil 1’de Türkiye Ekonomisi mobilya sanayi üretimi ve kapasite kullanım oranı verilmiştir. Buna göre, Covid 19 Pandemisinin kendisini en çok hissettirdiği 2020 yılı ikinci çeyreğinde mobilya sanayi üretimi ve mobilya sanayi kapa-

site kullanım oranı ciddi düşüşler göstermiştir. 2020 yılı ikinci yarısında itibaren toparlanmaya başlayan sektör 2021 sonu itibariyle kendi normaline dönmeye başlamıştır (Bkz. Şekil 2)

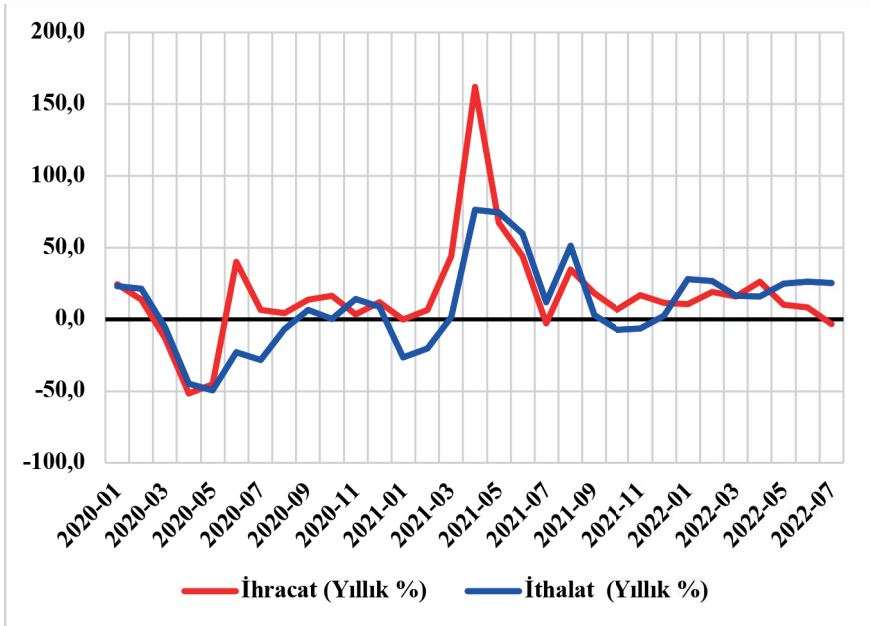

Şekil 1: Türkiye Ekonomisi mobilya sanayi üretimi ve kapasite kullanım oranı (Düzyer verileri), Kaynak: TÜİK, 2022

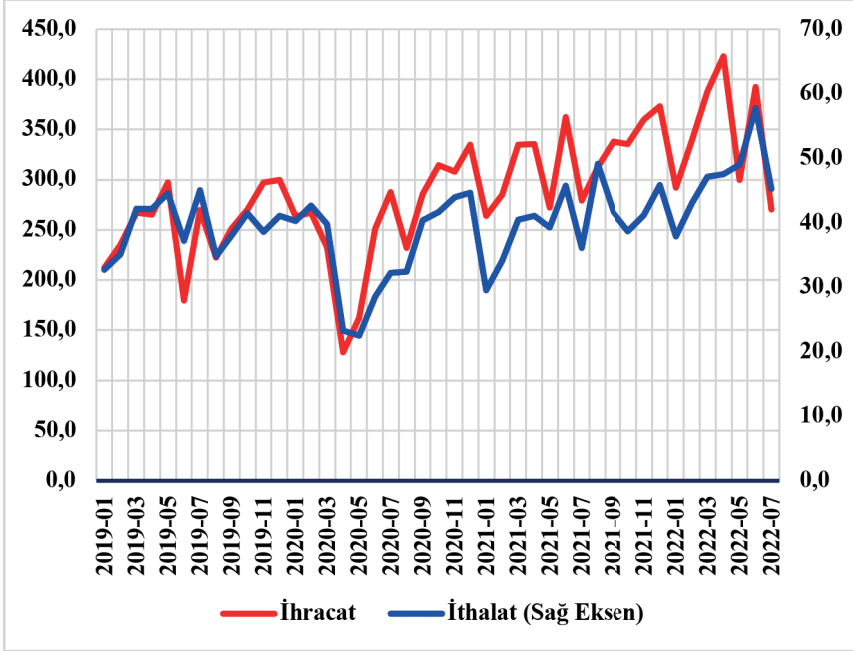
Şekil 3 ve Şekil 4'te Türkiye Ekonomisi mobilya sanayi dış ticaret göstergeleri verilmiştir. Buna göre, Covid 19 Pandemisinin kendisini en çok hissettirdiği 2020 yılı ikinci çeyreğinde mobilya sanayi ihracat ve ithalat önemli ölçüde daralmıştır. Diğer yandan, mobilya sanayi ihracatı 2020 Mayıs itibari ile hızla toparlama eğilimine girmiştir. Sonraki dönemlerde de mevsimsel etkiler ve pandemideki dalgalanmalara bağlı kısıtlar dışında mobilya sanayi ihracatı, ithalatın da üzerinde artan bir trend izlemiştir (Bkz Şekil 4)

Şekil 2: Türkiye Ekonomisi mobilya sanayi üretimi ve kapasite kullanımı büyüme oranları (Yıllık %), Kaynak: TÜİK, 2022

Şekil 3: Türkiye Ekonomisi mobilya sanayi dış ticaret göstergeleri büyüme oranları (yıllık %) Kaynak: TÜİK, 2022

Şekil 4: Türkiye Ekonomisi mobilya sanayi dış ticaret göstergeleri büyüme oranları (Milyon,\$), Kaynak: TÜİK, 2022

3. COVID 19 PANDEMİSİNİN ETKİLERİ ÜZERİNE LİTERATÜR

Covid 19 Pandemisi dünya ve Türkiye ekonomisi üzerinde önemli düzeyde olumsuz etkilere yol açmıştır. Ancak bu olumsuz etkiler sektörlere göre farklılık göstermiştir. Türkiye ekonomisinde mobilya sektörü üzerinde Covid 19 Pandemisinin etkilerini inceleyen çalışmaların sonuçları aşağıda özetlenmiştir.

Bayır (2021) çalışmasında, Covid 19 Pandemisi döneminde tüketicilerin satın alma tercih ve kanallarının değişim gösterdiğini mobilya sektöründe yönelik talebin bu dönemde arttığını belirtmiştir.

Kurt vd (2021) çalışmalarında, Covid 19 Pandemisi sürecinde kağıt ürünleri, orman ürünleri ve mobilya sektörlerindeki firmaların performansları analiz edilmiştir. Bu sektördeki firmaların Covid 19 Pandemisinden en az etkilendiği çalışmada tespit edilmiştir.

Sever (2020) çalışmasında, Covid 19 Pandemisinin yarattığı olumsuz etkileri

azaltmak için mekan ve mobilya tasarımlarında değişikliklerin ön plana çıktığını belirtmiştir.

Uğurlu (2020) çalışmasında, Covid 19 Pandemisinin Türkiye ekonomisinde mobilya sektörü için küresel rekabet gücü artırılmasına bağlı olarak önemli kazanımlar sağlayacağını belirtmiştir.

Erdoğan (2020) çalışmasında, Covid 19 Pandemisi ile birlikte sektörlere göre farklılaşmakla birlikte tüketicilerin ve firmaların e-ticaret eğilim ve yatırımlarında farklılıklar olduğunu belirtmiştir.

Kırklıkçı (2022) çalışmasında, Covid 19 Pandemisinin mobilya sektöründe kurumsallaşma süreçlerini önemli düzeyde etkilediğini belirtmiştir.

Bekar (2020) çalışmasında, Covid 19 Pandemisinin mobilya sektörü üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmak için mobilya sektöründe pazarlama karmasında önemli stratejiler uygulandığını belirtmiştir.

Uzun ve Küreli (2021) çalışmalarında, mobilya sektöründe Covid 19 Pandemisi ile birlikte mobilya tasarımlarında değişikliğe gidildiğini raporlamıştır.

Yüksel vd (2022) çalışmalarında, Covid 19 Pandemisi ile birlikte ortaya çıkan sosyal mesafe gibi önceliklere bağlı olarak mobilya sektöründe esnek ürünlerin üretimi ve yeni mekanlar tasarımının önem arz ettiğini belirtmişlerdir.

Selimoğlu vd (2021) çalışmalarında, mobilya sektöründe Covid 19 Pandemisinin önemli bir olumsuz etkisi olmadığını tespit etmişlerdir.

Tiryaki vd (2022) çalışmalarında, Covid 19 Pandemisi döneminde mobilya sektörünün tedarik ve hammadde sorunları ile karşılaştığını belirtmişlerdir.

Bayram (2021) çalışmasında, Covid 19 Pandemisinin Türkiye ekonomisinde orman ürünleri endüstrinden işgücü gelirleri üzerinde ve hammadde tedarikinde olumsuz etkileri olduğunu belirtmiştir.

Sümer (2020) çalışmasında, Covid 19 Pandemisinin dünya ve Türkiye ekonomisine olumsuz etkilerinin aşılması için ulusal düzeyde işbirliği ve ekonomi politikalarının uygulanmasının önemli olduğunu belirtmiştir.

Literatürdeki Covid 19 Pandemisinin etkilerini inceleyen çalışmalar Türkiye ekonomisi ve sektörlerinde Covid 19 Pandemisinin farklılaşan ölçüde olumsuz etkilere yol açtığını raporlamışlardır (Bkz. (Soylu 2020; Adıgüzel 2020; Sertkaya ve Baş 2021; Gümüş 2020; Voyvoda ve Yeldan 2020; Çetin 2020)

4. DOĞANLAR MOBİLYA GRUBU İÇİN BİR MALİ ANALİZ

Doğanlar Mobilya Grubu, 1972 yılında Çanakkale Biga’da Doğtaş markası olarak kurulmuştur. Şirketin ana faaliyet alanı geniş bir ürün yelpazesi ile mobilya üretimidir. Doğtaş, 2012 yılında Cumhuriyet tarihinin en köklü sanayi kuruluşlarından biri olan Kelebek Mobilya’yı bünyesine katmıştır. 2022 yılında ise Doğanlar Mobilya Grubu olarak uluslararası düzeyde faaliyet göstermektedir. Şirket mobilya üretimini Biga ve Düzce’de yapmaktadır. Şirket %53.74’lük kısmı halka açık olarak faaliyetlerini sürdürmektedir.

Tablo 1’de Doğanlar Mobilya Grubu mali göstergeler için rasyolar verilmiştir. Buna göre, likidite oranları, Cari Oran, Likit Oran, Nakit Oran 2020 birinci çeyreğinde kısmen olumsuz etkilenmiştir. Sonraki dönemlerde, likidite oranları, Cari Oran, Likit Oran, Nakit Oran iyileşme gösterip, normal değerlerine dönüş göstermiştir.

Karlılık Oranları, Esas Faaliyet Kar Marjı ve Net Kar Marjı’da 2020 birinci çeyreğinde kısmen olumsuz etkilenmiştir. Sonraki dönemlerde, Karlılık Oranları, Esas Faaliyet Kar Marjı, Favök Marjı, Net Kar Marjı hızla artış göstermişlerdir.

Büyüme Oranları, Aktif Büyüme oranı, Esas Faaliyet Karı Büyüme oranı, Favök Büyüme oranı 2020 birinci çeyreğinde kısmen olumsuz etkilenmiştir. Büyüme Oranları, Aktif Büyüme oranı, Esas Faaliyet Karı Büyüme oranı, Favök Büyüme oranı sonraki dönemlerde hızla artış göstermiştir.

Finansal Yapı Oranları, Kısa Vade Borç / Dönen Varlık ve Kısa Vade Borç / Toplam Borç oranları Covid 19 Pandemisi ile birlikte kısmen artış göstermiş ve bu artış sonraki dönemlerde ılımlı bir şekilde devam etmiştir.

Göstergeler	2019 /12	2020 /03	2020 /06	2020 /09	2020 /12	2021 /03	2021 /06	2021 /09	2021 /12	2022 /03	2022 /06
Likidite Oranları											
Cari Oran	0.85	0.82	0.82	0.82	0.81	0.88	0.88	0.85	0.92	0.94	0.93
Likit Oran	0.37	0.34	0.37	0.36	0.34	0.41	0.41	0.37	0.43	0.40	0.40
Nakit Oran	0.96	0.16	2.80	2.86	2.02	1.37	5.52	0.52	4.57	2.03	8.42
Karlılık Oranları											

Tablo 3: Doğanlar Mobilya Grubu Mali Gösterge Rasyoları											
Göstergeler	2019 /12	2020 /03	2020 /06	2020 /09	2020 /12	2021 /03	2021 /06	2021 /09	2021 /12	2022 /03	2022 /06
Esas Faaliyet Kar Marjı	4.34	3.69	7.53	10.35	10.65	10.81	9.73	10.36	10.14	5.80	9.48
Favök Marjı	11.28	11.74	16.29	17.56	16.60	15.33	14.46	14.94	14.78	10.70	13.72
Net Kar Marjı	-10.8	-4.19	-5.36	0.25	2.59	4.57	2.72	4.21	1.48	0.76	3.57
Değerleme Oranları											
Firma Değeri / Vafök (Dönem Sonu)	12.67	9.56	12.00	6.78	5.92	6.13	4.99	5.69	4.04	4.16	3.57
Firma Değeri / Net Satış	1.48	1.29	2.04	1.60	1.32	1.36	0.96	0.94	0.87	0.81	0.81
Büyüme Oranları											
Aktif Büyüme (%)	21.97	15.83	17.97	27.05	29.68	38.99	54.66	51.55	73.12	72.37	87.97
Esas Faaliyet Karı Büyüme (%)	180.85	-8.07	-15.5	89.6	305.1	446.7	171.7	93.21	66.85	-5.86	92.04
Favök Büyüme (%)	111.5	61.76	21.49	89.07	143.1	143.6	86.67	64.32	56.11	22.30	86.95
Finansal Yapı Oranları											
Kısa Vade Borç / Dönen Varlık	117.2	121.2	122.4	122.6	123.9	113.1	114.1	117.3	108.8	106.3	108.0
Kısa Vade Borç / Toplam Borç	66.52	68.36	67.87	68.23	71.92	74.42	76.29	79.14	69.49	71.75	74.18
Faaliyet Oranları											

Tablo 3: Doğanlar Mobilya Grubu Mali Gösterge Rasyoları											
Göstergeler	2019 /12	2020 /03	2020 /06	2020 /09	2020 /12	2021 /03	2021 /06	2021 /09	2021 /12	2022 /03	2022 /06
Aktif Devir Hızı	0.85	0.85	0.82	0.94	1.11	1.17	1.27	1.34	1.27	1.29	1.29
Alacak Devir Hızı	4.41	4.59	4.35	4.94	6.06	6.62	7.46	7.70	7.86	8.06	9.35
Alacak Tahsil Süresi	82.74	79.45	83.86	73.90	60.21	55.12	48.92	47.41	46.45	45.28	39.03
Dönen Varlıklar Devir Hızı	1.53	1.50	1.44	1.64	1.99	2.02	2.14	2.27	2.24	2.14	2.10
Stok Devir Hızı	1.80	1.82	1.78	2.01	2.45	2.67	2.88	2.96	2.91	2.83	2.82
Ticari Borç Devir Hızı	2.78	2.71	2.62	2.71	2.89	3.00	3.26	3.10	2.92	2.76	2.62

Kaynak: Finnet, Stockkeys Veri Tabanı (2022)

Faaliyet Oranları, Aktif Devir Hızı, Alacak Devir Hızı, Alacak Tahsil Süresi, Dönen Varlıklar Devir Hızı, Stok Devir Hızı ve Ticari Borç Devir Hızı Covid 19 Pandemisi döneminde kısmen farklı düzeylerde ve yönlerde etkilenmiştir. Covid 19 Pandemisi yarattığı sorunlar alacak devir hızlarının kısmen yükselmesine yol açmıştır. Aktif Devir Hızı ve Dönen Varlıklar Devir Hızı da Covid 19 Pandemisi döneminde 2020 yılı ilk yarısında yavaşlama göstermiştir. Stok devir hızı 2022/06 döneminde kısmen düşüş göstermiş sonra yükseliş göstermiştir. Ticari Borç Devir Hızı da Covid 19 Pandemisi 2022/06 döneminde kısmen düşüş göstermiştir sonra yükseliş göstermiştir.

Tablo 2’de Doğanlar Mobilya Grubu bilanço özet göstergeleri verilmiştir. Buna göre, tüm göstergeler 2020-2022 döneminde artış göstermiştir. Kurumun iç ve dış pazarlarda büyümesine bağlı olarak kurumun aktif ve pasif kalemlerinde artış eğilimi gözlemlenmiştir.

Covid 19 Pandemisi 2020 yılında şirket ve sektör üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğu özellikle Tablo.3’teki Gelir Tablosu göstergelerinde verilen hasılat ve kârlılık verilerinden gözlemlenebilir. Çünkü 2020 yılı sonu itibari ile satış ve kârlılık verileri 2020 yılı sonu itibari ile pozitif eğilim göstermiştir.

Tablo 2. Doğanlar Mobilya Grubu Bilanço Özet Göstergeleri

TL	31 Aralık 2020	31 Aralık 2021	30 Haziran 2022
Varlıklar	1.008.111.906	1.745.248.010	2.469.365.429
Nakit ve Nakit Benzerleri	14.228.238	49.168.829	138.992.704
Ticari Alacaklar & Diğer Alacaklar	179.973.933	278.655.495	323.682.574
Stoklar	297.479.105	468.759.358	781.368.461
Peşin Ödenmiş Giderler	46.095.680	136.867.633	192.491.055
Diğer Dönen Varlıklar	29.936.073	56.854.973	91.853.259
Dönen Varlıklar Toplamı	567.713.029	990.306.288	1.528.388.053
Maddi Duran Varlıklar	314.132.318	552.470.174	674.341.211
Maddi Olmayan Duran Varlıklar	22.044.838	23.203.439	26.439.050
Diğer Duran Varlıklar	11.645.296	20.050.099	16.292.718
Kullanım Hakkı Varlıkları	78.785.947	159.218.010	223.547.741
Ertelenmiş Vergi Varlığı	13.790.478	-	356.656
Duran Varlıklar Toplamı	440.398.877	754.941.722	940.977.376
Toplam Yükümlülükler & Özkaynak	1.008.111.906	1.745.248.010	2.469.365.429
Kısa Vadeli Borçlanmalar	317.208.520	401.599.235	484.617.003
Ticari Borçlar	303.538.339	499.188.711	838.841.440
Ertelenmiş Gelirler	45.528.507	113.767.886	262.271.364
Karşılıklar & Diğer Kısa Vadeli Borçlar	37.257.897	62.973.035	65.482.585
Kısa Vadeli Yükümlülükler	703.533.263	1.077.528.867	1.651.212.392
Uzun Vadeli Borçlanmalar	268.958.563	444.034.926	552.378.731
Karşılıklar & Diğer Uzun Vadeli Borçlar	5.661.611	10.846.950	12.044.172
Ertelenmiş Vergi Yükümlülüğü	-	18.235.050	10.466.387
Uzun Vadeli Yükümlülükler	274.620.174	473.116.926	574.889.290
Özkaynaklar	29.958.469	194.602.217	243.263.747

Kaynak: Doğanlar Mobilya Grubu (2022) Yatırımcı Sunumu, Doğanlar Mobilya Grubu

Tablo 3. Doğanlar Mobilya Grubu Gelir Tablosu Özet Göstergeleri

TL	31 Aralık 2020	31 Aralık 2021	30 Haziran 2021	30 Haziran 2022
Hasılat	994.831.594	1.744.206.723	723.837.531	1.425.788.152
Satışların maliyeti	(669.027.975)	(1.172.240.465)	(492.855.577)	(931.059.585)
BRÜT KAR	325.803.619	571.966.258	230.981.954	494.728.567
Operasyonel Giderler	(219.845.325)	(395.175.089)	(160.560.790)	(359.493.585)
Esas Faaliyetlerden Diğer Gelir/Giderler (Net)	55.097.904	116.241.410	19.761.826	53.835.077
FAALİYET GELİRİ	161.056.198	293.032.579	90.182.990	189.070.059
Yatırım Faaliyetlerinden Gelir/Gider	943.030	(19.813)	(86.860)	1.933.908
FİNANSMAN ÖNCESİ FAALİYET KARI	161.999.228	293.012.766	90.096.130	191.003.967
Finansman Geliri/Gideri (Net)	(135.123.177)	(248.768.660)	(75.738.699)	(147.784.258)
FVÖK	26.876.051	44.244.106	14.357.431	43.219.709
Vergi Geliri/Gideri	(1.123.063)	(18.487.909)	5.331.343	7.680.625
Net Dönem Karı/Zararı	25.752.988	25.756.197	19.688.774	50.900.334
FAVÖK	224.553.431	342.113.405	126.576.706	256.228.542
Brüt Kar Marjı	32,7%	32,8%	31,9%	34,7%
FAVÖK Marjı	22,6%	19,6%	17,5%	18,0%

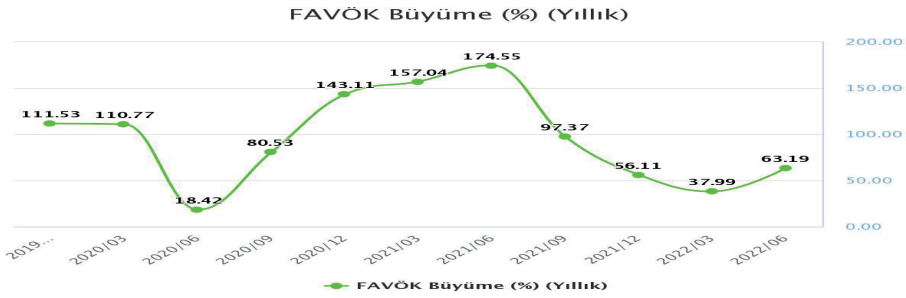
Kaynak: Doğanlar Mobilya Grubu (2022) Yatırımcı Sunumu, Doğanlar Mobilya Grubu

Şekil 5: Doğanlar Mobilya Grubu Net Dönem Karı/Zararı (Milyon TL)

Kaynak: Finnet, Stockkeys Veri Tabanı (2022)

Şekil 5’te Doğanlar mobilya grubu Net Dönem Kârı/Zararı verileri verilmiştir. Buna göre, Covid 19 Pandemisinin kendisini en çok hissettirdiği 2020 yılı ikinci çeyreğinde düşüş gösteren kârlılık 2020 yılı sonrasında tekrar pozitif ivmeye geçmiştir.

Şekil 6’da Doğanlar Mobilya Grubu faiz vergi öncesi kârı verilmiştir. Buna göre, aynı şekilde, Covid 19 Pandemisinin kendisini en çok hissettirdiği 2020 yılı ikinci çeyreğinde düşüş gösteren faiz vergi öncesi kârı 2020 yılı sonrasında tekrar pozitif ivmeye geçmiştir.

Şekil 6: Doğanlar Mobilya Grubu Faiz Vergi Öncesi Kâr (Yıllık, %)

Kaynak: Fınnet, Stockkeys Veri Tabanı (2022)

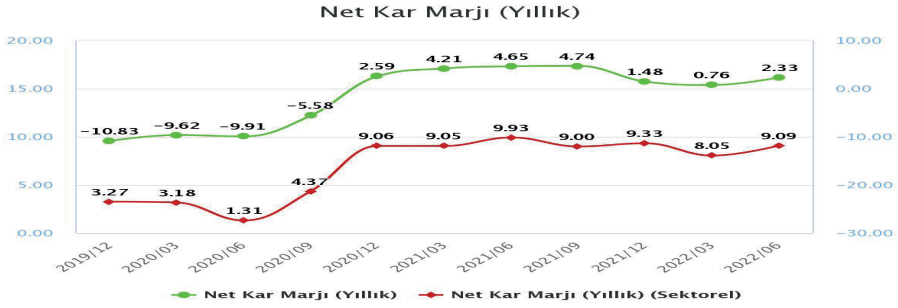
Şekil 7’te Doğanlar Mobilya Grubu net dönem kârı / zararı (yıllık) verilmiştir. Buna göre, Doğanlar Mobilya Grubu net dönem kârı / zararı salgının etkisinin hissettirdiği dönem ve sonrasında sektör ortalamasının üzerinde seyretmiştir.

Şekil 8’de Doğanlar Mobilya Grubu net kâr marjı verilmiştir. Buna göre, Doğanlar Mobilya Grubu net kâr marjı salgın öncesi, esnası ve sonrası dönemlerde sektör ortalamasının üzerinde seyretmiştir.

Şekil 7: Doğanlar Mobilya Grubu Net Dönem Kârı / Zararı (Yıllık)

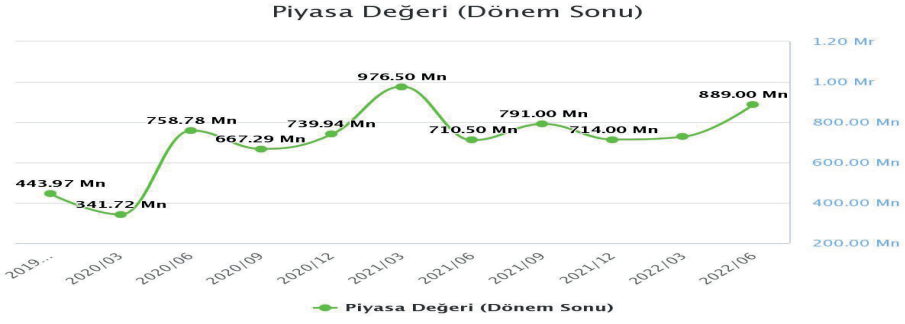
Kaynak: Finnet, Stockeys Veri Tabanı (2022)

Şekil 8: Doğanlar Mobilya Grubu Net Kâr Marjı (Yıllık)

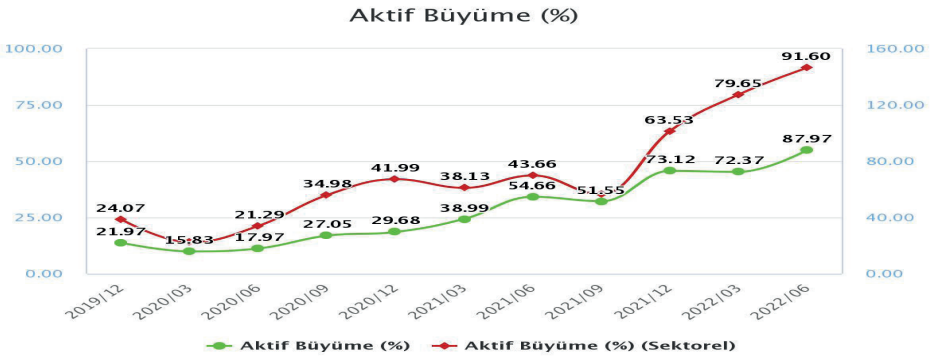
Kaynak: Finnet, Stockeys Veri Tabanı (2022)

Şekil 9’da Doğanlar Mobilya Grubu piyasa değeri verilmiştir. Buna göre, 2020 yılı Covid 19 Pandemisinin etkisi ile düşüş gösteren piyasa değeri sonraki dönemlerde hızla yükseliş eğilimi göstermiştir.

Şekil 9: Doğanlar Mobilya Grubu Piyasa Değeri (Dönem Sonu, Milyon TL),
Kaynak: Finnet, Stockkeys Veri Tabanı (2022)

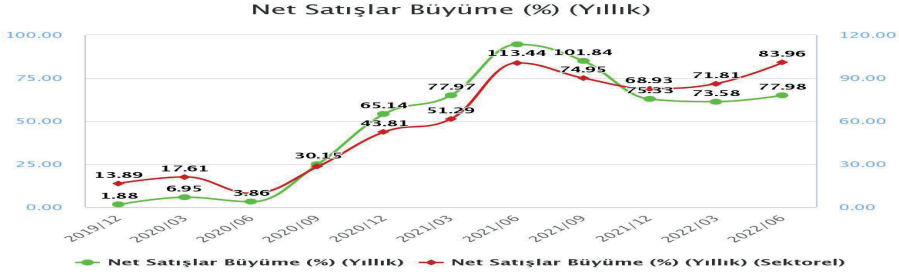
Şekil 10’da Doğanlar Mobilya Grubu aktif büyüme oranı verilmiştir. Buna göre, Covid 19 Pandemisinden kısmen olumsuz etkilenen aktif büyüme oranı sonraki dönemlerde artmıştır.

Şekil 10: Doğanlar Mobilya Grubu Aktif Büyüme Oranı (%)

Kaynak: Finnet, Stockkeys Veri Tabanı (2022)

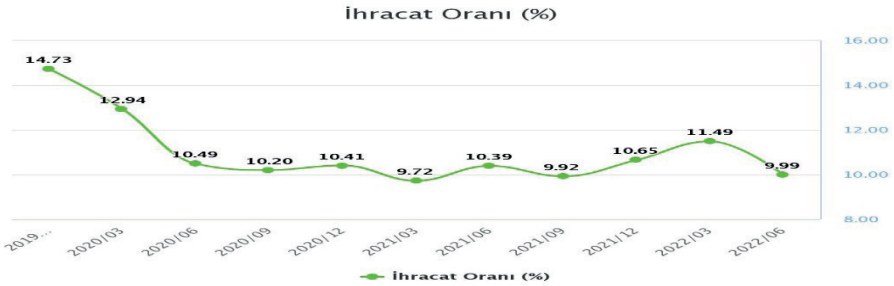
Şekil 11’de Doğanlar Mobilya Grubu net satışlar büyüme oranı verilmiştir. Buna göre, Covid 19 Pandemisinden kısmen olumsuz etkilenen net satışlar büyüme oranı sonraki dönemlerde artış göstermiştir.

Şekil 11: Doğanlar Mobilya Grubu Net Satışlar Büyüme (%), Yıllık

Kaynak: Finnet, Stockeys Veri Tabanı (2022)

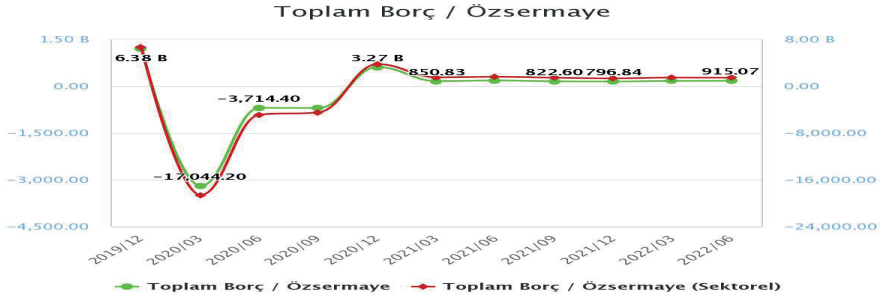
Şekil 12’de Doğanlar Mobilya Grubu ihracat oranı verilmiştir. Covid 19 Pandemisi ile olumsuz etkilenen ihracat oranı sonraki dönemlerde istikrarlı bir düzeyde seyrederek 2022 yılı ilk çeyreğinde ihracat oranı artış göstermiştir.

Şekil 12: Doğanlar Mobilya Grubu İhracat Oranı (%)

Kaynak: Finnet, Stockeys Veri Tabanı (2022)

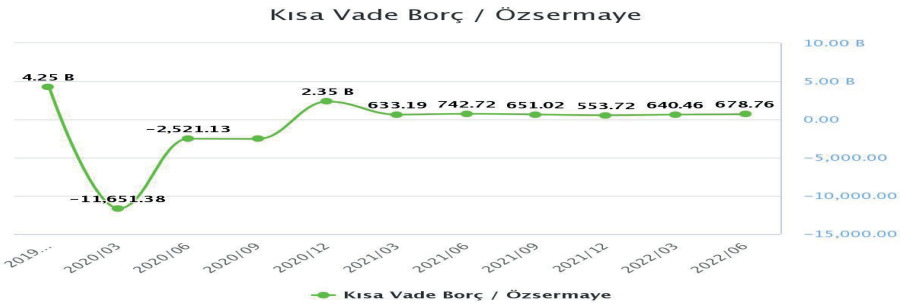
Şekil 13: Doğanlar Mobilya Grubu toplam borç /özsermaye oranı verilmiştir. Covid 19 Pandemisi döneminde toplam borçluluk oranı önemli düşüş göstermiştir. Sonraki dönemde toplam borçluluk oranı ortalama seyrine dönmüştür.

Şekil 13: Doğanlar Mobilya Grubu Toplam Borç /Özsermaye

Kaynak: Finnet, Stockeys Veri Tabanı (2022)

Şekil 14’te Doğanlar Mobilya Grubu kısa vade borç /özsermaye oranı verilmiştir. Buna göre, Covid 19 Pandemisi döneminde geçici bir düşüş sergileyen oran tekrar ortalama seyrine dönmüştür.

Şekil 14: Doğanlar Mobilya Grubu Kısa Vade Borç /Özsermaye

Kaynak: Finnet, Stockeys Veri Tabanı (2022)

5. SONUÇ

Çalışmada, Türkiye Mobilya Sektörüne Covid 19 pandemisinin etkilerini Çanakkale ili Doğanlar Mobilya Grubu için analiz edilmiştir. Covid 19 Pandemisi dünya ve Türkiye ekonomisinde toplum sağlığını ve ekonomik değer zincirini önemli ölçüde olumsuz etkilemiştir. Covid 19 Pandemisinin yol açtığı olumsuz riskleri bertaraf etmek için ülkeler çeşitli düzeyde sağlık ve ekonomi politikaları

uygulamaya konulmuştur. Bu politikaların etkileri ülkelere ve sektörlerimize göre farklılaşmakla birlikte kısmen olumlu sonuçlar doğurmuştur. Covid 19 Pandemisinin kendisini en çok hissettirdiği 2020 yılı ikinci çeyreğinde mobilya sanayi üretimi ve mobilya sanayi kapasite kullanım oranı ciddi düşüşler göstermiştir. Aynı şekilde, mobilya sanayi ihracat ve ithalat önemli ölçüde daralmıştır. Diğer yandan, mobilya sanayi ihracatı 2020 Mayıs itibari ile hızla toparlama eğilimine girmiştir.

Covid 19 Pandemisi, Doğanlar Mobilya Grubu için 2020 yılında şirket üzerinde sınırlı bir etkiye sahip olduğu hasılat ve kârlılık verilerinden gözlemlenmektedir. Covid 19 Pandemisinin kendisini en çok hissettirdiği 2020 yılı ikinci çeyreğinde düşüş gösteren kârlılık 2020 yılı sonrasında tekrar pozitif ivmeye geçmiştir. Aynı şekilde, yılı ikinci çeyreğinde düşüş gösteren faiz vergi öncesi kârı 2020 yılı sonrasında tekrar pozitif ivmeye geçmiştir. Doğanlar Mobilya Grubu için 2020 yılı Covid 19 Pandemisinin etkisi ile düşüş gösteren piyasa değeri sonraki dönemlerde hızla yükseliş eğilimi göstermiştir. Aynı şekilde, Covid 19 Pandemisinden kısmen olumsuz etkilenen net satışlar büyüme oranı sonraki dönemlerde artış göstermiştir. Doğanlar Mobilya Grubu mali göstergeleri likidite oranları, Cari Oran, Likit Oran, Nakit Oran 2020 birinci çeyreğinde kısmen olumsuz etkilenmiştir.

Sonuç olarak Doğanlar Mobilya Grubu Covid 19 Pandemisi'nde kısmen ve kısa süreli olarak olumsuz etkilenmiştir. Covid 19 Pandemisinin yarattığı riskleri ve fırsatları Doğanlar Mobilya Grubu en iyi şekilde yöneterek Covid 19 Pandemisi'nden başarılı bir şekilde kazanımlar sağlayarak mobilya sektörü ve ülke ekonomisine katkı yapabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, M. (2020). Covid-19 pandemisinin Türkiye ekonomisine etkilerinin makroekonomik analizi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 191-221.
- Bayır, T. (2021). Koronavirüs (COVID-19) ile yeni dijital dünyada değişen tüketici tercihleri. *OPUS International Journal of Society Researches*, 17(Pandemi Özel Sayısı), 3621-3640.
- Bayram, B. Ç. (2021). The impact of Covid-19 on Turkish forest products industry. *Barın Orman Fakültesi Dergisi*, 23(2), 565-570.

- Bekar, A. (2020). Ürün Konumlandırılmada Covid-19'un İhracat Ve Pazarlama Stratejisi-ne Etkisi: Pandemi Süreci Ve Sonrası Mobilya Sektörü. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (4), 852-873.
- Çetin, A. C. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Salgınının Türkiye'de Genel Ekonomik Faaliyetlere ve Hisse Senedi Borsa Endeksine Etkisi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Dergisi*, 4(2), 341-362.
- Erdoğan, M. G. (2020). Covid-19 döneminde e-ticaret ve dijital reklam yatırımları. *Selçuk İletişim*, 13(3), 1296-1318.
- Gümüş, A. (2020). Covid'19'un Türkiye ekonomisine bazı etkileri. *Şehir ve Medeniyet Şehir Araştırmaları Dergisi*, 6.
- Kırklıkçı, A. B. (2022). An Investigation of the Perception of Institutionalization in the Furniture and Board Manufacturing Businesses from the Perspective of Managers Before and During the COVID-19 Pandemics. *OPUS Journal of Society Research*, 19(47), 427-436.
- Kurt, R., İmren, E., & Karayılmazlar, S. (2021). Türkiye orman endüstri sektörü altın-da faaliyet gösteren kağıt, orman ve mobilya firmalarının finansal performanslarının Entropi Temelli PROMETHEE yöntemiyle analizi. *Bartın Orman Fakültesi Dergisi*, 23(2), 545-554.
- Selimoğlu, K. S., Uzay, Ş., Kaya P. & Yeşilçelebi, G. (2021). Covid-19 Sürecinin Orman Ürünleri ve Mobilya Sektöründeki İşletmelerin Finansal Tabloları Üzerine Etkisinin Değerlendirilmesi, N. Akdoğan (Ed.), Covid-19 Salgınının İşletmelerin Finansal Tabloları Üzerine Etkisine İlişkin Araştırma Sonuçlarının Değerlendirilmesi. (Ss. 357-380). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Sertkaya, B., & Baş, S. (2021). COVID-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Riskler ve Olası Senaryolar. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(21), 147-167.
- Sever, İ. A. (2020). Covid-19 Pandemisi Sonrası Sosyalizasyon Sürecinin Etkileşim Mekânlarından Restoranlara Etkisi. *Online Journal of Art and Design*, 8(4).
- Soylu, Ö. B. (2020). Türkiye ekonomisinde COVID-19'un sektörel etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 7(6), 169-185.
- Sümer, K.K.(2020) Covid-19 Salgının Ekonomik Etkileri Ve Salgın Sonrasında Dünya Ve Türkiye Ekonomisi. İçinde Editör Koçak, K.A., Covid-19: Küresel Salgının Siyasî, Sosyal Ve Ekonomik Yansımaları, TASAV, 163.
- Tiryaki, S., Aydın, A., & Adanur, H. (2022). Hammadde tedarik sorunlarının Türkiye mobilya üretimi açısından değerlendirilmesi ve bir projeksiyon çalışması. *Ormancılık Araştırma Dergisi*, 9(Özel Sayı), 247-253.

- Uğurlu, E. (2020). Covid-19 Salgını Ardından Türkiye İhracat Sektörlerinde Çin'e Karşı Hangi Sektörlerde Rekabet Avantajı Sağlayabilir? Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3973513>
- Uzun, O., & Küreli, İ. (2021). Pandemi Dönemine Yönelik Bazı Mobilya Tasarımlarını Yönlendiren Etkenlerin Belirlenmesi. 4. Ulusal Başkent Disiplinler Arası Bilimsel Çalışmalar Kongresi, Ankara, Türkiye, 01 Ağustos 2021, Ss.1-6
- Voyvoda, E., & Yeldan, A. E. (2020). Covid-19 salgının Türkiye ekonomisi üzerine etkileri ve politika alternatiflerinin makroekonomik genel denge analizi. Tübitak Projesi, (120K541).
- Yüksel, F. C. G., Kariptaş, F. S., & Kariptaş, F. (2022) Ofis İç Mekanının Covid-19 Pandemisi Sonrası Yeniden Düzenlenmesi. *bab Journal of FSMVU Faculty of Architecture and Design*, 3(1), 85-102.